

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

DPT: 2506 – ÖİK: 526

ADALET HİZMETLERİNDE ETKİNLİK ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

**ANKARA
2000**

Ö N S Ö Z

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, "İktisadi ve sosyal sektörlerde uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'na, Kalkınma Planı çalışmalarında yardımcı olmak, Plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirmek" üzere sürekli ve geçici Özel İhtisas Komisyonlarının kurulacağı hükmünü getirmektedir.

Başbakanlığın 14 Ağustos 1999 tarih ve 1999/7 sayılı Genelgesi uyarınca kurulan Özel İhtisas Komisyonlarının hazırladığı raporlar, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına ışık tutacak ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini Plan'a yansıtacaktır. Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarını, 1999/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 29.9.1961 tarih ve 5/1722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş olan tüzük ve Müsteşarlığımızca belirlenen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu genel çerçeveleri dikkate alınarak tamamlamışlardır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak refah düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmekte, ülkemizin hedefleri ile uyumlu olarak yeni bin yılda Avrupa Topluluğu ve dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına toplumun tüm kesimlerinin katkısı, her sektörde toplam 98 Özel İhtisas Komisyonu kurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Planların demokratik katılımcı niteliğini güçlendiren Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarının dünya ile bütünleşen bir Türkiye hedefini gerçekleştireceğine olan inancımızla, konularında ülkemizin en yetişkin kişileri olan Komisyon Başkan ve Üyelerine, çalışmalara yaptıkları katkıları nedeniyle teşekkür eder, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ülkemize hayırlı olmasını dilerim.

Dr. Akın İZMİRLIOĞLU
Müsteşar

ADALET HİZMETLERİNDE ETKİNLİK ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

SUNUŞ

I. BÖLÜM: GİRİŞ

1. GENEL OLARAK	3
2. ORTAK SORUNLAR	4
3. ORTAK ÇÖZÜMLER	4

II. BÖLÜM: ANAYASA YARGISINDA ETKİNLİK

1. MEVCUT DURUM	9
2. ÖNERİLER	9

III. BÖLÜM: ADLİ YARGIDA ETKİNLİK

1. HUKUK YARGISINDA ETKİNLİK	13
1.1. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR	13
1.2. MAHKEMELER VE İCRA TEŞKİLATIYLA İLGİLİ ALINACAK ÖNLEMLER	13
1.3. YARGI GÖREVLİLERİ İLE İLGİLİ ÖNLEMLER	13
1.4. DAVA SAYISININ AZALTILMASINA İLİŞKİN ÖNLEMLER	14
1.5. MEDENİ YARGILAMA HUKUKUNA İLİŞKİN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER	15
2. CEZA YARGISINDA ETKİNLİK	17
2.1. GİRİŞ	17
2.2. STRATEJİK YAKLAŞIM-UZUN DÖNEM (2001-2023)	17
2.3. ADLİ YARGIDA ETKİNLİK KISA DÖNEM (2001-2005)	17
2.4. ADALET HİZMETLERİNİN GENEL SORUNLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER	19
2.4.1. İNSAN KAYNAKLARI	19

2.4.2. KURULUŞ	20
2.5. CEZA YARGISINDA ETKİNLİK İÇİN ÖNERİLER	20
3. ADLİ TIP ALANINDA ETKİNLİK	22
3.1. GENEL OLARAK	22
3.2. ADLİ TIP KURUMU MERKEZ TEŞKİLATI	23
3.2.1. BAŞKANLIK	23
3.2.2. ADLİ TIP KURUMU GENEL KURULU	23
3.2.3. İHTİSAS KURULLARI	23
3.2.4. ADLİ TIP KURUMU İHTİSAS DAİRELERİ	24
3.3. ADLİ TIP KURUMU TAŞRA TEŞKİLATI	25
3.3.1. GRUP BAŞKANLIKLARI	25
3.3.2. ADLİ TIP ŞUBE MÜDÜRLÜKLERİ	25
3.4. PERSONEL	26
3.4.1. UZMAN PERSONEL YETİŞTİRİLMESİ	26
3.4.2. ÜNİVERSİTE ADLİ TIP BİRİMLERİ	26
3.4.3. DİĞER PERSONELİN YETİŞTİRİLMESİ	28
3.4.4. KADRO DURUMU	28
3.4.5. ADLİ TIP KURUMU UZMANLIĞININ ÇEKİCİ HALE GETİRİLMESİ	29
3.5. ADLİ TIP KURUMUNUN FİZİKİ ALTYAPISI	29
3.5.1. ADLİ TIP KURUMU MERKEZ VE TAŞRA TEŞKİLATI BİNALARI	29
3.5.2. LABORATUVAR	30
3.5.3. GÜVENLİK	30
3.6. ÖNERİLER	30

4. İNFAZ HİZMETLERİNDE ETKİNLİK	33
4.1. GİRİŞ	33
4.2. HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALARIN İNFAZI AÇISINDAN TÜRK İNFAZ SİSTEMİ	33
4.3. VI. VE VII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA İNFAZ HİZMETLERİ	34
4.4. İNFAZ HİZMETLERİNE İLİŞKİN SAYISAL VERİLER	35
4.5. GENEL YAKLAŞIM	35
4.6. TERÖR VE ORGANİZE SUÇ GRUPLARININ CEZAEVLERİNE ETKİLERİ	36
4.7. AF KANUNLARININ CEZALARIN İNFAZINA ETKİLERİ	37
4.8. CEZA İNFAZ KURUMLARININ GENEL SORUNLARI	38
4.8.1. MEVZUAT YETERSİZLİĞİ	38
4.8.2. PERSONEL YETERSİZLİĞİ	39
4.8.3. FİZİKİ ALTYAPI YETERSİZLİĞİ	40
4.8.4. MALİ KAYNAK YETERSİZLİĞİ	41
4.9. CEZA İNFAZ KURUMLARI YENİDEN YAPILANMA HEDEF VE PROJELERİ	41
4.10. YENİDEN YAPILANMA ZORUNLULUĞU	43
4.11. ÖNERİLER	44
4.11.1. CEZA İNFAZ KURUMLARININ YENİDEN YAPILANMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER	45
4.11.2. İNFAZ TEŞKİLATININ YENİDEN YAPILANMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER	46
4.11.3. MALİ KONULARA İLİŞKİN ÖNERİLER	47
4.11.4. İNFAZ HİZMETLERİNİN VERİMLİLİĞİNİ ARTIRACAK DİĞER ÖNERİLER	47
4.12. SONUÇ	47

IV. BÖLÜM: İDARİ YARGIDA ETKİNLİK

1. MEVCUT DURUM	51
2. ÖNERİLER	52

V. BÖLÜM: ASKERİ YARGIDA ETKİNLİK

1. ASKERİ CEZA YARGISI	57
2. ASKERİ İDARİ YARGI	58

VI. BÖLÜM: SONUÇ

1. SONUÇ	63
----------	----

VII. BÖLÜM: ADALET HİZMETLERİNDE ETKİNLİK ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU EKLERİ

EK 1: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER YARGI BAĞIMSIZLIĞININ TEMEL İLKELERİ	71
EK 2: MİLLETLERARASI HAKİMLER BİRLİĞİ KURULUŞ BELGESİ VE STATÜSÜ	74
EK 3: AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN ADALETE BAŞVURUYU KOLAYLAŞTIRICI TEDBİRLER HAKKINDAKİ R (81) 2 SAYILI TAVSİYE KARARI	77
EK 4: AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN ADALETİN İŞLEYİŞİNİ GELİŞTİRİCİ HUKUK YARGILAMA USULÜ İLKELERİ HAKKINDA (84) 5 SAYILI TAVSİYE KARARI	80
EK 5: AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN CEZA ADALETİNİN SADELEŞTİRİLMESİ HAKKINDA (87) 18 SAYILI TAVSİYE KARARI	84
EK 6: AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN CEZA ADALETİNİN YÖNETİMİ HAKKINDAKİ (95) 12 SAYILI TAVSİYE KARARI	91
EK 7: AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ HUKUKİ VE TİCARİ DAVALARDA TEMYİZ SİSTEMLERİ VE USULLERİ İŞEVİNİN GELİŞTİRİLMESİ HAKKINDAKİ (95) 5 SAYILI TAVSİYE KARARI	94

ISBN 975 – 19 – 2479 - 0 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 1000 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir.

**VIII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI ADALET HİZMETLERİNDE ETKİNLİK
ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU KATILIMCI LİSTESİ**

Başkan	: Prof.Dr. L. Şanal GÖRGÜN Çankaya Ün. Öğretim Üyesi
Raportör	: Ender TİFTİKÇİ Yargıtay Tetkik Hakimi
Koordinatörler	: Hasan DURSUN Devlet Planlama Teşkilatı Hukuki Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler Dai.Bşk. Uzmanı Gülhanım EROL Devlet Planlama Teşkilatı Hukuki Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler Dai.Bşk. Uzmanı Mesut EROL Devlet Planlama Teşkilatı Hukuki Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler Dai.Bşk. Uzman Yrd.

ÜYELER

ADI SOYADI	KURUMU-GÖREVİ
Yrd.Doç.Dr. Ali AKYILDIZ	Kırıkkale Ün. Öğretim Üyesi
Ahmet AKGÜL	Türkiye Barolar Birliği Avukat
Burhaneddin AL	Türkiye Barolar Birliği Avukat
Prof.Dr. Sevil ATASOY	İ.Ü. Adli Tıp Enstitüsü Başkanı
Fadime AYDIN	Ulaştırma Bak. Posta İşl. Avukat
Nilgün AYDOĞDU	Adalet Bak. Huk.İşl.Gn.Md. Tetkik Hakimi
Tanıl M. BAŞKAN	İ.Ü. Adli Tıp Enstitüsü Hukuk Müşaviri
Erkan CANTEKİN	Danıştay Gn.Sek.Yrd.
D. Murat CEVHER	Adalet Bak. Ceza Tevfikevleri Gn.Md. Tetkik Hakimi
Özcan ÇİNE Ergin ERGÜL	Türkiye Barolar Birliği Avukat Adalet Bak. Uluslararası Hukuk ve Dış

	İlişkiler Gn.Md. Tetkik Hakimi
Türkan ERTURAN	Yargıtay Tetkik Hakimi
Sevtap ELİŞ	Halk Bankası Gn.Md. Hukuk Müş. Avukat
Macit GÜDER	Adalet Bak. Kanunlar Gn.Md.Tetkik Hakimi
Sezai GÖNÜLTAŞ	Adalet Bak. APK Bşk. Tetkik Hakimi
Kürşat HAMURCU	Adalet Bak. Ceza Tevkifevleri Gn. Md. Tetkik Hakimi
Doç.Dr. M. Akif İNANICI	Marmara Ün. Tıp Fak. Adli Tıp Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Şanver KELEŞ	Yargıtay Tetkik Hakimi
Doç.Dr. Ş. Bilge KIRANGİL	Adli Tıp Kurumu Başkanı
Necati NURSAL	Adalet Bak. Ceza ve Tevkifevleri Gn.Md. Daire Başkanı
Yılmaz SAĞLAM	Adalet Bak. Ceza ve Tevkif. Gn.Md.Yrd.
S. Fatoş SANLI	DİE Bşk. Sosyal İstatistikler Dai.Bşk. Uzm.Yrd.
Tahir SARAL	Devlet Personel Bşk. Uzm. Şb.Md.
Osman ŞİMŞEK	Askeri Yük. İd. Mah.Bşk. Kıd.Alb. Genel Sekreter
Doç.Dr. Süha TANRIVER	Ankara Ün. Hukuk Fak. Öğretim Üyesi
Ahmet TAŞKIN	Adalet Bak. Ceza Tevkifevleri Gn. Md. Tetkik Hakimi
Şükran ERTÜRK TONGUÇ	Adalet Bak. Adli Sicil ve İstatistik Gn.Md.Yrd.
Sami Sezai URAL	Adalet Bak. Kanunlar Gn.Md. Tetkik Hakimi
Yrd.Doç. Dr. Nezih VAROL	Marmara Ün. Sağlık Eğitim Fak.
Hüseyin YILDIRIM	Adalet Bak. Personel Gn.Md.Tetkik Hakimi
Tülay YILMAZ	Türkiye Barolar Birliği Avukat

SUNUŞ

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonlarının Oluşturulmasına İlişkin 1999/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi doğrultusunda oluşturulan "Adalet Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu", ilk toplantısını 02.12.1999 da yapmıştır.

Komisyon; Ankara Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Ana Bilim Dalı, Çankaya Üniversitesi, idari ve sivil yüksek yargı organları, Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Adli Tıp Kurumu, Türkiye Barolar Birliğince görevlendirilen üyelerden oluşmuştur.

İlk toplantıda DPT Müsteşarı adına DPT koordinatörleri tarafından bir açılış konuşması yapılarak, çalışmanın yöntemi, amacı ve süresi konusunda açıklamalar yapılmış, daha sonra komisyon başkan ve raportörü seçilmiş, çeşitli çalışma grupları oluşturulmuş ve bu gruplar çalışmalarını yoğun bir biçimde sürdürerek Yargıda Etkinlik Raporunu hazırlamışlardır.

Oluşturulan çalışma grupları şunlardır;

Anayasa Yargısında Etkinlik,
İdari Yargıda Etkinlik,
Adli Yargıda Medeni Yargı ve İcra İflas Alanında Etkinlik,
Ceza Yargısında Etkinlik,
Ceza İnfaz Hizmetlerinde Etkinlik,
Adli Tıpta Etkinlik,
Askeri Yargıda Etkinlik.

Anayasa Yargısında Etkinlik konusunda katılım olmamış, bu nedenle raporun bu bölümü komisyonumuzca ve çok genel çerçevede hazırlanmıştır.

Çalışma gruplarının hazırladıkları raporlar okunarak değerlendirilmiş ve yapılan oylamalar sonucunda gerekli görülen değişiklikler yapılarak oluşturulan metinler tekrar gözden geçirilmiş ve imzalanmıştır.

Komisyonun çalışması için tanınan süre, amacın önemi ve çalışmanın hacmi nazara alındığında çok dardır. Raporun doğru ve etkili bir biçimde hazırlanabilmesi için çok daha derin araştırma ve inceleme yapılması gerekir.

Daha önceki dönem için hazırlanan raporda yer almasına rağmen gerçekleştirilmemiş konular vardır. Bu konuda yapılan değerlendirmelere ve çözümlere büyük ölçüde katılmamak mümkün değildir. Ancak bu yönde tekrarlardan büyük ölçüde kaçınılmıştır. Bu gecikmenin toplumumuzdaki kurumlara ve barışa yaptığı tahribatın önemi belli ama boyutları belli değildir.

Komisyonun adının "Adalet Hizmetlerinde Etkinlik" olarak belirlenmesi de çok yerinde olmamıştır. Gerçekten "Yasama" ve "Yürütme" yanında üç

erkten birisi olan "Yargı"yı önem ve fonksiyon olarak anlatmak için seçilen terim eksiktir. Bu nedenle de raporumuzun başlığı Komisyonun oy birliği ile aldığı karar uyarınca "Yargıda Etkinlik" olarak konulmuştur.

Yargıdaki aksaklıkların büyük ölçüde her derecede mahkeme ve icra iflas dairelerinin iş yükü altında ezilmelerinden kaynaklandığı, çözümün nitelikli ve yetişmiş personel sayısının artırılması ve tüm resmi kurumların çağdaş teknolojinin vazgeçilmez unsuru haline gelmiş bulunan bilgisayar ağıyla donatılması olduğunu vurgulamak kaçınılmazdır.

Avrupa Birliğinin eşiğindeki toplumumuzda bu görev daha da kaçınılmaz hale gelmiştir.

Ekleme gerekir ki, ülkemizin önem taşıyan bazı sorunlarına, hem de çoğu zaman o alanda yeterli mevzuat bulunmasına rağmen kayıtsız kalınması büyük sıkıntı doğurmaktadır. Bunun sonucu olarak ülke ekonomisi büyük zararlar görmekte, kayıplar oluşmakta ve insanların kamu hizmetlerindeki etkinliğin sağlanması konusundaki inançları sarsılmaktadır. Bunlara çarpıcı örnek olarak şunları gösterebiliriz: Her yıl ulusal servet ve insan kaybı açısından katlanılamaz boyutlara varan trafik kazalarına karşı etkili yasal uygulama sağlanmamakta, en kesin trafik kuralına uymayarak onlarca insanın ölümüne neden olan sürücünün bu fiili tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu ölüme sebebiyet olarak nitelendirilmekte ve çoğu zaman önemsiz bir para cezası ile kurtulmakta ve yeni bir katliamı gerçekleştirmek üzere tekrar iş başı yapmaktadır. Bu kişilere verilecek cezalar mutlaka kasta yakın düzeye çıkarılmalıdır.

Deprem mevzuatına uyulmaması sonucunda ulusça uğradığımız felaketin büyüklüğü ortadadır. Ülkemiz açısından ithal yakıtla sağlanan ısınmada, binalarda ısı yalıtımı denetlenmediği için çok büyük israf yaşanmaktadır.

Mevzuata uyarak başından önlenebilecekken, ancak büyük felaketler sonucu ağır kayıplar verilmek suretiyle ders alınarak yapılan düzenlemeler ve düzeltmeler, toplumsal beklentimiz açısından olumsuzluk yaratmaktadır.

Aydınlık, müreffeh ve güçlü Türkiye'nin yaratılması ortak çabamız ve dileğimizdir.

Prof. Dr. Şanal GÖRGÜN
Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi ve Adalet Hizmetlerinde Etkinlik
Özel İhtisas Komisyonu Başkanı

I. BÖLÜM :

GİRİŞ

YARGIDA ETKİNLİK RAPORU

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık döneminde Türkiye Cumhuriyetinin yüzüncü yıldönümüne rastlayan 2023 yılına göre uzun dönem gelişme hedefleri ve stratejilerinin belirlenmesi ve Türkiye-dünya etkileşiminde "Türkiye optimali"nin amaçlandığını göz önünde tutmak gerekir.

Bu büyük gelişme stratejisinin ilk beş yıllık bölümünü oluşturacak olan VIII. Planda yargıya ilişkin olarak öngörülen hedef ve politikalar, anılan stratejinin önemli bir parçası olacaktır.

1. GENEL OLARAK

Yargının hızlı işlememesinin getirdiği toplumsal kaygı, Anayasada dahi davaların çabuk bitirilmesi gerektiği şeklinde yer almasından da anlaşılacağı gibi devasa boyutlara ulaşmıştır. Bu sorunlar, sık sık ve en yetkili sözcüler aracılığıyla dile getirilmektedir.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planından (1973-1977) itibaren "Adalet Hizmetleri" beş yıllık kalkınma planlarında yer almaya başlamış, izleyen planlarda genellikle aynı sorunlar ve çözüm önerileri yinelenmiştir. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin sonuna yaklaşıldığında, öngörülen hedeflere ulaşıldığı, hukuk ve yargı boyutu açısından planların başarılı olduğu söylenemez. VII. Plan ekinde yer alan Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler bölümünde Adalet Reformu Projesi kapsamında öngörülen 13 adet kanun tasarısının hiçbirinin yaşama geçirilememesi bunun açık bir kanıtıdır.

Raporun hazırlanması için Adalet Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonuna tanınan sürenin, gerekenin çok altında olduğu da vurgulanmalıdır. Raporun hazırlanması için öngörülen süre 02.12.1999 ila 31.01.2000 tarihleri arasındaki iki aydır. Bu handicap, kaçınılmaz biçimde çalışmanın sınırlarının dar tutulması zorunluluğunu doğurmuştur. Yeterli analizlerin yapılması olanaksız bulunduğundan, sadece ve ağırlıklı olarak sorun yaratan ve ciddi analizleri gerektiren alanların belirlenmesi ile yetinilmiştir. Takdir edilir ki bu tür değişimlerin planlanması aşamasında toplumun konuyla ilgili bütün kesimlerinin sorun, öneri ve görüşlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Oysa kurulmuş bulunan özel ihtisas komisyonu, gerek oluşum gerek süre açısından, bunu sağlayacak olanaklardan yoksundur.

Bu nedenle öncelikle, plan hazırlığı dönemi ile ilgili önerilerde bulunulması gerekmiştir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı özel ihtisas komisyonlarının oluşturulmasına ilişkin 1999/7 sayılı Başbakanlık Genelgesinde belirtildiği gibi, plan bir toplum projesi, bir uygarlık projesidir. Böyle bir projede "hukuk boyutu" gerek stratejik, gerek sistematik, gerek içerik açısından öne çıkarılmalı, adalet hizmetinin "alelade bir kamu hizmeti" şeklinde algılanmasından vazgeçilmelidir.

Planların hazırlanması için yeterli süre ve kaynak ayrılmalıdır. Planların hazırlık aşamasında toplumun bütün ilgili kesimlerinin sorunlarının belirlenmesi, çözüm önerilerinin alınması ve bunların tartışılması için uygun ortam ve olanaklar yaratılmalıdır.

2. ORTAK SORUNLAR

Ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleşmesi hukuksal altyapı oluşturulmadan mümkün değildir. Avrupa Birliği sürecinde 100.000 sayfaya varan hukuki metinlerin mevzuatımıza uyarlanması gerektiği vakıası adalet hizmetlerinin niteliğini gösterme açısından tipiklik arz etmektedir.

3. ORTAK ÇÖZÜMLER

Uygarlığın ve toplum düzeninin üzerinde durduğu hukuk barışını sağlayan temel organ olan mahkemelerin; hızlı, adil ve etkili bir biçimde iş görebilmeleri için gereken fiziki imkan, yetişmiş personel, hakim, cumhuriyet savcısı ve çağdaş donanım sağlanmalı ve iş yükü altında ezilmeleri mutlaka önlenmelidir.

Bu çerçevede, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun 14.09.81/125 sayılı kararında norm kadro, iş ve personel sayısı ile ilgili olarak çağdaş ölçütlerin çok üzerinde belirlediği ilkelere kesinlikle uyulmalıdır.

Örnek olarak:

Yılda 700-800 davaya bakılması gereken İzmir Asliye Ceza Mahkemesinde 3500,

Yılda 300-350 davaya bakması gereken Bakırköy Ağır Ceza Mahkemesinde 1200 davaya bakılmaktadır.

Bu ölçütlere göre Türkiye'nin en geniş imkanlı Ankara Adliye Sarayının yanına aynı büyüklükte bir binanın daha eklenmesi gerekmektedir.

Benzer çözümün yüksek mahkemelerde de uygulanması uygun olacaktır.

Yargı hizmetlerinde çabukluk ve etkililiği sağlamak açısından ilk derece mahkemelerinde de Yargıtaya benzer bir ihtisaslaşma için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Mahkemeler bina, mekan ve donanım olarak yaptığı işin ciddiyetine uygun hale getirilmelidir.

Uygulamadaki etkinliğin ve birliğin tek merkezden yazılım, genel evrak ve arşivleme sağlanması amacıyla, tüm yargı kollarındaki her mahkemeye bir bilgisayar konulması, tüm yargı teşkilatının, mevzuatın en son durumuna ve benzer Yargıtay kararlarına kolaylıkla ulaşabilmesini sağlayacak donanım ve imkan yaratılması kaçınılmazdır. Bu aynı zamanda her merkezde kurulması gereken kütüphanelerin kapsamını temel hukuk kitaplarıyla sınırlı tutmak imkanını da sağlayacaktır.

Adli teşkilat içerisindeki tüm bürokratik işlem ve yazışmalar elektronik ortama aktarılarak çabukluk, ucuzluk ve etkinlik sağlanmalı ve mevcut personele hizmet içi eğitim bu beceriler kazandırılmalıdır.

Yargı erkinde görev yapanların, hizmet içi eğitim, pratik eğitim gibi alanlardaki eksikliklerini tamamlamak üzere Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenecek öğretim kadrosuna sahip olan **Yüksek Adalet Akademisi** kurulmalıdır. Bu akademi, teorik

bilgileri tamamlayacak biçimde pratik bilgiler verilmelidir. Kurulacak olan akademide, cezaevi personelinin eğitilmesi de düşünülebilir.

Hemen herkesi ilgilendiren, hasta hekim ilişkisi ve hekimlerin hukuki ve cezai sorumluluklarıyla ilgili gereken mevzuat düzenlemeleri mutlaka yapılmalıdır.

II. BÖLÜM:

ANAYASA YARGISINDA ETKİNLİK

1. MEVCUT DURUM

Türkiye'de Anayasaya uygunluk denetimi, Avrupa modeli esas alınarak 1961 Anayasasıyla başlatılmıştır. Bu amaçla, özel olarak Anayasaya uygunluk denetimi yapmakla görevlendirilmiş on beş asıl, beş yedek üyeden oluşan bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Mahkemenin oluşumunda daha çok 1947 tarihli İtalya Anayasasından etkilenilmiştir. Bu çerçevede, mahkeme üyelerinin Cumhurbaşkanı, Parlamento ve Yüksek Yargı Organlarıncaya seçilmesi usulü benimsenmiştir. Ancak, Mahkemenin bu şekildeki oluşumunda yüksek yargı organlarıncaya seçilen üyeler üçte ikiye yakın bir çoğunluğa sahiptir.

1982 Anayasası da, esas itibariyle 1961 Anayasası ile benimsenen sistemi sürdürmekle birlikte, Anayasa Mahkemesinin üye sayısı ve üyelerin seçilme yöntemi bakımından bazı değişiklikler getirmiştir. Buna göre, Anayasa Mahkemesi on bir asıl dört yedek üyeden kuruludur ve Cumhurbaşkanı Mahkeme üyelerinin sekizini yüksek yargı organları ve Yükseköğretim Kurulunun kendilerine ayrılan her üyelik için gösterecekleri üçer aday içinden atarken, üç üyeyi de kendisi resen atamaktadır.

1982 Anayasasında 1961 Anayasasından farklı olarak TBMM'ye Anayasa Mahkemesine üye seçme yetkisi tanınmamıştır.

Yürürlükteki Mahkeme üyelerinin ilgili kurumların gösterdiği adaylar içinden Cumhurbaşkanınca atanması yönteminin kalmasında yarar vardır. Zira yargı bağımsızlığı ve prestij yönünden de, Mahkeme üyelerini atamak için en uygun makam, Devletin başı ve tarafsız konumdaki Cumhurbaşkanıdır.

2. ÖNERİLER

Anayasa yargısının temel sorunları ve çözüm önerileri özetle şunlardır:

1- Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamalarda çıkabilecek sakıncaları önlemek amacıyla, Yüce Divan yetkileri kaldırılmalı, bu yetki, ceza yargılamasında uzmanlaşmış bulunan Yargıtaya verilmelidir.

2- Anayasa Mahkemesinin, doğabilecek zararların giderilmesinin mümkün olmadığı hallerde, yargılama sırasında dava konusu mevzuat hükümlerinin uygulanmasının durdurulması yönünde tedbir kararı verebilmesine olanak sağlayan anayasal bir zemin oluşturulmalıdır.

3- 1982 Anayasasının Geçici 15. maddesinde yer alan istisnalar kaldırılmalı, genel anlamıyla idarenin bütün karar ve işlemleri yargı denetimine açılmalıdır.

4- Temel hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik olarak, yurttaşların Anayasa Şikayeti yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurmalarına olanak sağlayan bir yasal düzenleme yapılmalıdır.

5- Anayasanın, Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanamayacağı yönündeki 153. maddesine işlerlik kazandırılabilmesi için, gerekçeli kararların belirli bir sürede yazılmasını sağlayacak yasal düzenleme yapılmalıdır.

6- Anayasanın, Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının üzerinden on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar

başvuruda bulunulmasını engelleyen 152. maddesi değiştirilmeli, ülkenin dinamik yapısına uygun olarak bu süre kısaltılmalıdır.

7- Siyasal parti kapatma davalarında, savunma hakkının çağdaş değerler ölçüsünde kullanılmasını sağlayacak bir düzenleme yapılmalıdır.

III. BÖLÜM :

ADLI YARGIDA ETKİNLİK

1. HUKUK YARGISINDA ETKİNLİK

1.1. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

Şu anda ülkemizde, mahkemelerin ve icra dairelerinin önüne getirilen dava ve takip sayısı göz önünde bulundurulduğunda, mahkemeler ve icra daireleri yeterli olmaktan uzaktır.

Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunun Anayasanın 141. maddesinde belirtilmesi de konunun önemini ortaya koymaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde de her şahsın yasal, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini istemek hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

Aşağıda mevcut durum ve sorunların saptanması ile çözüm önerileri kaçınılmaz bir biçimde birlikte ele alınmaktadır.

1.2. MAHKEMELER VE İCRA TEŞKİLATIYLA İLGİLİ ALINACAK ÖNLEMLER

Ülkemizde hukuk yargısındaki ilk derece mahkemelerini düzenleyen 469 sayılı Kanun 1924 ten beri yürürlükte olup, günümüz ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Bu konunun temel nitelikteki bir kanunla, günün ihtiyaç ve koşullarına göre düzenlenmesi gerekir. Benzer yetersizlikler icra ve iflas teşkilatında da görülmektedir.

Mahkemeler teşkilatında Sulh-Asliye hukuk mahkemesi ayırımı ile ilgili uygulamada yasal temele dayanmayan ve yargılamayı geciktirici unsurlar ortadan kaldırılmalıdır.

İstinaf mahkemeleri, ilk derece mahkemelerindeki eksiklikler giderildikten sonra kurulmalıdır.

Yargılamanın hızlandırılması ve etkinliğinin sağlanması açısından, Aile Mahkemesi, Tüketici Mahkemeleri gibi ihtisas mahkemeleri kurulmasına ilişkin güncel çalışmaların kapsamı genişletilerek sürdürülmelidir.

1.3. YARGI GÖREVLİLERİ İLE İLGİLİ ÖNLEMLER

Mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı ilkelerine etkin bir biçimde işlerlik kazandırılabilmesi için, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, gerek oluşum, gerek işleyiş açısından yeniden yapılandırılmalıdır.

Anayasanın 138. maddesinde ifade edilen yargı bağımsızlığı ile ilgili kural, baskı grubu ve medya da dahil hiçbir organ, makam, merci ve kişiye ayrıcalık tanınmayacak bir biçimde uygulanmalıdır.

Hakimler ve Cumhuriyet savcılarına yönelik hizmet içi eğitim nitelik ve nicelik itibarıyla artırılmalı ve meslekte yükselme, hakimlik teminatını zedelemeyecek bir biçimde buradaki başarıya da bağlı olmalıdır.

Hakim ve Cumhuriyet savcılarının yabancı dil öğrenmeleri için gerekli olanakların sağlanması yararlı olacaktır.

Hakimlik ve Cumhuriyet savcılığı ile, hukuk ve ceza hakimliği arasındaki geçişlerin ihtisaslaşmanın yararı açısından, isteğe ve imkana bağlı olması yerinde olacaktır.

Mahkeme - savcılık kalemleri ile icra ve iflas dairesindeki görevli adli personelin mesleğe kabulünde Adalet Meslek Lisesi ve Adalet Yüksek Okulu mezunlarına öncelik tanınmalıdır.

Hazine avukatlığı da dahil olmak üzere geniş anlamda kamu avukatlığı kurumunun, davaların sürüncemede kalmasını önleyecek biçimde statü, yetki ve sorumluluk açısından yeniden yapılandırılması uygun olacaktır.

Yargının hızlandırılması ve etkinleştirilmesi için yalnızca adli tebligatla uğraşmak üzere Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü bünyesinde ayrı bir birim oluşturulmalı ve hizmet içi eğitime önem verilmelidir.

Yargıtay tetkik hakimleri ve Cumhuriyet savcıları, Danıştay uygulaması ile paralelligi sağlayacak biçimde, statüleri açısından Yargıtay kadro ve bütçesine alınmalı, Yargıtay tetkik hakimliğine özendirici ve teşvik edici düzenlemeler getirilmeli ve Yargıtay kararlarında tetkik hakimlerinin de görüşlerine yer verilmelidir.

1.4. DAVA SAYISININ AZALTILMASINA İLİŞKİN ÖNLEMLER

Dava sayısının azaltılmasına yönelik olarak ara buluculuk, uzlaştırma gibi alternatif çözüm yollarına işlerlik kazandırılmalıdır.

Yine bu bağlamda, tarafların sulh olmaya teşvik edilmesinin özendirilmesi, bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve uyuşmazlıkların çözümünde tahkim yoluna işlerlik kazandırılması ve yaygınlaştırılması yerinde olacaktır. Ayrıca milletlerarası ticari ilişkilerin ve teamüllerin zorunlu kılması sebebiyle bu tür ticari ilişkilerden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması açısından ayrı bir Milletlerarası Ticari Tahkim Kanunu çıkarılması ve gerekli organizasyonların oluşturulması yararlı olacaktır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının yetkililerinin, sorumluluk düşüncesiyle, hukuk müşavirlerini gereksiz yere dava açmak durumunda bırakması önlenmeli, bu yetkililerin davaların seyrine ilişkin inisiyatif kullanmalarını sağlamaya yönelik yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Dava sayısının azaltılması için alınması gereken önlemlerden biri de ayrı bir çekişmesiz yargılama (nizasız kaza) usulünün kabul edilmesidir. Sözü edilen yargılama usulüne ilişkin yasal bir düzenleme getirildiği takdirde, bir yandan bugün dava şeklinde görülmekte olan çekişmesiz yargı işleri dava olmaktan çıkarılarak davaların sayısı azaltılmış olacak, bir yandan da dava kalıpları içinde mahkemeleri uzun süre uğraştıran çekişmesiz yargı işlerinde basitlik ve çabukluk sağlanacaktır.

İcra tetkik mercilerinin ilamsız icra prosedürü içindeki yetkilerinin genişletilmesi ve etkinliğinin sağlanarak, ilamsız icra prosedürüne yönelimin teşvik edilmesi, dava sayısının azaltılmasını sağlayacaktır.

Tapu sicili, nüfus sicili gibi resmi sicillerin dikkatle ve özenle tutulmasının sağlanması için gerekli müeyyidelerin getirilmesi, sözü edilen sicillerin düzeltilmesini gerçekleştirmek amacıyla açılacak çok sayıda davanın da önlenmesi sonucunu doğuracaktır.

Türkiye çapında kadastro ve öncelikle orman kadastro çalışmalarının, önümüzdeki 5 yıllık süre içinde tamamlanacak şekilde takvime bağlanması, bu konuda teknolojik gelişmelerden yararlanılması sağlanmalıdır.

Öncelikle kötü niyetli faaliyetler sonucunda orman vasfını yitiren bölgelerin orman tahdidi dışına çıkarılma işlemine dayanak teşkil eden yasal düzenlemenin ortadan kaldırılması, bu bölgelerin orman olarak muhafaza edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, 3402 sayılı Kadastro Kanununun 45. maddesinin iptaline ilişkin 1.6.1988 tarih ve 1987/3 Esas, 1988/13 Karar sayılı Anayasa Mahkemesi kararındaki doğanın korunması ve kirlenmesinin önlenmesine dair gerekçe doğrultusunda, bu alanların yeniden ormanlaştırılma faaliyetlerine hız verilerek gereken mali alt yapının oluşturulması sağlanmalıdır.

Noterler, 1512 sayılı Noterlik Kanununun 1. maddesinde de açıkça vurgulandığı üzere, hukuki güvenliği sağlamak ve hukuki anlaşmazlıkların ortaya çıkmasını önlemek amacıyla belirli hukuki işlemlere resmiyet kazandıran kamu görevlisi olduklarından; hukuki problemlerin daha doğmadan önlenmesi, işlem güvenliğinin sağlanması ve bu suretle yargıya intikal eden işlerin sayı itibarıyla önemli oranda azaltılabilmesini sağlamak üzere, noterlerin danışmanlık işlevleri bağlamında yargı düzeni içerisinde etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Bunun için Noterlik Kanununun 162. maddesinde noterlerin hukuki sorumluluğunun, ağırlaştırılmış sebep sorumluluğu olmaktan çıkarılıp, olağan sebep sorumluluğuna dönüştürülmesi uygun olacaktır.

Adli yardım kurumuna, yargılama harç ve giderlerinden geçici değil de sürekli bir biçimde muafiyet sağlanması şeklinde bir içerik ve işlev yüklenmesi, hukuki himaye sigortası gibi mekanizmalar aracılığıyla gerekli alt yapısı oluşturulduktan sonra, hak arama özgürlüğünün, özellikle bu özgürlüğün boyutlarından birisi olan savunma hakkının özüne ve gereklerine uygun bir biçimde kullanılması açısından, hiç olmazsa temyiz mahkemesi ile ileride oluşturulması düşünülen üst mahkemelerde avukat aracılığıyla dava ve iş takibinin zorunlu kılınması yönünde bir değişikliğe gidilmesi, bunu gerçekleştirmeye yönelik hukuki düzenlemelerin yapılması yerinde olur.

1.5. MEDENİ YARGILAMA HUKUKUNA İLİŞKİN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

Dava şartlarının neler olduğu, incelenme usulü ve sırası hakkında açık hükümler konulması, derdestlik itirazının da dava şartına ilişkin usulü bir itiraza dönüştürülmesi,

Terditli davalar ile davaya asli müdahale hakkında açık hükümler getirilmesi, tespit davalarıyla ilgili uygulamadaki sakıncaları ortadan kaldırmak üzere yasal düzenlemeye gidilmesi,

İslah yoluyla müddeabihin artırılmasını ve tarafların değiştirilmesini mümkün kılan düzenleme getirilmesi,

İddia ve savunma hakkının ve usuli yetkilerin kullanımının dürüstlük ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilebileceğinin, açıkça medeni yargılama hukuku alanında da geçerli olduğunun vurgulanması, bu çerçevede konuyla ilgili olarak Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) ve İcra ve İflas Kanununda yer alan münferit hükümlerin, sözü edilen ilkenin etkin bir biçimde uygulanmasına olanak verecek şekilde düzenlenmesi,

Birlikte dava açılmasının koşullarını belirleyen HUMK'un 43. maddesinde yer alan "aynı sebepten" ibaresinin yanına "ve birbirine benzer sebeplerden" şeklinde bir ibarenin eklenmesi,

Kanuni delil sisteminin, çağdaş teknolojik gelişmeler de göz önüne alınarak yeniden yapılandırılması,

Seri ve sözlü yargılama usullerinin kaldırılıp, yargılamada sadelik ve kolaylığın temini açısından yazılı ve basit yargılama usulleri ile yetinilmesi,

Kanunda yer alan sürelerin yeknesaklığa kavuşturulması, basitliğin ve öğrenim kolaylığının sağlanması açısından tek tip veya bir kaç tipe indirilmesi,

Mahkeme kararlarının gerekçesiz olmasının mutlak bir bozma sebebi teşkil edeceği hususunun açıkça vurgulanması,

Adliyeye güvenin sağlanması amacıyla, hakimlerin hukuki sorumluluklarının, hak arama özgürlüğünün kötüye kullanılmasını ve hakimlik teminatını sarsıcı uygulamaları önleyecek biçimde düzenlenmesi,

Gerekli maddi olanaklara sahip bulunmayanların, Anayasal bir hak olan hak arama özgürlüğünü kullanmalarının tam olarak sağlanması amacıyla "adli yardım kurumu" nun etkin bir biçimde yeniden yapılandırılması,

Kesinleşmiş bulunan bir hükmün verilmesinde esas alınan koşulların öngörülmececek boyutta değişmesi nedeniyle işlevselliğini yitirmesi üzerine, değişen şartlara uyarlanmasını sağlamaya yönelik olan değişiklik davasının genel bir norm şeklinde düzenlenmesi (Örneğin nafaka, velayetin nez'i gibi),

İflasın ertelenmesi prosedürünün uygulanmasına etkinlik kazandırılması ve konkordato kurumunun kendinden beklenen amacı gerçekleştirebilecek biçimde mevzuat bağlamında gerekli değişiklikler de yapılarak yeniden yapılandırılması,

Devlet mallarının haczedilmezliği kuralının, kamu, özellikle hizmet mallarının haczedilmezliği şeklinde anlamlandırılmasına olanak verecek şekilde yeni bir düzenleme yapılması,

İcra ve İflas Kanununa, 3494 sayılı Kanunla eklenen 68/b ve 150/1 maddeleri ile İcra ve İflas Kanununun genel ilkelerine aykırı ve bankalar lehine düzenlemeler getirildiğinden, uygulamada da duraksamalara yol açan bu hükümlerin icra ve iflas hukuku ilkelerine uygun ve sade olarak yeniden düzenlenmesi,

Yargı hizmetlerinde etkinliğin artırılmasına katkıda bulunacaktır.

2. CEZA YARGISINDA ETKİNLİK

2.1. GİRİŞ

21. yüzyılın insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü kavramlarını öne çıkaran bir asır olacağı açıktır.

Bu yüzyılda ülkelerin gelişmişlik düzeyleri saptanırken sadece ekonomik ve teknolojik ölçütler değil, hukuk devleti, insan haklarına ve hukuka saygı, bağımsız ve güvenceli bir yargı düzeni, hak arama özgürlüğünün kapsamı ölçütleri de esas alınacaktır,

2.2. STRATEJİK YAKLAŞIM-UZUN DÖNEM-(2001-2023)

1- Yurttaşların ve dünyanın insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve hak arama özgürlüğünün bütün kurum ve kurallarıyla uygulandığına güvendiği ve inandığı bir adalet anlayışı egemen kılınmalıdır.

2- Cumhuriyetin 100. yılı olan 2023 yılı esas alındığına göre, köklerini Cumhuriyetin kuruluşundan alan laik hukuk sisteminden ödün verilmemelidir. Anayasanın 174. maddesinde sayılan, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini koruma amacı güden Atatürk Devrimleri Kanunlarının, Türk toplum ve kamu düzeninin temeli olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Laiklik ilkesinin aynı zamanda dinin, din ve vicdan özgürlüğünün de güvencesi olduğu ilkesinden hareketle, bu ilkenin getirdiği hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasını önleyecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

3- Hukuk eğitimine, fakülte eğitiminden başlayarak meslek öncesi, meslek içi ve uzmanlık eğitimi aşamalarını da kapsayacak düzeyde gereken önem verilmelidir.

4- Evrensel hukukun birikimlerinden yararlanırken Anayasanın 3. maddesinde yer alan "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" ile, 123. maddesinde yer alan "İdarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu" ilkesinden uzaklaşmamalıdır.

5- Demokraside çoğulculuk, "hukukun birliği" ilkesini zedelemeyecek şekilde yorumlanmalıdır.

6- Yargı yönetimi katılımcı-demokratik bir yapıya kavuşturulmalıdır.

7- Yargı organına gayri safi milli hasıladan ve genel bütçeden ayrılan pay oranları artırılmalıdır.

2.3. ADLİ YARGIDA ETKİNLİK - KISA DÖNEM (2001-2005)

Ceza ve hukuk adaletinde etkinliği içerecek şekilde, yargıda kuruluş, işleyiş, kurallar, insan kaynakları ve olanaklar yönünden ortak ilkeler şöyle sıralanabilir:

1- Yargı organı, yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi ilkelerine göre yeniden yapılandırılmalıdır. Bu yapılanmada; Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığının Temel İlkeleri (1985) (Ek-1), Milletlerarası Yargıçlar Birliği Kuruluş Belgesi ve Statüsü (1953) (Ek-2), Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Yargıçların Bağımsızlığı, Etkinliği ve Rolü

Hakkındaki (94) 12 sayılı Tavsiye Kararı ile ülkemizde yapılan bilimsel çalışmalar referans alınmalıdır.

2- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin; Adalet Başvuruyu Kolaylaştırıcı Tedbirler Hakkındaki R (81) 2 sayılı Tavsiye Kararı (Ek-3), Adaletin İşleyişini Geliştirici Hukuk Yargılama Usulü İlkeleri Hakkında (84) 5 sayılı Tavsiye Kararı (Ek-4), Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında (87) 18 sayılı Tavsiye Kararı (Ek-5), Ceza Adaletinin Yönetimi Hakkında (95) 12 sayılı Tavsiye Kararı (Ek-6) ve Hukuki ve Ticari Davalarda Temyiz Sistemleri ve Usulleri İşlevinin Geliştirilmesi Hakkındaki (95) 5 sayılı Tavsiye Kararı (Ek-7) değerlendirilerek Avrupa Konseyinin ve diğer uluslararası kuruluşların birikimlerinden yararlanarak etkinliği sağlayıcı yapılanmalar ve düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

3- Yukarıda belirtilen ilkeler çerçevesinde, 3046 sayılı Bakanlıklar Kuruluş ve Görev Esasları Hakkındaki Kanunun 2. maddesi hükmü değiştirilerek Adalet Bakanlığı bu Kanunun kapsamı dışına çıkarılıp, işlevlerine uygun, diğer bakanlıklardan farklı, atipik örgütlenme modeliyle yeniden yapılandırılmalıdır.

4- "Adalet Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi" bağlamında, yurttaşların adaletle olan güvenlerinin sağlanması temel olduğundan, bu konuda alınacak önlemler sadece yasa değişiklikleri ve yargıda yeniden yapılanma ile sınırlı kalmamalıdır. Diğer Devlet erk ve işlevlerinde de yargıya yük getiren, verimliliği ve etkinliği azaltan konularda köklü değişiklikler yapılmalıdır. Kamu yönetiminin saydamlaştırılması sağlanmalı ve yurttaşların da birey olmanın sorumluluğunu taşıyacağı sivil oluşumlar yoluyla denetim yöntemleri üzerinde durulmalıdır. Yargıda da saydamlığı, etkililiği ve verimliliği izleyen, önerilerde bulunabilecek yapılanmalara olanak sağlanmalıdır. Bu yönde geliştirilecek çözümler, öncelikle görevi savsama ve görevde yetkisini kötüye kullanma suçlarının işlenmesini en aza indirecek, yargı organlarının suça ve suçluya ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

5- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yeniden yapılandırılmalıdır. Kurulun demokratik ve saydam bir oluşuma kavuşturulması, çalışmalarının kural olarak açık, görüşmelerinin tutanakla tespit edilir durumda olması sağlanmalıdır.

6- Yüksek mahkeme üye seçimleri, bu şekilde oluşturulacak demokratik bir yapı içinde belirli nitelikleri kazananlar arasından yapılmalıdır.

7- Adalet Komisyonları yeniden yapılandırılmalı, demokratik esaslara ve kıdeme göre Adalet Komisyonları oluşturulmalıdır. Tüm yönetsel görevler Adalet Komisyonlarınca yerine getirilmeli, Cumhuriyet başsavcıları, yönetsel görevlerinden kurtarılmalı, kolluk üzerinde denetim sağlayarak hazırlık soruşturmalarına ve diğer yargısal işlere ağırlık vermeleri sağlanmalıdır.

8- Mahkemelerin kuruluşu, yüksek mahkemeleri de kapsar biçimde yeniden oluşturulmalıdır. Mahkemelerin sayısı, kurulacakları yerler, görevlilerin sayısı, iş analizleri ve görev tanımlarına uygun norm kadrolar belirlenerek saptanmalı, iş yığılması olan yerlere kadro ve personel aktarımı gerçekleştirilmelidir.

9- Yeni kurulan ilçelerde genç yargıç ve savcılar işsizlikten yakınırken, metropollerde yargıç ve savcılar aşırı iş yükü altında ezilmektedir. Mevcut kadroların verimli ve etkin kullanımını sağlanmalıdır.

10- Mahkemelerin kuruluşu mülki sisteme (il, ilçe) koşut olmaktan kurtarılmalı, dava sayısı ve coğrafi durum esas alınarak belirlenmelidir. İş az olan ilçelerde Cumhuriyet savcısı yetkisini haiz müstakil sulh hakimliği kurulmakla yetinilmelidir.

İstanbul için ayrı bir plan ile uzmanlığı esas alan, kadroları etkin kullanan bir yapıya ihtiyaç vardır. İstanbul nüfus olarak Türkiye'nin ve iş yükü olarak adli yargının 1/6 sını oluşturmaktadır. Araştırma ve analize dayalı bir yapılanma ile İstanbul'un yargı sorunları çözüldüğünde Türkiye genelinde bir rahatlamanın olacağı kuşkusuzdur.

11- Adalet genel bütçeden ayrılan pay 2000 yılı için % 0.77 dir. Cumhuriyet tarihinin en düşük payı ile yargının yeni bir yüzyıla taşınmasını beklemek hayalcilik olur. Gayri safi milli hasıla ve genel bütçe içindeki payı artırılmadan yargının etkinliğini beklemeye ve yarıdan yakınmaya kimsenin hakkı yoktur.

12- Merkezi Roma'da bulunan Dünya Yargıçlar Birliğine üye olmak üzere Türkiye Yargıçlar Birliği kurulmalıdır. (Adalet Bakanlığında konuya ilişkin tasarı hazırlanmaktadır).

2.4. ADALET HİZMETLERİNİN GENEL SORUNLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER

2.4.1. İNSAN KAYNAKLARI

1- Hukuk fakültelerindeki öğrenimin ve yargıçlık stajının uygulamaya dönük, daha etkili, geniş ve verimli olması için hukukçuların gelişmiş ülkelerin yayınlarını izleyebilecek düzeyde en az bir yabancı dil bilmelerini sağlayacak önlemler alınmalıdır.

2- Adalet örgütünün nitelikli eleman sorununun çözülmesi için;

- İyi yetişmiş hukukçuların yargıçlık ve savcılık mesleğini üstün tutmalarını sağlayacak önlemler alınmalıdır.

- Yargıçların örgütlü suçlar, haksız rekabet, döviz işlemleri, sigortacılık, kara para aklama, sermaye piyasası suçları gibi alanlarda uzmanlaşması sağlanmalıdır.

- Yargıcın savcı, savcının da yargıç olabilmesine ilişkin uygulama değiştirilmeli, hatta yargıçların ceza, hukuk ve alt dallarda uzmanlaşmaları sağlanmalıdır.

- Hukuki ilişkilerin giderek çoğalması ve karmaşıklaşması, yargıcın her gün yeni hukuki sorunlarla karşı karşıya kalması nedeniyle hizmet içi eğitime gereken önem verilmeli, yargıçların yükselme ve atamalarında aldıkları hizmet içi eğitim gözetilmelidir.

- Adalet personelinin meslek öncesi ve meslek içi eğitimleri sağlanmalı, uygun özlük hakları ile donatılmalıdır.

3- Yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi için alınması gereken önlemler:

Cumhuriyet savcılıkları, mahkemeler ve diğer adalet dairelerinin denetimi ile görevli, doğrudan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna bağlı bir denetim birimi oluşturulmalıdır. Denetim elemanları Kurulca atanmalıdır.

Yargıç ve savcılar hakkında düzenlenen siciller saydamlaştırılmalı ve subjektif değerlendirme gerektiren ölçütlere yer verilmemelidir.

Yargıç ve savcılar hakkında coğrafi güvencenin sağlanması, elverişsiz bölgelerde çalışmanın özendirilmesi sağlanmalıdır.

Yargıçlar arasında hiyerarşik bir düzen yaratmaya elverişli olan 2802 sayılı Kanununun 23. maddesindeki "üst merci" kavramı ve uygulanması değiştirilmelidir.

Anayasanın yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesiyle bağdaşmayan 104/c, 144, 146/2, 154/4 ve 159/2 maddeleri değiştirilmelidir.

Yargıçlık ve savcılık arasındaki ayırım Anayasal düzeyde yapılmalıdır.

Kurul üyeleri yüksek mahkemeler yanında, tüm yargıç ve savcılar arasından seçilmelidir.

Kurulun oluşumunda idari ve adli yargı yargıç ve savcılar arasındaki sayısal oran göz önünde tutulmalıdır.

Kurulun sekreteryası, bina, araç ve personel yönünden özerk bir bütçe ile örgütlenmelidir.

Yargıç ve savcı adayları sınav ve mülakatı Kurulca yapılmalıdır.

2.4.2. KURULUŞ

1- Hukuk ve ceza yargısı yönünden ortak sorunlara yol açan konular saptanmalı ve çözüm yolları bulunmalıdır. Bu bağlamda;

- Çağın, ekonomik ve sosyal hayatın gerisinde kalmış yasalar eden geçirilerek düzenlenmeli, değişiklikler toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla çağdaş değerlere göre yapılmalıdır.

- Mevzuatın, idari ve adli sistemin Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerin getirdiği yükümlülöklere uygun kılınmasını sağlamak üzere gereken değişiklikler yapılmalıdır.

- Büyük illerdeki adliyelerde uluslararası adli yardım antlaşmalarının ve insan hakları alanına ilişkin sözleşmelerin uygulanmasında ve yabancı ölkelerde hak arama konusunda yurttaşlara ücretsiz danışma ve hizmet verecek bürolar kurulmalıdır.

2- Adalet örgütünün teknolojik ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda teknik altyapı sorunlarının çözülmesi gerekir. Bu bağlamda; suç yeri incelemesinde ve diğer davalarda gereken bilimsel analizlerin standartlaştırılması ve bunun için gereken altyapının bir plan içinde yürütülmesi zorunludur.

2.5. CEZA YARGISINDA ETKİNLİK İÇİN ÖNERİLER

1- Anayasada yer alan hak ve özgürlüklerin, özellikle de din ve vicdan özgürlüğünün kötüye kullanılmasından beslenen ve şiddet olasılığını içeren oluşumları engelleyecek yaptırımlar düzenlenmelidir.

2- Suçlar yeniden düzenlenmeli ve kimi eylemler suç olmaktan çıkarılmalı, kimi eylemler ise sadece idari önlemlerle karşılanmalıdır.

3- Adli kolluk kurulmalıdır.

4- Hazırlık soruşturması hızla tamamlanmalı ve duruşmalar makul sürede ve adil olarak sonuçlandırılıp hüküm verilmelidir.

5- Tanıklara emek ve zaman kaybını karşılayacak ücretler ödenmeli, tanıkların korunması sağlanmalıdır.

6- Suçtan zarar görenlerin de maddi ve manevi anlamda desteklenmesi ve korunması için çağın gerektirdiği önlemler alınmalıdır.

7- Bireyleri suça iten nedenlerin araştırılması, bu nedenlerin ortadan kaldırılması ve aynı zamanda kurulacak mahkemeleri belirleme amacına yönelik olarak ülkenin suç haritasının çıkarılması için gereken istatistik bilgilerin derlenmesi sağlanmalıdır.

8- Adli Sicil Kanununun 8. maddesinde yazılı sabıka kayıtlarının silinmesine ilişkin süreler ile TCK'nın memnu hakların iadesine ilişkin 122. maddesinde yazılı süreler arasında paralellik sağlanmalıdır.

9- Yurttaşların yargı faaliyetinde üzerlerine düşen ödevleri tam olarak yapma bilincine kavuşturulması için gerekli önlemler alınmalıdır.

10- Ceza yargısının etkinleştirilmesi ve suçlunun yeniden topluma kazandırılması amacıyla hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine uygulanacak ceza ve önlemler belirlenmeli, kamu hizmetinde çalıştırma gibi alternatif yaptırımlar değerlendirilmelidir.

11- Cezaların gerçek anlamda bireyleştirilmesini sağlamak amacıyla sanık hakkında bilgi toplamaya yönelik yasal yöntem ve olanaklar geliştirilmelidir.

12- Hürriyeti bağlayıcı cezalar, "iyileştirme" amacına uygun olarak sağlıklı koşullarda çektirilmeli, cezanın caydırıcı niteliğini zedeleyecek şekilde af, koşullu salıverme, ceza sürelerinin kısaltılması gibi uygulamalardan kaçınılmalıdır.

13- 15 yaşından küçükler için ve koşulları belirlenecek diğer özel durumlarda, özellikle küçük çocukların duruşma ortamında ruhsal yönden zarar görmelerini önlemek için, tüm kanıtlar toplandıktan sonra savcıya "kamu davasının ertelenmesi kararı verme" yetkisi tanınmalıdır.

14- Cumhuriyet savcılarının kamu davası açarken mevcut sistemde uyguladıkları "ithamda kanunilik" ilkesi yerine, belirli suçlar için "ithamda takdirilik" ilkesi benimsenmelidir.

15- "Adalet Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi" yalnızca bir çabukluk zorunu olmadığından, dava ve cezanın ertelenmesi, koşullu salıverme gibi durumlarda, sanığı ya da hükümlüyü toplumsal yaşamında izleyecek ve yeniden suç işleme ortamından uzak kalmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır. Bu amaçla mahkemeler ve cumhuriyet savcılıklarında psikolog, pedagoğ ve sosyologların hizmetlerinden yararlanılmasını sağlayacak koşullar oluşturulmalıdır.

Adalet hizmetlerinin öznesi insandır. İnsanın maddi ve manevi varlığını güvence altına alan bir "hukuk düzeni" ile devletin ve bireylerin "hukuka saygı" duyduğu bir adalet ortamına gereksinim vardır. Daha XX. yüzyılın başında toplum olarak bu konuda büyük bir aydınlanma sürecine giren Türk Ulusunun ve onun bireylerinin çağdaş bir hukuk düzenine, insanı temel alan bir adalet iklimine yatkın olduğu tarihsel bir gerçektir.

3. ADLİ TIP ALANINDA ETKİNLİK

3.1. GENEL OLARAK

Adli Tıp Kurumu, mahkemeler ile hakimler ve savcılıklar tarafında gönderilen adli tıp ile ilgili konularda bilimsel ve teknik görüşlerini bildiren, Adalet Bakanlığına bağlı ve 2659 sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu ile kurulan bir kamu kuruluşudur.

Adli Tıp Kurumu merkez teşkilatında 5 İhtisas Kurulu ile Fizik İnceleme İhtisas Dairesi, Morg İhtisas Dairesi, Biyoloji İhtisas Dairesi, Trafik İhtisas Dairesi, Kimyasal Tahliller İhtisas Dairesi, Gözlem İhtisas Dairesi olmak üzere 6 adet İhtisas Dairesi bulunmaktadır.

Adli Tıp Kurumu taşra teşkilatında; Adana, Ankara, Trabzon, Bursa, Malatya, İzmir ve Diyarbakır olmak üzere 7 Grup Başkanlığı ile her grup başkanlığında Morg ve Kimyasal Tahliller İhtisas Dairesi bulunmaktadır.

Konya, Sivas, Afyon, Denizli, Van, Erzurum, Edirne, Antalya, Eskişehir, Elazığ, İzmit, Kayseri, Samsun olmak üzere 13 ilde Adli Tıp Şube Müdürlüğü bulunmaktadır.

Bugün Adli Tıp Kurumu; silah muayenesinden, uyutucu - uyuşturucu (narkotik) maddelerin analizine, zehirlenme (toksikolojik) araştırmalarından yazı - resim (grafoloji) incelemelerine, trafik bilirkişiliğinden, babalık (nesep) tayinlerine kadar yangın ile ilgili olaylardan, Cumhurbaşkanınca affedilecek mahkumlar ile ilgi raporlara, Türk Ceza Kanununun 46, 47. maddeleri ile ilgili ceza ehliyetinin tespitinden kimlik tespitine kadar her biri çok farklı bilim dal ve disiplinlerini ilgilendiren konularda resmi bilirkişilik faaliyetinde bulunmaktadır.

Kurum, adli olaylarda en yetkili resmi bilirkişi kurumudur. Kurum tarafından adli olaylarla ilgili verilen raporlar, mahkemelerdeki hukuk ve ceza davalarının sonucunu etkilemektedir. Uygulamada ve mahkeme içtihatlarında son yetkili mercidir. Adli Tıp Kurumunca yapılacak bir hata doğrudan doğruya yargıyı etkilemektedir.

Adli Tıp Kurumu İhtisas Dairelerine 01.01.1998 - 31.12.1998 tarihleri arasında gelen toplam iş miktarı aşağıda gösterilmiştir.

ADLİ TIP KURUMU BAŞKANLIĞI MERKEZ		İŞ SAYISI
İHTİSAS KURULLARI		31.311
MORG	OTOPSİ	3.903
	TAŞRA	1.393
GÖZLEM İHTİSAS DAİRESİ		554
KİMYASAL TAHLİLLER İHTİSAS DAİRESİ		6.259
BİYOLOJİ İHTİSAS DAİRESİ		1.343
FİZİK İHTİSAS DAİRESİ		10.448
TRAFİK İHTİSAS DAİRESİ		14.502
ADLİ TIP ŞUBE MÜDÜRLÜKLERİ		118.654
TOPLAM		191.817

ADLİ TIP KURUMU BAŞKANLIĞI TAŞRA		İŞ SAYISI
GRUP BAŞKANLIKLARI		200.474
ADLİ TIP ŞUBE MÜDÜRLÜKLERİ		41.350
TOPLAM		241.824

GENEL TOPLAM	İŞ SAYISI
MERKEZ	191.817
TAŞRA	241.824
TOPLAM	433.641

Tabloda da görüldüğü gibi yılda 433.641 adli olayla ilgili, mahkeme dosyalarının sonucuna etkili olacak raporlar verilmektedir.

Adli Tıp Kurumu teşkilat yapısı olarak; Başkanlık, Başkanlar Kurulu, Genel Kurul, İhtisas Kurulları, İhtisas Daireleri ve Adli Tıp Şube Müdürlüklerinden oluşmaktadır.

3.2. ADLİ TIP KURUMU MERKEZ TEŞKİLATI

3.2.1. BAŞKANLIK

Adli Tıp Kurumu Başkanlığı, başkan yardımcılığı, ihtisas kurulu üyelikleri ile uzman ve diğer personelin atanma ve nitelikleri 2659 sayılı Kanunun 26. maddesinde düzenlenmiştir.

3.2.2. ADLİ TIP KURUMU GENEL KURULU

2659 sayılı Kanunun 3, 6 ve 15. maddelerinde Adli Tıp Kurumu Genel Kurulu ile ilgili hükümler getirilmiştir.

Genel Kurul; ihtisas kurulları ve ihtisas daireleri tarafından verilip de mahkemeler ve savcılıklarca mahiyeti itibariyle kanaat verici nitelikte bulunmadığı bildirilen, ihtisas kurullarınca oy birliği ile karara bağlanmamış olan işler ile ihtisas kurulları ile ihtisas dairelerinin rapor ve görüşleri arasında ortaya çıkan çelişkileri inceleyip kesin karara bağlama görevine sahiptir. Görüldüğü üzere Adli Tıp Genel Kurulu Yargıtay Hukuk ve Ceza Genel Kurulu gibi bir yapılanmaya sahiptir. Yargı bağımsızlığının bilirkişilik yönü itibariyle ayrılmaz parçası olan Adli Tıp Kurumunun güçlendirilmesi zarureti vardır.

3.2.3. İHTİSAS KURULLARI

2659 sayılı Kanun ve Uygulama Yönetmeliğine göre; İhtisas Kurulları tümüyle tıp ihtisas dallarından oluşmaktadır. Sadece adli tıp bilimleri ile ilgili konular İhtisas Kurullarında görüşülmektedir. Adli fen bilimleri ve adli sosyal bilimler (Kimyasal Tahliller, Trafik ve Fizik İnceleme İhtisas Dairesi gibi) ile ilgili önemli ve kurumun iş yükünün büyük çoğunluğunu oluşturan davaların raporları İhtisas Kurullarında görüşülememektedir.

1998 yılı içinde Adli Tıp Kurumu merkez teşkilatında bulunan Gözlem, Kimyasal Tahliller, Biyoloji ve Morg İhtisas Dairelerine gelen toplam iş sayısı 13.452 adettir. Aynı dönemde Trafik ve Fizik İncelemeler İhtisas Dairelerine gelen toplam iş miktarı ise 40.429 adettir.

Yürürlükteki mevzuata göre Morg, Kimyasal Tahliller, Biyoloji ve Gözlem İhtisas Dairelerinde verilen raporlara gerektiğinde ilgili İhtisas Kurullarında incelenmek üzere itiraz mümkün iken, Fizik İncelemeler ve Trafik İhtisas Dairesinden verilen raporların İhtisas Kurullarınca incelenmesi imkanı bulunmamaktadır.

Bu nedenle Fizik İncelemeler ve Trafik İhtisas Dairesinde verilen raporların da İhtisas Kurullarınca incelenmesini sağlamak üzere kurulların yapısı yeniden gözden geçirilmelidir. İhtisas Kurullarının bu çerçevede yeniden teşkil edilmesi gerekmektedir.

İhtisas Kurulu üyeliklerinin hangi uzmanlardan oluşacağı, İhtisas Dairelerinde görülen işlere göre üniversite ve kurum temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından yeniden belirlenmelidir.

3.2.4. ADLİ TIP KURUMU İHTİSAS DAİRELERİ

Adli Tıp Kurumu İhtisas Daireleri olarak, Morg, Biyoloji, Kimyasal Tahliller, Fizik İnceleme, Gözlem İhtisas Daireleri olmak üzere Kanunda 6 ihtisas dairesi öngörülmüştür. Ancak yargılamada adaletin tecellisine yardımcı olacak yeni tekniklerin veya bilim dallarının ortaya çıkması halinde bu sayı giderek artacaktır.

Mevcut ihtisas dairelerine ilaveten trafik olayları dışında tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu meydana gelen olaylarda, kusur oranının tespiti için yeni bir ihtisas dairesinin kurulması hususu düşünülmelidir.

Bu mevzuat içinde hekim hasta ilişkisi sırasında ortaya çıkan sorunlar sadece Sağlık Bakanlığının sürekli bir kurulu olan Yüksek Sağlık Şurasınca ele alınmaktadır. Yılda en az iki kez toplanan bu kurulun zaman zaman verdiği ve yetersiz gerekçe ile hukuksal normlardan yoksun nitelikteki kararları mahkemeleri sıkıntıya sokmaktadır. (Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 06.05.1991 gün ve 1990/5104 Esas-1991/429 Karar sayılı kararı.)

Sağlık personelinde sorumluluk bilincinin varlığını ortaya koymaya çalışan, bu bilinç içinde hizmetin varlığı ve sunumu sırasında, hasta hakları ile kişilerin maddi ve manevi değerlerini koruyan, hukuk bilimi öğretisinde kişilik haklarının da ele alınmasını sağlayarak bunu inceleyen bir bilim dalı olan "Sağlık Hukuku"nun bir karma hukuk dalı olarak ülkemizde hukuk, tıp ve diş hekimliği fakültelerinde okutulması gerekir. Bu kapsamda Adli Tıp Kurumu ve uygulamaları yeniden ele alınmalıdır.

3.3. ADLİ TIP KURUMU TAŞRA TEŞKİLATI

3.3.1. GRUP BAŞKANLIKLARI

Adli Tıp Kurumu Grup Başkanlıkları taşra teşkilatı, Adli Tıp Kurumu Grup Başkanlıkları ile Adli Tıp Şube Müdürlüklerinden oluşmaktadır. Halen 7 grup başkanlığı ile 13 Adli Tıp Şube Müdürlüğü bulunmaktadır.

2659 sayılı Kanununun 1. ve 9. maddelerine göre Ankara, İzmir, Bursa, Trabzon, Malatya, Adana ve Diyarbakır' da olmak üzere 7 il merkezinde grup başkanlıkları kurulmuştur.

Mevcut her grup başkanlığında Morg ve Kimyasal Tahliller İhtisas Daireleri bulunmaktadır.

Halen grup başkanlıklarında bulunan ihtisas dairelerinin başkanlarının kadrosu yoktur. İhtisas daire başkanlıklarına vekaleten atama yapılmak suretiyle hizmet verilmektedir. Grup başkanlıklarının mevzuata uygun hale getirilmesi ve daire başkanlıkları kadrolarının alınarak asaleten atama yapılması gerekmektedir.

Adli Tıp Kurumu taşra teşkilatı olan grup başkanlıkları ve grup başkanlığında bulunması gereken ihtisas daireleri, 2659 sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu ile Adli Tıp Kurumu Kanunu Uygulanma Yönetmeliğinde hüküm altına alınmış olmasına rağmen, 190 sayılı KHK'nın Adli Tıp Kurumu ile ilgili cetvelinde Kanunda unvanları belirtilen kadrolar yer almamaktadır.

Adli Tıp Kurumu merkez ve taşra teşkilatınının 2659 sayılı Kanun ile yasal dayanağı bulunmakla birlikte 3046 sayılı Kanununun 10,15,17. maddelerine uygunluk göstermemektedir.

Adli Tıp Kurumununun yargı bağımsızlığı anlayışı içinde teşkilatlanmasını tamamlayabilmesi için 2659 sayılı Kanun ile 3046 sayılı Kanun arasındaki çelişkinin bir düzenleme ile ivedilikle giderilmesi gerekmektedir.

Grup başkanlıklarınının kadro, personel ve fiziki ve teknik sorunları halledildikten sonra, 5 yıl içerisinde bölgelerin coğrafi ve iş hacmi göz önünde bulundurularak Afyon, Antalya, Van, Sivas, Zonguldak ve Erzurum olmak üzere 6 il merkezinde grup başkanlığı kurularak, grup başkanlıklarınının sayısınının 13 e çıkarılması gerekmektedir.

3.3.2. ADLİ TIP ŞUBE MÜDÜRLÜKLERİ

Adli Tıp Şube Müdürlükleri Antalya, Edirne, Eskişehir, Kayseri, İzmit, Denizli, Van, Erzurum, Konya, Samsun, Sivas, Elazığ ve Afyon olmak üzere 13 il merkezinde kurulmuştur. Personel yetersizliği nedeniyle Sivas, Elazığ, Afyon ve Van Adli Tıp Şube Müdürlüklerine Adli Tıp Uzmanı atanamamıştır. Buradaki hizmetler merkezde bulunan uzmanların rotasyon usulü görevlendirilmeleri ile yerine getirilmeye çalışılmaktadır.

Adli Tıp Grup Başkanlığı ve Adli Tıp Şube Müdürlüğü bulunmayan yerlerde, otopsi ve adli raporlar Sağlık Bakanlığına bağlı olarak çalışan hekimler tarafından yapılmaktadır. Bir kısım tıp fakültelerinde adli tıp kürsüsü bulunmadığından, bu fakültelerden mezun olan hekimler, gerektiği şekilde otopsi yapamamakta ve usulüne uygun adli rapor tanzim edememektedir. Bu durum yargınının sürat ve etkinliğini azaltmaktadır.

Önümüzdeki 5 yılda, her ilde bir Adli Tıp Şube Müdürlüğünün kurulması gerekmektedir.

Uzun vadede ise Adli Tıp Kurumu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinin 16. maddesi gereğince, her Ağır Ceza Merkezinde Adli Tıp Şube Müdürlüğü kurulmalıdır.

3.4. PERSONEL

3.4.1. UZMAN PERSONEL YETİŞTİRİLMESİ

Adli Tıp Kurumu kanuni kadroları içinde yalnız Adli Tıp Uzmanı kadrosu yoktur. Uygulamada sağlık hizmetleri sınıfında Biyolog, Eczacı, Psikolog gibi ve teknik hizmetler sınıfında Kimya Mühendisi, Fizik Mühendisi gibi kişiler için hiçbir şart aranmaksızın ve herhangi bir sınava, eğitime tabi tutulmaksızın uzmanlık kadrolarına atamalar yapılabilmektedir.

Yürürlükteki Kanun ve Yönetmelikte bu uzmanların yetiştirilmeleriyle ilgili hüküm bulunmamaktadır. Adli Tıp Uzmanları için 6 yıllık tıp fakültesini bitirmeleri, yabancı dil ve bilim sınavını kazanmaları, 2 yıl süreyle ihtisas yapmaları ve tez hazırlayarak bitirme sınavına tabi tutulmaları gerektiği halde, Adli Tıp Uzmanları dışındaki uzmanlık kadrolarına tayin için fakülte mezunu olmaları yeterli görülmektedir.

Kaliteli personel yetiştirilmesi ve Adli Tıp Uzmanlığı ile paralellik sağlanması için 2659 sayılı Kanununun 32. ve 33. maddeleri ile Uygulama Yönetmeliğinin 22. maddesi değiştirilerek, uzman yardımcısı kadrosu ihdas edilmeli, bu kadroda 3 yıl görev yapıldıktan sonra uzmanlığa atama yapılmalıdır.

Uzman personel yetiştirilmesi için diğer ülkelerdeki benzer kurumlar ile Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığından teknoloji transferi ve personel yetiştirilmesi konusunda karşılıklı olarak yararlanma olanakları araştırılmalıdır.

Adli Tıp Kurumu ayrıca tıp fakültesi öğrencileri ile Adli Tıp Enstitüsü öğrencilerinin yetişmesine de katkıda bulunmaktadır. Adli Tıp Kurumu merkez ve taşra teşkilatlarının karşılıklı olarak teknoloji ve bilgi transferleri olanakları artırılmalıdır. Şu anda, üniversite öğretim görevlisi olup Adli Tıp Kurumunda ikinci görevle çalışan 47 kişi bulunmaktadır. Ayrıca Bursa ve İzmir Grup Başkanları aynı zamanda buldukları yerin tıp fakültelerinin adli tıp bölümü başkanıdır. Ayrıca Samsun Adli Tıp Şube Müdürü 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi, Eskişehir Şube Müdürü Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Trabzon Grup Başkanı Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesinde ders vermektedir. Erzurum Adli Tıp Şube Müdürü aynı zamanda Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp ana bilim dalı başkanıdır.

3.4.2. ÜNİVERSİTE ADLİ TIP BİRİMLERİ

Ülkemizde adli tıp alanında çalışan diğer bir bölüm, üniversitelere bağlı tıp fakültesi adli tıp ana bilim dalları ve adli tıp enstitüleridir. Bu iki birimin temel görevi, mezuniyet öncesi ve sonrası adli tıp ve adli bilimler alanında eğitim vermektir. İlgili birimlerin bulunduğu üniversiteler ve verilen teorik ve pratik ders saatleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Üniversite Adı	Dersin Verildiği Yıl	Teorik Ders	Pratik Ders
Adnan Menderes (Aydın)	4	96	Otopsi var ise izle
Akdeniz (Antalya)	4 ve 6	40 ve 10 gün staj	Mutlaka otopsi izle
Ankara	5	40	
Atatürk (Erzurum)	5	40	
Celal Bayar (Manisa)	-	-	
Cumhuriyet (Sivas)	5	96	Otopsi var ise izle
Çukurova (Adana)	-	-	
Dicle (Diyarbakır)	-	-	
Dokuz Eylül (İzmir)	-	-	
Ege (İzmir)	5	2 1/2 hafta staj	
Erciyes (Kayseri)	-	-	
Fırat (Elazığ)	4	48	Otopsi var ise izle
Gülhane (GATA-Ankara)	5	10 günlük staj	
Gazi (Ankara)	4	40	
Gaziantep	4	60	Otopsi var ise izle
Hacettepe (Ankara)	3	10	
Harran (Ş.Urfa)	-	-	
İnönü (Malatya)	-	-	
İstanbul Tıp (İstanbul)	5	2 hafta staj	3 otopsi izle
Cerrahpaşa (İstanbul)	5	3 1/2 hafta staj	3 otopsi izle
Karadeniz (Trabzon)	4	20	Otopsi varsa izle
Kocaeli (İzmit)	5	2 hafta staj	1 otopsi izleme
Marmara (İstanbul)	6	2 hafta staj	3 otopsi izle
Ondokuz Mayıs (Samsun)	-	-	-
Osmangazi	4	32	Otopsi varsa izle
Pamukkale (Denizli)	-	-	-
Selçuk (Konya)	3 ve 6	33 ve 15 gün staj	Otopsi varsa izle
S. Demirel (Isparta)	-	-	-
Trakya (Edirne)	5	60	Otopsilere katılım
Uludağ (Bursa)	6	2 hafta staj	-
Yüzüncü Yıl (Van)	-	-	-
İstanbul Üni. Adli Tıp Enst.			
Ankara Üni. Adli Tıp Enst.			

Mezuniyet öncesi ve sonrası adli tıp ve adli bilimler alanında eğitim vermekte olan bu bilim dalları, tıp fakültesi bulunan 31 üniversiteden 25 inin bünyesinde faaliyetlerine devam etmektedir.

Bu birimlerden birisi olan, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Ana Bilim Dalı, 1991 yılında kurulmuş olup burada halen bir profesör, iki doçent ve sekiz mezuniyet sonrası doktora öğrencisi çalışmaktadır.

Ana bilim dalının temel görevi eğitimidir. 1999-2000 eğitim dönemine kadar adli tıp dersleri 5. sınıfta 80 dakikalık 16 anfi dersi olarak verilmekte iken, 1999-2000 eğitim yılından itibaren 6. sınıfta iki haftalık staj, 45 dakikalık 27 ders ve Adli Tıp Kurumunda üç otopsi izleme şeklinde verilmektedir. Staj boyunca birinci basamakta çalışan hekimlerin temel olarak karşılaşacakları şu adli tıp konuları irdelenmektedir; adli tıp sisteminin ve adli

bilimlerin tanımı, hekimlerin hukuki sorumluluğu, postmortem değişiklikler ve ölüm zamanı, olay yeri incelemesi, postmortem muayene, asfiksiye bağlı ölümler, yaralar, ani, beklenmeyen ölümler, zehirlenmeye bağlı ölümler, cinsel saldırılar, aile içi şiddet, düşükler ve infantisit ve doğumun sonlandırılması.

Adli tıp ana bilim dalı tarafından ayrıca, Marmara Üniversitesi Hukuk ve Diş Hekimliği Fakültelerinde de teorik olarak adli tıp dersleri verilmektedir.

Hukuk fakültesine verilen adli tıp dersi konuları yukarıdaki başlıkları kapsamakta olup, hukukçuların adli tıba ilişkin olgulara nasıl ve ne şekilde yaklaşacakları anlatılmaktadır.

Diş hekimliği fakültesinde ise, adli diş hekimliğinde kimliğin saptanması, ısırık izleri, çocuk istismarı, hekimlerin hukuki sorumluluğu, travmaya uğramış hastaya yaklaşım ve adli rapor yazımı konuları ele alınmaktadır.

Türkiye'de üniversitelerdeki adli tıp uzmanı öğretim üyesi sayısı yaklaşık 70 olup bu kişilerden sadece 13 ü ikinci görevle Adli Tıp Kurumunda ve grup başkanlıklarında çalışmaktadır.

3.4.3. DİĞER PERSONELİN YETİŞTİRİLMESİ

Adli Tıp Kurumunun personeli sadece uzmanlardan oluşmamaktadır. Biyolog, psikolog, kimyager, eczacı, silah muayene memuru, hemşire, laborant, mühendis, teknisyen yardımcısı, emanet memuru gibi personel ile idari işleri yürüten diğer personel de bulunmaktadır. Bu personel iyi yetişmediği ve yeterli sayıda olmadığı takdirde uzmanların görevlerini yapmaları mümkün değildir.

Yardımcı personel için periyodik olarak mutlaka meslek içi eğitim programları düzenlenmeli ve bu çerçevede üniversitelerle Sağlık Bakanlığı eğitim kurumlarından yararlanılmalıdır.

3.4.4. KADRO DURUMU

Adli Tıp Kurumu merkez teşkilatında toplam 799, taşra teşkilatında ise 378 kadro olmak üzere toplam 1.177 adet kadro bulunmaktadır.

2659 sayılı Adli Tıp Kurumu Kanununun 9. maddesi ile Adli Tıp Kurumu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinin 3. ve 5. maddelerine göre şu anda faaliyette bulunan grup başkanlıklarında olması gereken nitelikli personel kadrosu ile mevcut personel kadrosu aşağıda gösterilmektedir.

Unvanlar	7 Grup Başkanlığında olması gereken nitelikli personel kadro sayısı	Taşra teşkilatında bulunan kadro sayısı
Daire Başkanı	14	Kadro yok
Uzman	280	65
Şube Müdürü	63	16
Şube Müdür Yardımcısı	63	Kadro Yok
TOPLAM	420	81

(Biyolog, eczacı, kimyager, mühendis, teknisyen, teknisyen yardımcısı, şef, memur, hizmetli gibi kadrolar hariç).

Görüldüğü gibi Adli Tıp Kurumu taşra teşkilatı olan Adli Tıp Grup Başkanlıklarında bir kısım unvanlarda kadro bulunmamakta, bazı unvanlarda ise kadrolar yetersiz bulunmaktadır.

Adli Tıp Kurumu merkez teşkilatı için 276, taşra teşkilatı için 527 adet kadronun ihdası için, kanun tasarısı hazırlanmıştır. Söz konusu tasarının kanunlaşması halinde Adli Tıp Kurumunda ciddi bir rahatlama sağlanacaktır.

Adli Tıp Kurumu merkez teşkilatı ile taşra teşkilatını oluşturan grup başkanlıkları ve Adli Tıp Şube Müdürlüklerinin tamamının ihtiyacı göz önüne alındığında, Adli Tıp Kurumunun çok yetersiz kadro ile hizmet verdiği anlaşılabacaktır.

3.4.5. ADLİ TIP KURUMU UZMANLIĞININ ÇEKİCİ HALE GETİRİLMESİ

1- Mesleğin çekiciliğini artıracak ilk tedbir, uzmanların yan ödeme ve tazminatı da dahil, ücretlerini ciddi bir şekilde yükseltmektir. Bu iyileştirmenin kalıcı olması için uzman maaşlarının değişken ve günün şartlarına uyarlanabilecek bir esasa bağlanması şarttır.

2- Adli Tıp Kurumu uzmanları için fiili hizmet zammı uygulamasının getirilmesi gerekmektedir.

3- Mesai günleri dışında, adli tabiplik ve alkol nöbeti tutulan birimlerde, Yataklı Tedavi Kurumları Yönetmeliğine paralel olarak nöbet tutanların özlük hakları açısından yasal düzenleme yapılmalıdır.

4- Adli Tıp Kurumu personelinin, rotasyonla yer değiştirmesi, güvenlik içinde yaşaması, kendilerine lojman tahsis edilmesi sağlanmalıdır.

5- 2659 sayılı Kanununun 30. maddesi ile Döner Sermaye Yönetmeliğinin 30. maddesi değiştirilerek, döner sermayeden Kurum personeline yapılacak ödemeler, üniversite seviyesine çekilmelidir.

3.5. ADLİ TIP KURUMUNUN FİZİKİ ALTYAPISI

3.5.1. ADLİ TIP KURUMU MERKEZ VE TAŞRA TEŞKİLATI BİNALARI

1- Grup başkanlıklarının hizmet binaları için ihtiyaçları giderecek ve genişlemeye elverişli olacak şekilde tip projeler hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Ayrıca üniversitelerin tıp fakülteleri ile protokoller yapılmalıdır. (Ankara Grup Başkanlığı şu anda Keçiören'deki modern cihazlarla donatılan binada hizmet vermektedir).

2- Adli Tıp Şube Müdürlüğü için, adliye binaları içinde birisi muayene odası şeklinde kullanılmak üzere, en az 4 adet uygun nitelikteki odanın tahsis edilmesi gerekmektedir. Bunun için, adliyelerin de yeniden gözden geçirilmesi lazımdır.

3.5.2. LABORATUVAR

Adli Tıp Kurumu laboratuvarları ile buralarda kullanılacak cihaz ve donanımlarda gelişmiş teknolojik imkanlardan yararlanılarak, delillerin sağlıklı, hızlı ve güvenli bir şekilde elde edilmesi sağlanmalıdır.

Eski teknoloji kullanılması halinde, delillerin kaybolması veya durumun açıklığa kavuşturulamaması dolayısıyla adaletin yanılması ve gerçeklerin ortaya çıkarılamaması söz konusu olmaktadır.

Örnek olarak, bazı Kimyasal Tahliller İhtisas Dairesi ve Narkotik laboratuvarlarında çalışmalar, ince tabaka kromografisi ve renk testleri ile yürütülmekte olup, bu yöntemler çağımızın çok gerisindedir. Bugün modern laboratuvarlarda 230.000 maddeyi anında analiz eden ve hata payını sıfıra indiren kimyasal tahlil makineleri mevcuttur.

Adli Tıp Kurumu uygulamada ve mahkeme içtihatlarına göre son yetkili mercidir. Adli Tıp Kurumunda yapılan bir hata, doğrudan doğruya yargıyı etkilemektedir.

Sonuç olarak tüm parasal kaynaklar özellikle bütçe imkanları zorlanarak, Adli Tıp Kurumu laboratuvarlarının modernize edilmesi zorunludur.

3.5.3. GÜVENLİK

Adli Tıp Kurumu, yaptığı hizmet bakımından, adliyelerimiz kadar güvenli bir ortama kavuşturulmalıdır. Öncelikle dış güvenliğin sağlanması gerekir. Çünkü bu kurumca verilen raporlar husumet çekmektedir. Ayrıca, tahlil için gönderilen eşya ve maddeler kaybolduğu takdirde, adaletin tecellisi olumsuz yönde etkilenmektedir.

Bunun için;

1- Adli Tıp Kurumu iç güvenliği sağlanarak iş takipçiliği önlenmelidir.

2- Adli Tıp Kurumu mahkum koşulları ile hasta müşahede odalarının güvenliği sağlanmalıdır. Ayrıca emanete alınan madde ve eşyanın mutlaka güvenliğinin sağlanması gerekmektedir.

3- Adli Tıp Kurumunda incelenmek üzere gönderilecek materyal için, güvenli sevk zinciri oluşturulmalı ve salimen yerine ulaştırılması için gerekli ek tedbirler alınmalıdır.

3.6. ÖNERİLER

1- Adli Tıp Kurumunun yargı bağımsızlığı anlayışı içinde özerk yapısı güçlenmelidir.

2- Adli Tıp Kurumu Grup Başkanlıklarında bulunan ihtisas dairelerinin kadrolarının alınarak asaleten atama yapılması sağlanmalıdır.

3- Her ilde bir Adli Tıp Şube Müdürlüğü kurulmalıdır.

4- Adli Tıp Uzmanlığına atanma şartlarına paralel olarak, Adli Tıp Uzmanlığı dışındaki uzmanlık kadrolarına atanabilme şartlarının belirlenmesi için mevzuatta düzenleme yapılmalıdır.

5- Adli Tıp Kurumu Uzmanları için, mesleğin çekici hale getirilmesi amacıyla, yan ödeme ve tazminatları da dahil ücretlerde iyileştirme sağlanmalıdır.

6- Adli Tıp Kurumu laboratuvarları ile buralarda kullanılacak cihaz ve donanımlarda gelişmiş teknolojik imkanlardan yararlanılarak delillerin sağlıklı, hızlı ve güvenli bir şekilde elde edilmesi sağlanmalıdır.

7- İhtisas Kurulları günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemelidir.

8- 2659 sayılı Adli Tıp Kurumu Kanunu ve Uygulama Yönetmeliği, başta Anayasanın 128/2 maddesi olmak üzere 3046 ve 2992 sayılı Kanunlara uygun hale getirilmelidir.

9-Bölgelerin coğrafi ve iş hacmi göz önünde bulundurularak, Afyon, Antalya, Van, Sivas, Zonguldak ve Erzurum olmak üzere 6 il merkezinde grup başkanlığı kurularak, grup başkanlıklarının sayısı 13 e çıkarılmalıdır.

10- Adli Tıp Kurumu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinin 16. maddesi gereğince, her Ağır Ceza Merkezinde Adli Tıp Şube Müdürlüğü kurulmalıdır.

11- 2659 sayılı Kanunun 30. maddesi ile Döner Sermaye Yönetmeliğinin 30. maddesi değiştirilerek döner sermayeden Kurum personeline yapılacak ödemeler, üniversite seviyesine çekilmelidir.

12- Grup başkanlıklarının hizmet binaları için ihtiyaçları giderecek ve genişlemeye elverişli olacak şekilde tip projeler hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

13- Adli Tıp Şube Müdürlüğü için, adliye binaları içinde birisi muayene odası şeklinde kullanılmak üzere, en az 4 adet uygun nitelikli odanın tahsis edilmesi gerekmektedir. Bunun için, adliyeler de yeniden gözden geçirilmelidir.

14- Tüm parasal kaynaklar özellikle bütçe imkanları zorlanarak, Adli Tıp Kurumu laboratuvarları modernize edilmelidir.

15- Adli Tıp Kurumunun iç güvenliği sağlanarak iş takipçiliği. önlenmelidir.

16- Adli Tıp Kurumu mahkum koşulları ile hasta müşahede odalarının güvenliği sağlanmalıdır. Ayrıca emanete alınan madde ve eşyanın mutlaka güvenliği sağlanmalıdır.

17- Adli Tıp Kurumunda incelenmek üzere gönderilecek materyal için, güvenli sevk zinciri oluşturulmalı ve salimen yerine ulaştırılması için gerekli ek tedbirler alınmalıdır.

18- Adli Tıp Kurumu merkez teşkilatı için 276, taşra teşkilatı için 527 adet kadronun ihdası için hazırlanan tasarının kanunlaşması halinde Adli Tıp Kurumunda ciddi bir rahatlama sağlanacaktır.

19- Ülkemizde adli tıbbın tarihçesine göz attığımızda, adli tıp eğitiminin çok uzun bir süreden beri üniversite adli tıp birimlerince verilmekte olduğu, adli tıp hizmetlerinin gelişmesi ve ülkemizde yerleşmesine öğretim üyelerinin çok büyük emekler verdiği görülmektedir. Ancak günümüzde Adli Tıp alanına göz atıldığında, bu konuda bir yetersizlik görülmektedir. Bu yetersizlik hem eğitim kurumlarında belli bir standardın olmaması, hem adli tıp pratiğinin üniversite tıp fakülteleri adli tıp ana bilim dalları tarafından yapılamaması,

hem de üniversitelerdeki öğretim üyesi kadrosundan hizmet içinde yararlanılamamasından kaynaklanmaktadır.

20- Ülkemizde toplam sayısı 170 olan adli tıp uzmanından 70 i (% 40) üniversitelerde görevli iken sadece 13 ü Adli Tıp Kurumunda hizmet verebilmektedir. Bu da zaten ülkemizde yetersiz olan adli tıp uzmanlarından tamamıyla yararlanılmadığını göstermektedir. Adli Tıp pratiğinin büyük oranda ülke çapında yetersiz kadrolaşması olan Adli Tıp Kurumunca karşılandığı dikkate alındığında, yaklaşık % 40 ı üniversitelerde bulunan adli tıp uzmanlarından daha fazla yararlanmanın yolları bulunmalı, Adli Tıp Kurumu ile adli tıp ana bilim dallarının birlikte çalışması sağlanmalıdır.

21- Adli Tıp Kurumu teşkilatı olmayan yerlerde hizmet pratisyen hekimlerce verilmektedir. Mezuniyet öncesi yeterli eğitim alamayan bu hekimlerin vereceği raporların ve yapacakları otopsilerin adalet hizmetlerinde ne derece yararlı olacağı büyük tartışma konusudur.

Ülke çapında 40.000 pratisyen hekimin bulunduğu ve her yıl 4.500 hekimin daha mezun olduğu göz önüne alındığında, adli tıp alanında hem mezuniyet öncesi hem de uzmanlık eğitiminin standardizasyonu sağlanmalı, bu konuda ivedilikle çalışmalar yapılmalıdır.

22- Adli tıp ana bilim dallarının ve adli tıp enstitülerinin, fakültelerdeki diğer bilim dalları gibi uygulamaya yönelik hizmet vermeleri, yargı sistemi içinde dosyaların gecikmesini engelleyeceği gibi hem yetersiz adli tıp eğitimi almış pratisyen hekimlerin üzerindeki yükü hafifletecek, hem mezuniyet öncesi ve sonrası uzmanlık eğitiminin kalitesini artıracaktır.

23- Adli Tıp Kurumunun teşkilat yapısı yeniden gözden geçirilmeli, her ilde şube müdürlükleri kurulmalı, merkez teşkilatının eğitim veren niteliği ile adli bilimlerin diğer bölümleri göz önüne alınarak yapılandırılması yeniden gözden geçirilmeli, üniversite ve enstitülerle işbirliği kuvvetlendirilmeli, kurul üyeleri ve kurul başkanlıklarına atanacaklarda akademik unvana sahip olanlara öncelik verilmesi düşünülmelidir.

24- Bilirkişi sıfatı ile hareket eden tüm personel için eğitim, sınav, lisans sahibi kılma (sertifikasyon) ve denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır.

25- Delil niteliğindeki materyalin incelendiği tüm laboratuvarların kalite güvencesini sağlamak üzere standardize ve akredite edilmesi, iç ve dış kalite denetimlerinin yapılması sağlanmalıdır.

26- Konuya ilişkin mevzuatın, öncelikle Adli Tıp Kurumu Kanununun modernizasyonu ve Avrupa Birliği normlarına uygunluğu sağlanmalıdır.

27- Özellikle ceza yargılaması hazırlık tahkikatı aşamasında, adli bilim uygulamalarındaki çok başlılığın önlenmesi, ilgili birimler arasındaki koordinasyonun kuvvetlendirilmesi ve hizmetin tek elden yürütülmesi sağlanmalıdır.

28- Suçla mücadelede (faili meçhul olayların aydınlatılması vb.) çağdaş moleküler genetik incelemelerin (DNA analizleri) kullanımına geçilmesi, bir DNA Bankasının kurulmasına yönelik olarak adli delil yasası, genetik bilginin gizliliği yasası gibi mevzuatın oluşturulması ve bu alanda elde edilen bilginin kullanımının düzenlenmesi ve izlenmesi sorumluluğunun özerk bir kurula verilmesi gerekir.

4. İNFAZ HİZMETLERİNDE ETKİNLİK

4.1. GİRİŞ

İnfaz hizmetleri kavramı adalet hizmetleri kavramının bir alt kategorisini oluşturmaktadır. İnfaz hizmetlerinden amaç; mahkemelerce verilen tutuklama veya mahkumiyet kararlarının yerine getirilmesi ve hükümlülerin rehabilite edilerek yeniden topluma kazandırılmasıdır. Her kamu hizmeti biçiminde olduğu gibi, infaz hizmetlerinin de yerine getirilebilmesi için bir yasal dayanağa (mevzuata) ve bir resmi örgütlenmeye (teşkilata) gereksinimi vardır. Bu hizmetlerin etkinliği de modern bir örgütlenme ve çağdaş bir mevzuatla mümkün olabilecektir.

Türk Ceza Kanunu ve Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunda infaz yönüyle cezalar üç kategoriye ayrılmaktadır: İdam, hürriyeti bağlayıcı cezalar (hapis) ve para cezaları.

Uygulamada idam cezaları sıkça karşılaşılan bir ceza biçimi değildir. Uluslararası alanda ve ülkemizde idam cezalarının infazı, tartışma konusudur. İnfazın etkinliği bakımından idam cezasının uygulanması veya mevzuattan çıkarılmasına karar verilmesi zorunludur.

Para cezaları ise, caydırıcılık etkisinin tartışmalı olması ve miktar itibarıyla de zaman zaman yetersiz kalması nedeniyle etkili bir ceza biçimi olamamaktadır.

En etkili ceza infaz biçimi, hürriyeti bağlayıcı cezalar olarak da adlandırılan hapis cezalarıdır. Bu nedenle, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları çerçevesinde dikkate alınacak ceza infaz biçimi, hürriyeti bağlayıcı cezalar ve bu cezaların infazında etkinliğin ne şekilde artırılacağı hususları olacaktır.

4.2. HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALARIN İNFAZI AÇISINDAN TÜRK İNFAZ SİSTEMİ

Hürriyeti bağlayıcı cezalar mevcut cezalar içerisinde en yaygın olarak kullanılan cezalandırma biçimini oluşturduğundan, infaz sistemimizin temeli de örgütlenme ve mevzuat açısından hürriyeti bağlayıcı cezalara göre şekillendirilmiştir.

İnfaz hizmetlerinin yürütülmesi görevi, 2992 sayılı Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkındaki Kanun gereğince Adalet Bakanlığına verilmiştir. Bakanlık bu hizmeti, merkezde Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, taşrada Cumhuriyet başsavcılıkları ve kurum (cezaevi) müdürlükleri aracılığıyla yürütmektedir.

Tutuklu ve hükümlülerin ceza infaz kurumlarında insan onuruna yakışır bir biçimde ve güvenlik içerisinde barındırılmaları, iaşeleri, tedavileri, sevk ve nakilleri, eğitimleri ile rehabilitasyonları ve çalıştırılmaları gereklidir. Bu hizmetler yeterli değil ya da aksıyorsa, hürriyeti bağlayıcı cezaların infazında etkinlikten söz edilemez. 1990 lı yılların başından itibaren cezaevleri sorunu, değişik boyutlarıyla sık sık kamuoyunun gündemine gelmiş ve infaz sistemi çeşitli yönleriyle eleştiri konusu yapılmıştır. Mevcut sorunlara köklü çözümler üretilememesi, infaz hizmetlerinin etkinliğini ve caydırıcılığını ortadan kaldırmış, adalet sistemine duyulan genel güven gittikçe azalmıştır.

Adalet ve infaz hizmetlerinin sorunlarına ilişkin resmi yaklaşımlara, Beş Yıllık Kalkınma Planları, Yıllık Uygulama Programları, Bütçe Kanunları ve Hükümet

Programlarında rastlamak mümkündür. Bu nedenle, son iki dönem Beş Yıllık Kalkınma Planlarının ve diğer belgelerin irdelenmesinde yarar görülmüştür.

4.3. VI. VE VII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARINDA İNFAZ HİZMETLERİ

1990-1994 dönemini kapsayan VI. Beş Yıllık Kalkınma Planının Kurumsal ve İdari Düzenlemeler başlıklı beşinci bölümünde adalet hizmetlerine yer verilmekte ve 1129 sayılı ilkede; "Ceza infaz kurumlarının hükümlüleri topluma yeniden kazandırıcı ve sistem dışına çıkılmasını önleyici yönde geliştirilmesi ve iyileştirilmesine, özellikle çocuk hükümlülerin ıslahı ve yetiştirilmesine önem verilecektir." denilmektedir.

Planın Temel Hedefler ve Stratejisinin kabulüne dair 09.05.1989 tarih ve 89/14146 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında 87 nolu Adalet Hizmetleri başlıklı bölümde, "Ceza infaz kurumlarının, hükümlüleri topluma yeniden kazandırıcı yönde geliştirilmesi ve iyileştirilmesine, özellikle çocuk hükümlülerin ıslahı ve yetiştirilmesine önem verilecektir." ifadesine yer verilmektedir.

1996-2000 dönemini kapsayan VII. Beş Yıllık Kalkınma Planının Kamu Hizmetlerinde Etkinliğin Artırılması Projesi ve Kamu Kesiminde Ücret Adaletinin Sağlanması başlıklı bölümde adalet hizmetlerine de yer verilmekte ve infaz hizmetleriyle ilgili olarak, "Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevlerinin kuruluş ve idaresi yeniden düzenlenecektir." denilmektedir. Aynı bölümde, adalet hizmetleriyle ilgili olarak, "Fiziki alt yapı eksiklikleri tamamlanacak, yargı sisteminin modern araç ve gereçler ile takviye edilmesi ve bilgisayar kullanımının yaygınlaştırılması sağlanacaktır." hedefi gösterilmektedir.

Planın arkasına eklenen Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler bölümünde ise, infaz hizmetlerine ilişkin bir düzenleme yoktur.

Örnek olarak sunulan son iki dönem Beş Yıllık Kalkınma Planlarında infaz hizmetleriyle ilgili olarak hemen hemen birer cümleden ibaret hedeflerin belirlendiği ve bu hedeflere ulaşılabilmesi için ne gibi düzenlemeler yapılacağıнын yeterince ortaya konulmadığı görülmektedir.

Özellikle hürriyeti bağlayıcı cezaların infazıyla ilgili olarak, 1990 lı yılların başından itibaren ülkemiz, değişen tutuklu ve hükümlü profili ve hızla artan tutuklu-hükümlü sayısı nedeniyle, gün geçtikçe ağırlaşan ve kritik boyutlara ulaşan kapasite ve güvenlik sorunlarıyla karşı karşıyadır.

Bu sorunun nedenleri arasında, Beş Yıllık Kalkınma Planları oluşturulurken, adalet hizmetlerine ve dolayısıyla infaz hizmetlerine diğer kamu hizmetlerine nazaran daha az yer verilmesi bulunmaktadır. Bunun etkileri Yıllık Uygulama Programları ve Genel Bütçe Kanunlarında da göze çarpmaktadır.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları çerçevesinde adalet hizmetlerinin ve buna bağlı olarak infaz hizmetlerinin etkinliğinin artırılabilmesinin temel koşulu, infaz hizmetlerinin mevzuat, fiziki altyapı, personel ve mali kaynak gibi sorunlarının ayrıntılarıyla ortaya konulabilmesine bağlıdır. Dolayısıyla, bu sorunların ve çözüm önerilerinin Kalkınma Planları, Yıllık Uygulama Programları ve Bütçe Kanunları metinlerinde mümkün olduğunca ayrıntılı olarak yer alabilmesi gerekmektedir.

4.4. İNFAZ HİZMETLERİNE İLİŞKİN SAYISAL VERİLER

647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun gereğince ceza infaz kurumları kapalı, açık cezaevleri ve çocuk ıslahevleri olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. 1 Aralık 1999 tarihi itibarıyla ülkemizde kapalı, açık ve çocuk ıslahevi olmak üzere toplam **560** ceza infaz kurumu ve bu kurumlarda barındırılan **69.507** tutuklu ve hükümlü bulunmaktadır.

Ceza infaz kurumlarının toplam yatak kapasitesi **72.789** kişidir. Kapasitenin yaklaşık 65.000 i kapalı cezaevlerine, geriye kalan yaklaşık 8.000 i de açık cezaevlerine ve çocuk ıslahevlerine tahsis edilmiştir. Her yıl cezaevi mevcudu 3.000 - 5.000 kişi arasında artmaktadır. Cezaevleri mevcudunun genel nüfusa oranı her yüz bin kişide yüz on kişidir.

69.507 tutuklu ve hükümlüden **9.885** i terör suçlarından, geriye kalan **59.622** si de adli suçlardan tutuklu ve hükümlüdür. Bu tutuklu ve hükümlülerden **2.405** i kadın, **2.276** sı çocuk, **64.826** sı da yetişkin erkek hükümlüdür.

Ülkemizde 520 adet kapalı cezaevi, 37 adet açık cezaevi ve 3 adet de çocuk ıslahevi bulunmaktadır. Kapalı cezaevlerinden 1 i kadın-çocuk cezaevi, 1 i de müstakil çocuk cezaevidir.

Açık cezaevleri ve çocuk ıslahevlerinde barındırılan hükümlü sayısı toplamı **4.057** kişidir. Bu nedenle, toplam tutuklu ve hükümlüden sadece **% 5.8** i açık cezaevlerinde, geriye kalan **% 94.2** si ise kapalı cezaevlerinde barındırılmaktadır.

4.5. GENEL YAKLAŞIM

Açık cezaevlerinde ve çocuk ıslahevlerinde gerek infaz hizmetlerinin yürütülmesinde ve gerekse cezaevi güvenliklerinin sağlanması konusunda ciddi bir sorun yoktur. Sorunların çoğunluğu kapalı ceza infaz kurumlarından kaynaklanmaktadır.

Kapalı infaz kurumlarımızın, tümünün kalabalık koğu sistemine uygun olarak inşa olunması, mevcut binaların çoğunun eski ve altyapısının yetersiz kalması, gelişmiş teknolojik güvenlik sistemlerinden yararlanılmaması, nitelikli personel sayısının azlığı sonucu rehabilitasyon hizmetlerinin yeterince yerine getirilememesi, işe, sağlık, eğitim, güvenlik ve nakil konularında ciddi aksamalara sebebiyet verilmesi gibi temel sorunları bulunmaktadır. Belirtilen olumsuzluklar cezaevlerinin sevk ve idaresini güçleştirmekte, asayiş ve güvenliğe yönelik olayların artmasına neden olmaktadır.

Ayrıca, nüfus hareketlerinin dikkatli bir şekilde takip olunarak metropol kentlerin cezaevi ihtiyacının zamanında karşılanmaması, bunun sonucu olarak da cezaevi kapasitelerinin çok üzerinde tutuklu ve hükümlü barındırılması, güvenlik zafiyeti sorununu ön plana çıkarmaktadır. Sıkça meydana gelen güvenliği ve asayışı bozucu olaylar, kamuoyunda olumsuz yargılar doğurmaktadır.

Bu olumsuz yargıların başında;

- Cezaevlerinin güvenli olmadığı, hakimiyetin terör ve organize suç gruplarına mensup tutuklu ve hükümlülerin elinde olduğu,

- Cezaevlerinde sunulan her türlü hizmetin ulusal ve uluslararası standartlara uygun olmadığı, yönetim ve mahpus davranışlarında keyfiliğin hüküm sürdüğü ve uygulamada birlik olmadığı,

- Hapis cezalarının caydırıcı bir etkisinin kalmadığı, hak etsin veya etmesin her hükümlünün şartla tahliyeden yararlandırıldığı,

- Mahkumların, gerektiği gibi eğitilerek rehabilite edilemediği ve topluma kazandırılmadığı,

konuları gelmektedir.

Temel sorunların ayrıntılarına girilmeden önce, Türk infaz sisteminde mevcut sorunları daha da ağırlaştırılan terör ve çıkar amaçlı suç gruplarının olumsuz etkilerine de ayrıca değinmek gerekmektedir.

4.6. TERÖR VE ORGANİZE SUÇ GRUPLARININ CEZAEVLERİNE ETKİLERİ

Terör, ülkemizin en önemli sorunlarından birisidir. Bu sorun, etkisi azalan bir grafik çizse bile önemini ve yerini halen korumaktadır. Ulusal birlik ve beraberliğimiz ile ülke bütünlüğümüzün korunması için terör odaklarının ve çetelerin üzerine kararlı bir şekilde gidilmektedir. Nitekim terörle mücadelede görev alan güvenlik güçlerimizin son yıllarda lojistik ve psikolojik üstünlük sağlamalarının nedeni, araç-gereç, mühimmat, silah ve personel gibi ihtiyaçlarının karşılanmış ve personelin iyi eğitilmiş olmasıdır.

Kamuoyunda mafya olarak bilinen ve kamu düzeninin bozulmasına yol açan çıkar amaçlı organize suç gruplarının yarattığı tahribat ortadadır. Mevcut yasal düzenlemelerin mafya ile mücadelede yetersiz kalması karşısında, 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri İle Mücadele Kanunu çıkarılarak önemli bir yasal boşluk giderilmiştir.

Terörle ve organize suç gruplarıyla mücadele tek boyutlu değildir. Bu tür suçlardan tutuklu veya hükümlü olanların barındırılacakları ceza infaz kurumlarının da, belirtilen suç gruplarının kriminal özelliklerine uygun olması gerekir. Ülkemizde terörle ve organize suç gruplarıyla mücadelenin cezaevi boyutu ihmal edilmiştir. Bu tür suçluların takip ve yakalanmaları aşamalarında Devlet her türlü önlemi alma gereği duymuştur. Ancak, cezaların infazı aşamasında son iki yıla kadar ciddi bir önlem alınamamıştır.

1 Kasım 1990 da **3.387** olan terörist hükümlü ve tutuklu sayısı 1 Kasım 1995 tarihi itibarıyla **8.662** ye, 30 Kasım 1999 da ise **9.789** a yükselmiştir. Son 10 yılda terörist hükümlü ve tutuklu sayısı 6.402 kişi artmıştır. Çıkar amaçlı suç örgütlerine mensup tutuklu ve hükümlü sayısının, şu aşamada kesin rakamlarla ortaya konulması mümkün olmamakla birlikte, yaklaşık olarak 1.000 kişinin cezaevlerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Bu tür suçluların barındırıldığı cezaevlerinde görülen asayiş ve güvenlik zafiyetleri nedeniyle; tünel kazma, firar etme, isyan çıkarma, rehin alma, haraç alma, kumar oynatma, sayım vermeme, aramalara engel olma, avukat görüşlerini, cezaevi idaresine veya doktora çıkmayı, aile ve akraba ziyaretlerini örgüt iznine tabi tutma, tutuklu ve hükümlüleri sorgulama ve ölüm dahil bir takım cezalara mahkum etme, koğuş kapılarını kapattırmama, hastane ve duruşmaya gitmeme, eğitim ve tedavi çalışmalarını engelleme, dışarıya eylem talimatı verme, koğuşlara yasa dışı resim, pankart ve afişler asma, koğuşlarda her türlü suç

eşyası bulundurma gibi yasadışı faaliyetlerle karşılaşılabilir. Bu kurumlarda görev yapan personel de baskı, şiddet ve tehditle sindirilmiş ve yıldırılmıştır.

Yakalanan terör ve çıkar amaçlı suç örgütü mensubu sanıkların, tutukluluk ve hükümlülük süresi içerisinde güvenli bir şekilde cezaevlerinde barındırılmaları ve eğitilerek topluma kazandırılmaları bu suç örgütleri ile mücadelenin ikinci boyutudur.

Devleti zafiyete düşürmeden ve insan haklarına aykırı hareket etmeden bu kadar çok sayıda terör ve mafya örgütüne mensup hükümlü ve tutuklunun, her türlü olumsuz koşulu bünyesinde barındıran ceza infaz kurumlarında muhafaza edilmesi, sanıldığı kadar kolay olmamaktadır.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin buldukları illerde yeterli kapasitede ve uygun cezaevleri yoktur. Bu nedenle tutuklu sanıklar DGM'lerin yargı çevresine bağlı cezaevlerine gönderilmekte ve duruşmalarına götürülüp getirilmeleri gerekmektedir. Sevkler zaman zaman jandarma ve araç yetersizliği gibi nedenlerle aksadığından yargılama süreci uzamaktadır.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 16. ve 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri İle Mücadele Kanununun 13. maddesi gereğince, terör ve mafya suçlarından tutuklu ve hükümlüler için bir veya üç kişilik oda sistemine dayanan özel infaz kurumlarının inşa olunması gereklidir. Ancak 3713 sayılı Kanun 1991 yılında yürürlüğe girmesine karşın bugüne kadar terör ve mafya suçluları için belirtilen nitelikte cezaevleri inşa edilememiştir.

4.7. AF KANUNLARININ CEZALARIN İNFAZINA ETKİSİ

Kısmi, genel veya özel af kanunları infaz rejimlerini olumlu ve olumsuz etkilemektedir. Özellikle kısmi ve genel af bazı yönleriyle yararlı bulunsa da genel olarak ve uzun vadede çok ciddi sakıncaları vardır.

Kısa vadeli geçici yararları bir kenara bırakılırsa sakıncaları şöyle açıklanabilir:

1- Cezaların mutlaka uygulanması gerektiği ilkesini zedelemesi:

İtalyan hukukçu Beccaria cezaların etkisinin, cezanın ağırlığında ve şiddetinde değil mutlaka uygulanacağı ve hiç bir suçlunun cezadan kurtulamayacağı inancında olduğunu söyler. Bu inanç zedelendiği oranda suçlar da artacaktır.

2- Cezaların caydırıcı olma özelliğini ortadan kaldırması.

3- Toplumun adalete olan inancını azaltması ve zamanla mafya, çete gibi suç örgütlerinin ortaya çıkmasına neden olması.

4- Toplumdaki eşitlik ilkesine aykırı olması. Çünkü affın belirli tarihten sonra işlenmiş suçları kapsamaması, o tarihten önce suç işleyenler ile diğerleri arasında eşitsizliğe neden olmaktadır.

5- Kuvvetler ayrılığı ile Devlet erklerinin eşit ve bağımsızlığı ilkesine aykırı olması. Çünkü bağımsız yargının verdiği mahkumiyet kararları infaz aşamasında veya infaz halindeyken ortadan kaldırılmaktadır. Bu durum siyasi kararın yargı kararlarına müdahalesidir. Bir eylemin suç olmaktan çıkarılması şeklindeki siyasi karar, suçluları affetmekten farklıdır. Bir eylemin suç olup olmadığına ancak temsilcileri vasıtasıyla toplum

karar verir. J.J.Rousseau' ya göre, toplum cezalandırma yetkisini siyasal iktidara devreder. Bundan çıkan sonuç şudur. Siyasal iktidara devredilen yetki, affetme yetkisi değil cezalandırma yetkisidir.

Bu başlık altında idam cezasına da değinmek yararlı olacaktır. Türk infaz hukukunda da idam cezası düzenlenmiştir. Bu ceza, kanunun öngördüğü şekilde kişinin asılması suretiyle yerine getirilir. İdam cezası, infazın etkinliği ile değil cezaların etkinliği ile ilgili bir konudur. Cezaların etkinliği ise, Beccaria'nın da belirttiği gibi, cezanın şiddetinde ve ağırlığında değil mutlaka uygulanmasındadır. Diğer bir ifadeyle etkili ceza, ağır ve şiddetli ceza değil, mutlaka uygulanan cezadır. Uygulanmayan veya uygulanıp uygulanmayacağı herkesin anlayacağı objektif kriterlere dayanmayan idam cezası yerine mutlaka uygulanacak bir ceza, örneğin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası daha isabetli olacaktır.

4.8. CEZA İNFAZ KURUMLARININ GENEL SORUNLARI

Ceza infaz kurumlarının genel sorunlarını dört ana başlık altında toplamak mümkündür:

- Maddi infaz hukuku ve idari infaz hukukundaki mevzuat yetersizliği,
- Fiziki altyapı yetersizliği,
- İnfaz personelinin nitelik ve nicelik olarak yetersizliği,
- Mali kaynak yetersizliği.

4.8.1. MEVZUAT YETERSİZLİĞİ

Ceza infaz kurumlarının idaresi, 1930 tarihli ve 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkındaki Kanun, 1965 tarihli 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun, Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük ile değişik kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelerde yer alan dağınık bir mevzuat ile yürütülmektedir. Söz konusu mevzuat, gerek infaz yöntemleri, cezaların süresi, cezaların içtimai ve şartla tahliye konularında yetersiz kalması ve tek bir kanunda toplanamaması, gerekse ceza infaz teşkilatının yeniden yapılanmasına elverişli olmaması nedenleriyle günün ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiştir. Kanun, tüzük ve yönetmeliklerin yetersizliği nedeniyle birçok sorun Bakanlıkça çıkarılan genelgelerle çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Mevzuatla ilgili bir başka sorun da dış güvenlikten sorumlu jandarma personelinin İçişleri Bakanlığına bağlı olması konusudur. Cezaevleri iç yönetim bakımından Adalet Bakanlığına bağlı iken, dış güvenlik bakımından İçişleri Bakanlığına bağlıdır. Bu uygulama Fransa'dan alınmış olup gerek Fransa'da, gerekse diğer Avrupa ülkelerinde dış koruma ile ilgili personelin ifa ettiği görev "adli görev" olarak düzenlenmiştir. Oysa bu görev ülkemizde 10.03.1983 tarihli ve 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile adli görev olmaktan çıkarılmıştır. Bu durum uygulamada çeşitli sıkıntılara neden olmaktadır. Özellikle jandarma personeline, görev sırasında tutuklu ve hükümlülere karşı işlenen suçlarda 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaktadır. Bu da iç ve dış kamuoyunda olumsuz propaganda yapılmasına ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince ülkemiz aleyhine haksız kararlar alınmasına neden olmaktadır.

Gerekli yasal düzenlemenin yapılması için Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin Hükümetimize tavsiyesi bulunduğu gibi, Başbakanlığın da konuyla ilgili olarak 26.2.1998 gün ve KKG/I01-1335/923 sayılı Genelgesi mevcuttur. Cezaevlerinin dış korumasını yapan kuvvetler ya Adalet Bakanlığına bağlanmalı, ya da dış korumaya ait hizmetler adli görev sayılmalıdır.

Cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülere uygulanan rejim, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük hükümlerine göre belirlenmiş olan rejimdir. Tüzükte yer alan bu infaz rejimi, gerek cezaevi güvenliği ve suçluların tretmanı bakımından, gerekse şartla tahliye bakımından günün koşullarına cevap verememektedir. Tutuklu ve hükümlüler arasında kendilerine uygulanan cezaevi rejimi bakımından önemli bir fark bulunmamaktadır. Esasen bu iki grubun tabi tutulması gereken cezaevi rejiminin de mevzuatta yapılacak yeni düzenlemelerle birbirinden ayrılması gerekmektedir. Tutuklu ve hükümlü haklarının tüzük, yönetmelik ve genelgelerle düzenlenmesi hukuk tekniğine uygun değildir. Bu konunun yasal düzenleme ile çözümlenmesi gereklidir. Ayrıca, tutuklu ve hükümlülerin konumlarına uygun infaz kurumlarına gönderilmelerini sağlayacak müşahede merkezleri kurulmalıdır.

4.8.2. PERSONEL YETERSİZLİĞİ

Ceza infaz kurumlarının mevcut kanuni kadro sayısı, 31.175 tir. Bu kadroların 4.959 u halen münhal bulunmaktadır. Mevcut personel sayısı toplam 26.216 dır. Ancak bu konuda yapılan ayrı bir çalışma sonucunda Devlet Personel Başkanlığınca ceza infaz kurumlarımız için uygun görülen kadro sayısının 43.345 olduğu anlaşılmıştır.

Ceza infaz kurumlarında bulunan toplam 150 psikolog kadrosundan 117 si, 150 sosyal çalışmacı kadrosunun 112 si, 422 öğretmen kadrosunun 310 u, 544 idare memuru kadrosunun ise 403 ü boştur. Yedi mimar kadrosu bulunmasına rağmen hiç bir mimar çalıştırılmamaktadır. Psikolog, sosyal çalışmacı ve eğitimci gibi nitelikli personel kadrosunun % 90 kadarı boştur.

Kurumlarda özellikle sağlık, eğitim ve psiko-sosyal alanda önemli oranda eksiklikler mevcuttur.

Batı Avrupa ülkelerinde cezaevleri kurum müdürü tarafından yönetilmektedir ve doğrudan genel müdürlüğe karşı sorumludur. Müdürler genellikle hukuk, sosyal hizmetler, psikoloji, eğitim bilimleri gibi alanlarda lisans diploması almış olan kişilerden seçilmektedir.

Ülkemizde de gerekli yasal düzenlemelere gidilerek kurum müdürlerinin yetkileri artırılmalı ve nitelikli bir eğitim almış olanlar arasından atanmalıdır. Mevzuatımıza göre, kurum müdürleri uygun lisans eğitimi koşulu aranmaksızın 2 veya 4 yıllık yüksek okul veya fakültelerden mezun olanlar arasından atanmaktadır.

İnfaz ve koruma memurları ise en az ortaokul mezunları arasından mahalli komisyonlarca yapılan sınavlarla mesleğe alınmakta ve hizmet içinde eğitilmektedir.

Yetersiz olan eğitim düzeyi nedeniyle, kurumlarda personelden kaynaklanan çeşitli cezaevi sorunları ile de karşılaşılmaktadır. Son 4 yılda 24 cezaevi yönetici personeli çeşitli nedenlerle görevinden uzaklaştırılmıştır.

Cezaevlerinde görev yapan doktor, diş hekimi, psikolog gibi nitelikli kadrolara, gerek kurumlarda yaşanan risk ortamı, gerek mali ve sosyal haklar yönünden ek imkanlar sağlanamaması nedeniyle görevli atanmasında güçlük çekilmektedir. Diğer personel için de aynı durum söz konusudur.

4.8.3. FİZİKİ ALTYAPI YETERSİZLİĞİ

Tutuklu ve hükümlülerin % 94 ü kapalı cezaevlerinde olduğundan, ülkemizdeki cezaevlerinin büyük çoğunluğunu da kapalı cezaevleri oluşturmaktadır. Ancak kapalı cezaevlerinin hem gelişmiş ülkelerin aksine koğu sistemi üzerine inşa edilmiş olması hem de fiziki (bina, araç-gereç, güvenlik sistemleri gibi) altyapı eksiklikleri, asayiş ve güvenliği bozan pek çok olayların yaşanmasına elverişli bir ortam yaratmaktadır.

Metropol kent cezaevlerinin yerleşim alanında kalması nedeniyle bu kurumların havalandırma avlularına çevre binalardan birtakım suç eşyaları atılabilmektedir. Yine bu kurumlarda muhkem yapılmamış olan koğu duvarları ile kapıları tutuklu ve hükümlüler tarafından topluca yüklenilerek tahrip edilebilmekte ve böylece toplu isyan ve iç çatışmalar için uygun ortamlar doğmaktadır.

Cezaevlerinde son 5 yılda meydana gelen olay sayısı toplam 56.264 tür. Sadece 1999 yılında 4.053 açlık grevi, 238 firar, 557 ayaklanma ve 98 ölüm olayı meydana gelmiştir. Cezaevlerinde son 5 yılda meydana gelen olaylardan bazıları Tablo 1 de ayrıntılı şekilde gösterilmiştir. Bu olayların büyük bir kısmı cezaevlerinin fiziki altyapı yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 1

Açlık Grevi	9857	Öldürme	22
Firar	238	Ölüm	110
Ayaklanma	535	Rehin Alma	6
İntihar	13	Yaralama	57

Mevcut kapalı cezaevleri, halen aşağıda belirtilen zafiyetleri bünyelerinde taşımaktadır:

- Terör ve mafya gruplarına mensup tutuklu ve hükümlülerin barındırıldığı cezaevleri, yüksek güvenlikli cezaevleri standartlarına uygun olarak yapılmamışlardır.

- Tüm cezaevlerinde güvenlik derecelerine uygun olarak, yeterli sayıda ve nitelikte güvenliği artırıcı teknik donanım ve uyarıcı sistemler bulunmamaktadır. (Gözetleme kameraları, el detektörü, telsiz, elektronik kapılar, x-ray sistemi vb.)

- Proje ve yapım aşamalarında firar olaylarına karşı gerekli önlemler alınmamıştır. Zeminler sağlamlaştırılmamış, kapı ve pencereler gerektiği gibi muhkem hale getirilmemiştir.

Elektrik, aydınlatma, sıcak ve soğuk su ile atık su arıtma tesisatı arızalı ya da güvenlik açısından sakıncalıdır.

Bazı cezaevleri kapasitelerinin üzerinde hizmet vermektedir. Özellikle kapalı cezaevlerinde mevcut kapasitenin çok üzerine çıkmıştır. İhtiyacı karşılayacak sayıda ve nitelikte cezaevi yapılması kaçınılmazdır. Aksi takdirde 5-10 yıl içinde hükümlü ve

tutukluları koyacak cezaevleri bulunamayacak ve ezici boyutlara ulaşan bu sorun af kanunları ile çözülmeye çalışılacaktır. Bu amaçla getirilen affın kötü sonuçları ise hiçbir mali kaynak ile bertaraf edilemez.

Mevcut sayısının normalin üzerine çıkması firar ve güvenliğin sağlanması açısından son derece risklidir. 1970-1999 yılları arasında toplam 17.163 firar olayı meydana gelmiş, firarilerin ancak 6.102 si yakalanabilmiştir. Firarların 5.118 i kapalı cezaevlerinde meydana gelmiştir.

4.8.4. MALİ KAYNAK YETERSİZLİĞİ

İnfaz hizmetlerini uluslararası standartlara çıkarabilmek için, Adalet Bakanlığına yıllardan beri yeterli ödenek tahsis edilmemiştir. Örneğin, Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğünün yatırım harcamaları için 1999 mali yılı bütçesinde teklif edilen miktar, 27.211.230.000.000 TL olup, verilen miktar ise 5.090.000.000.000 TL'dir. 2000 yılı bütçesine teklif edilen miktar 42.755.000.000.000 TL, verilen miktar ise 18.325000.000.000 TL'dir.

Diğer taraftan, 4301 sayılı Kanununun 11. maddesi ile hükümlü ve tutuklularla görev başındaki personelin 6779 sayılı Tayinat ve Yem Kanununa Ek Kanununun 1. maddesindeki hüküm çerçevesinde iye edileceği amir hükmüne rağmen, bu hususta tahsis edilen ödenekler talep edilen miktarların çok altında kalmıştır. 1998 yılı için mahkum başına 300.000 TL olan iye bedeli, 1999 yılında sadece 400.000 TL'ye, 1.10.1999 itibariyle ise 500.000 TL'ye çıkarılabılmıştır. Bu da cezaevi yemeklerinde istenen kaliteye ulaşamamasına ve bu suretle kurumlara dışarıdan çiğ gıda girmesine neden olmaktadır. Bu uygulamanın bir başka sonucu olarak da kurumlara dışarıdan suç eşyası sokulabilmekte, ayrıca bu durum tutuklu ve hükümlülerce istismar konusu edilmektedir.

Tutuklu ve hükümlülerin uyuşturucu madde kullanıp kullanmadığının tespiti, Hepatit ve AIDS gibi bulaşıcı hastalık taramaları için gerekli teknik donanım ve tıbbi cihaz alımı için ödenek tahsis edilmelidir.

4.9. CEZA İNFAZ KURUMLARI YENİDEN YAPILANMA HEDEF VE PROJELERİ

1980 li yıllardan sonra değişen tutuklu-hükümlü ve suç profili nedeniyle, infaz hizmetlerinin temel noktasını oluşturan cezaevleri sorunu artmaya başlamıştır. 1991 yılında çıkarılan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu bir anlamda kısmi af getirdiğinden, cezaevleri mevcudu oldukça azalmış ve sorunlar kısa bir süre için ertelenmiştir. Ancak, 1993 yılında Nevşehir ve Bayrampaşa kapalı cezaevlerinden terör suçlularının toplu olarak firarları, cezaevleri sorununun tekrar gündeme gelmesine neden olmuş ve cezaevlerinin yeniden yapılandırılması için ilk ciddi çalışmalar başlatılmıştır.

Bu çalışmaların başında, cezaevleri konusunun Milli Güvenlik Kurulu gündemine taşınması, infaz hizmetlerine ayrı bir mali kaynak sağlanması için önce 524 ve 529 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamelerin daha sonra da 4301 sayılı İşyurtları Kanununun çıkarılması, terör ve organize suç grubu mensupları için yüksek güvenli bir cezaevi projesinin hazırlanması ve personel eğitim merkezlerinin kurulması çalışmaları gelmektedir.

524 ve 529 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameler, Anayasa Mahkemesince iptal edilince, cezaevlerinin fiziki altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve yeni cezaevlerinin yapımı için gerekli görülen mali kaynak kesilmiş, böylece çalışmalar bir müddet yavaşlamıştır.

1997 yılında yürürlüğe giren 4301 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanun ile Adalet Bakanlığı yeniden genel bütçe haricinde önemli bir gelire kavuşmuştur. Bu Kanunun sağladığı mali kaynağın verdiği güç ve destek sonucu yeniden yapılanmaya ilişkin çalışmalara tekrar başlanılmıştır. Bu çerçevede yüksek güvenlikli F Tipi kapalı cezaevi projesi geliştirilmiş ve 1999 yılı içerisinde 11 adedinin ihalesi yapılmıştır. F tipi cezaevleri, oda sistemine dayalı ve insan haklarına uygun modern cezaevleri olup, koğuş tipi ve hücre tipi cezaevlerinden tamamen farklıdır. Hücre tipi cezaevleri ile koğuş tipi cezaevlerinin taşıdıkları olumsuzluklar F tipi cezaevleri ile tamamen giderilmek istenmiştir. E Tipi ve Özel Tip cezaevlerinin tadilat yoluyla (4-6-8 kişilik) küçük koğuş sistemine dönüştürülmeleri çalışmalarına da devam olunmaktadır. Güvenlik personelinin hizmet öncesi eğitimini yapmak üzere Ankara Keçiören’de bir eğitim merkezi kurulması planlanmıştır. Eğitim merkezinin yapımına 2000 yılı Ocak ayında başlanılmıştır. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün Görev ve Teşkilatına ilişkin yeni bir yasa taslağı hazırlanmıştır. Bu taslak üzerinde son çalışmalar bitirilmek üzeredir.

Adalet Bakanlığının bir önemli projesi de, sisteme yük getiren ilçe cezaevlerinin kapatılması çalışmasıdır. Bu çalışmaya esas olan ve 14.6.1930 tarihinde yürürlüğe giren 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanununun 1. maddesi "Türkiye’de her mahkeme bulunan yerde hapishane ve tevkifhane bulunur" hükmünü amirdir. Cezaevlerinin hükümlü ve tutuklu kapasitesi 72.789 olmasına karşın, mevcudu 69.507 dir. 560 cezaevinden 397 adeti A, A1, A2, A3, K1, K2 tipinde inşa edilmiş ve ağır ceza mahkemeleri dışındaki ilçelerde kurulmuş küçük cezaevleridir. Bazı ilçe cezaevlerinde hükümlü ve tutuklu sayısına yakın personel istihdam edilmektedir. Örneğin Kasım 1999 tarihli verilere göre bazı ilçe cezaevlerindeki durum aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 2

CEZAEVİNİN YERİ	KAPASİTE	MEVCUT	PERSONEL SAYISI
1 Ardanuç	42	6	13
2 Karlıova	23	7	6
3 Solhan	42	12	10
4 Hozat	24	5	5
5 Kemah	16	1	5
6 Hamur	42	11	11
7 Posof	24	2	6
8 Borçka	24	4	7
9 Yusufeli	24	6	7
10 Iliç	24	5	5
11 Kemaliye	20	3	6
12 Çukurca	42	5	10
13 Digor	42	13	9
14 Mazgirt	24	5	6
15 Ovacık	24	4	5
16 Pülümür	42	2	5
TOPLAM	479	91	116

Yukarıda gösterilen 16 ilçe cezaevinde hükümlü ve tutuklu mevcudu 91 iken bu cezaevlerindeki personel sayısı 116 olmuştur.

Buna karşın kapasitesinin üzerinde tutuklu ve hükümlü barındıran ilçe cezaevleri de yok değildir. Ancak kapasitesinin çok altında hükümlü ve tutuklu barındıran ilçe cezaevlerinin tasfiyesi zorunlu hale gelmiştir.

Ülkemizdeki toplam 69.507 olan tutuklu ve hükümlünün 46.565 kadarı il merkezlerinde bulunan 81 cezaevinde barındırılmaktadır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere hükümlü ve tutukluların % 60 dan fazlası bu cezaevlerinde barındırılmaktadır.

Tablo 3

CEZAEVLERİ	KAPASİTESİ	MEVCUDU	CEZAEVİ SAYISI
İlçe Cezaevleri	32.712	22.714	539
İl Cezaevleri	40.695	46.565	81

İlçe cezaevlerine her yıl harcanan onarım, işletme ve personel masrafı da inşa maliyetlerine yakındır.

Avusturya'da yalnızca 48 cezaevinin bulunduğu nazara alındığında Türkiye'de cezaevi inşası konusundaki savurganlığın boyutları daha iyi anlaşılacaktır. Almanya'da 36 sı tutukevi olmak üzere toplam 248 cezaevi, İtalya'da 295, Fransa'da 180 ve İspanya'da 75 cezaevi bulunmaktadır.

Sadece 1721 sayılı Kanununun 1. maddesinin amir hükmüne dayanılarak yapılan, önemli bir kaynak ve personel israfına yol açan, çağdaş infaz hizmetlerinin ifasına elverişsiz yapıdaki ilçe cezaevlerinin ilk etapta 217 sinin derhal kapatılarak, buralardaki infaz hizmetlerinin ulaşım ve iletişim araçları ile takviye edilmiş ağır ceza merkezlerindeki cezaevlerinden yürütülmesi planlanmaktadır.

4.10. YENİDEN YAPILANMA ZORUNLULUĞU

Hızla değişen sosyal ve ekonomik toplumsal yapımız, infaz kurumlarının alt yapısında bazı değişiklikler ve iyileştirmeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

İnsan hakları ve infaz hukukunun uluslararası alanda gelişimi, ulusal hukuk normlarını da etkilemekte ve her ülke uygulamalarını uluslararası hukukun gösterdiği hedefler doğrultusunda düzeltmeye ve iyileştirmeye çalışmaktadır. Ülkemizde de 1990 lı yıllardan itibaren infaz kurumlarının alt yapısının iyileştirilmesi çalışmalarına başlanmıştır.

İnfaz hukukunun temel amacının suçlunun ıslah edilerek yeniden topluma kazandırılması olduğu ilkesinden hareketle, öncelikle infaz kurumlarında güvenliğinin sağlanması ve akabinde hükümlülerin uygun tretman programlarıyla ıslah edilmesi hedeflenmektedir. İnfaz hizmetlerinin ağırlığını taşıyan yüksek kapasiteli E ve Özel Tip cezaevlerinin koğuş sistemine dayalı olumsuz mimari yapıları, cezaevlerinde can güvenliğinin korunmasına elverişli olmamaktadır.

Kamuoyunu son derece rahatsız eden öldürme, yaralama, isyan, rehin alma, işgal, koğuş ağalığı, uyuşturucu ticareti, kumar oynatma ile tutuklu ve hükümlülerin birbirlerine karşı her türlü fiziksel ve manevi baskı olaylarının önlenmesi gerekmektedir. Bunun için de Birleşmiş Milletler Cezaevi Minimum Kuralları ile Avrupa Cezaevi Kurallarına uygun, sağlıklı, güvenli, mekanik, elektronik donanımlı ve rehabilitasyon işlemlerine elverişli yeni cezaevi projeleri geliştirilmelidir. Bu amaçla önce, Diyarbakır ve Denizli illerindeki ihtiyacı karşılamak üzere 400 kişilik güvenli yeni bir cezaevi projesi hazırlanarak ihale olunmuş, halen yapımlarına devam edilmektedir. Daha sonra ise, bu projeden daha gelişmiş F Tipi cezaevi projesi hazırlanarak, 1999 yılı Nisan ayı içinde Ankara, İzmir, Kocaeli, Bolu, Tekirdağ ve Edirne illerinde, Aralık ayı içinde de Ankara, İzmir, Kocaeli, Tekirdağ ve Adana illerinde yapılmak üzere ihaleleri gerçekleştirilmiştir.

Yeni cezaevlerinin yapımı, çok yüksek mali kaynağı gerektirmektedir. Kısa vadede bu kaynakların temin edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, mevcut yüksek kapasiteli cezaevlerinin ıslah edilmesi ve alt yapılarının iyileştirilmesi gereklidir. Son birkaç yılda, mevcut E ve Özel Tip cezaevlerinin bir bölümlerinin veya tümünün oda sistemine uygun olarak tadilatlarının yaptırılmasına ağırlık verilmiştir. 2000 yılının sonunda bu tadilatların tamamlanması planlanmaktadır.

Ayrıca, mevcut cezaevlerinin güvenlik standartlarının artırılması amacıyla, el detektörü, duyarlı kapı, x-ray cihazı, gözetleme kamerası, telsiz gibi cihazların alımına ve ihtiyaç duyulan cezaevlerine dağıtımına başlanmıştır.

Tutuklu ve hükümlülerin işlerinin bir standarda bağlanması ve yeterli hale getirilmesi için 4301 sayılı Kanun ile kalori ve gramaj esası getirilmiştir. Bu Kanun ile işe bedelinin günün ihtiyaçlarına göre artırılması imkanı doğmuştur.

Adalet Bakanlığınca tutuklu ve hükümlülerin sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, her türlü sevk ve nakillerin geciktirilmeden yapılması, binaların onarım, demirbaş, araç ve gereç ihtiyaçlarının karşılanması ve merkez ile taşra teşkilatının bilgisayar sistemlerinin iyileştirilmesi gibi konularda kısa vadede olumlu sonuçlar alınabilecek projeler üzerindeki çalışmalara devam olunmaktadır.

4.11. ÖNERİLER

İnfaz hizmetlerinden beklenen etkinliğin sağlanabilmesi, toplumun ve ilgililerin sunulan hizmetten yakınmalarının ortadan kaldırılabilmesi için;

- Doğru bir planlamaya,
- İyi bir organizasyona,
- Yeterli mali kaynağa, gereksinim vardır.

4.11.1. CEZA İNFAZ KURUMLARININ YENİDEN YAPILANMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER

1- Kapasite yetersizliği konusunda

Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü sayısı her yıl gittikçe artmaktadır. Bu artış, ülke nüfusundaki sayısal artıştan fazladır. Cezaevlerinin mevcut yatak kapasitesi 72.789 dur. 1999 yılı 1 Aralık tarihi itibariyle cezaevi mevcudu ise 69.507 dir.

İnfaz hizmetleri yeterli ve etkin olsa dahi, yıllık artışlar karşısında 2000 yılı içerisinde cezaevi kapasitesi ile cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü mevcudu başa baş gelecek, 2001 yılından itibaren kapasite yetersizliği sorunu yaşanacaktır. Pek çok sorunun kaynağı kapasite yetersizliğine dayanmaktadır. Bu nedenle;

a- Mevcut ve gelecekteki kapasite yetersizliği sorununun aşılabilmesi için yeni yatırımlar gereklidir. Ancak cezaevlerinin kapalı, açık ve çocuk ıslahevleri olarak üç gruba, kapalı cezaevlerinin de kendi içinde yüksek güvenlikli, düşük güvenlikli ve orta güvenlikli olmak üzere üç gruba ayrılmasına ve her cezaevinin ayrı ayrı mimari özelliklerinin, yapım ve işletim tekniklerinin bulunmasına göre, ülkemizin hangi tip ve ne kadar cezaevine ihtiyacı olduğu belirlenmelidir.

Başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere 16 büyük şehirde mevcut cezaevleri kapasitelerinin tümü yetersiz kalmaktadır.

Yüksek güvenlikli kapalı cezaevlerinin yapımı, maliyet açısından oldukça pahalıdır. Bir adet yüksek güvenlikli kapalı cezaevinin bugünkü fiyatlarla ortalama maliyeti 6 milyon dolar civarındadır. İstanbul'da 10, Ankara'da 4, İzmir'de 3 ve diğer büyük şehir belediye başkanlıklarının bulunduğu illerde 1'er adet olmak üzere toplam 30 adet yüksek güvenlikli kapalı cezaevine ihtiyaç bulunmaktadır. (Bu cezaevlerinden halen, 11 adedi F Tipi, 2 adedi 400 kişilik cezaevi olmak üzere 13 adedi inşa olunmaktadır.)

b- Ülkemizin ihtiyacı sadece yüksek güvenlikli kapalı cezaevleri değildir. Uluslararası sözleşmelerle korunma altına alınan kadın ve çocuklar için de özel mimari koşulları içeren yeni cezaevleri ve ıslahevleri yapılmalıdır. Nüfus yoğunluğu, artış hızı ve coğrafi bölge esası gözetilerek, ülkemizde, asgari 10 adet kadın cezaevi ve 10 adet de çocuk ceza ve ıslahevi yapılmalıdır. Kadın ve çocuk cezaevlerinin birbirinden ayrı yapılması planlanmalıdır. Terör ve mafya gruplarına mensup suçluların yarattığı sorunlar nedeniyle gözden kaçan eksiklikler derhal giderilmelidir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin her iki konuda üye ülkelere ciddi önerileri vardır.

2- Fiziki altyapı eksiklikleri konusunda

Halen hizmet veren cezaevleri içinden;

a- Rantabl olmayan 217 ilçe cezaevi kapatılmalıdır.

b- Geriye kalan il ve ilçe cezaevleri orta güvenlikli kapalı cezaevleri kategorisine ayrılarak, fiziki altyapı eksikleri giderilmeli ve uygun iç ve dış güvenlik sistemleri ile donatılmalıdır.

c- Gelişmiş ülkelerce terk edilen kalabalık koğuş sisteminden vazgeçilmeli, mevcut cezaevi binalarının hiç olmazsa daha küçük koğuşlara ve odalara dönüştürülmesi çalışmalarına mali yönden destek verilmelidir.

4.11.2. İNFAZ TEŞKİLATININ YENİDEN YAPILANMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER

1-Merkez teşkilatının yeniden yapılanması

560 cezaevi, 70.000 tutuklu ve hükümlü ile 26.000 infaz personelinin sevk ve idaresinden sorumlu Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün mevcut idari yapısı yetersizdir. İnfaz hizmetlerinin çeşitliliği, ivediliği ve asayişe yönelik olaylarda hassasiyeti nedeniyle mevcut idari organizasyon değiştirilmelidir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Adalet Bakanlığının bağlı kuruluşu haline getirilmelidir. Bu konuda hazırlanan kanun tasarısı taslağı yasalaştırılmalıdır.

2-Personel eğitim merkezlerinin kurulması

Her kademedeki infaz personelinin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitime alınması, infaz hizmetlerinden beklenen verimin ve hizmet kalitesinin artırılması zorunlu hale gelmiştir. Ancak, ülkemizde infaz personeline kısa süreli kurslar biçiminde gerçekleşen ve fazlaca yararlı olmayan hizmet içi eğitiminin dışında başka bir eğitim yaptırılmamaktadır. Özellikle hizmet öncesi eğitim eksikliğinin giderilmesi için, Adalet Akademisi kurulmalıdır.

3- Personel eksikliğinin giderilmesi

İnfaz teşkilatına tahsis olunan 31.175 kanuni kadrodan, 26.216 adedi dolu ve 4.959 adedi ise boştur. Boş kadrolar içerisinde, özellikle nitelikli personel (cezaevi müdürü, idare memuru, sayman, tabip, diş hekimi, sosyal çalışmacı, psikolog, öğretmen gibi) eksikliği ciddi boyuttadır. Personel eksikliği, pek çok sorunun doğmasına ve kangrenleşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle ceza infaz kurumlarına yapılacak atamalar için, hizmetin özelliği de dikkate alınarak, sürekli atama izni verilmelidir.

Münhal kadrolardaki eksikliklerin giderilmesinin yanında, yeni yapılan 11 adet yüksek güvenlikli F Tipi kapalı cezaevine yeni personelin istihdamı gerekmektedir. Yeni cezaevlerinin 2000 yılı Mayısında bitirilip teslim edileceği düşünüldüğünde, her bir cezaevi için asgari 200 personel olmak üzere toplam 2.200 yeni personele ihtiyaç duyulmaktadır.

4- Sözleşmeli Personel Çalıştırılması

Ceza ve tevkifevlerine tahsis olunan 31.175 kanuni kadrodan 4.959 u, yani % 16 lık bir kısmı boştur. Bu kadrolardan 262 si müdür, 86 sı sayman, 63 ü tabip, 19 u diş hekimi ,112 si sosyal çalışmacı, 117 si psikolog, 157 si mühendis, 7 si mimar, 27 si sağlık memuru ve 70 tanesi teknisyen kadrosudur. Özellikle sağlık ve teknik hizmetlerde istihdam edilecek personele ihtiyaç vardır. Acil ihtiyaç duyulan nitelikli personel sayısı yaklaşık 778 dir. İnfaz kurumlarında nitelikli personel çalıştırılması gereken yerlere atama yapılmadığı gibi bu yerlere yeterli talep de yoktur. Özellikle açık cezaevlerinde sağlık ve teknik hizmetlerde çalıştırılacak personele büyük ihtiyaç vardır. Sözü edilen yerlere yeterli talep olmadığı gibi, gerekli atamalar da yapılmadığından, sözleşmeli personel çalıştırılması son derece yararlı olacaktır.

4.11.3. MALİ KONULARA İLİŞKİN ÖNERİLER

1- 4301 sayılı Kanun gereği İşyurtları Kurumuna aktarılması gereken gelirler, Maliye Bakanlığınca her ayın sonunda ilgili hesaba yatırılmalı, bu konudaki 3-4 aylık gecikmelere son verilmelidir.

2- Bütçe Kanunları ile ceza infaz kurumlarına tahsis olunan ödenekler, sürekli olarak serbest bırakılmalı ve ödenek kısıtlamaları yapılmaksızın teklif edilen miktarlar karşılanmalıdır.

3- Ceza infaz kurumları personeli aynı zamanda asayiş ve güvenlikle ilgili görevleri de ifa ettiklerinden, mali ve sosyal haklarını güvenlik hizmetlerinde görevli diğer personel (asker ve polis gibi) ile aynı düzeye getirecek yasal düzenlemeler ivedilikle yapılmalıdır.

4- 4301 sayılı Kanun gereğince, tutuklu ve hükümlülerin iâşe bedelleri kısıntıya tabi tutulmaksızın ve istismar vasıtası olmasına sebebiyet verilmeksizin, Kanunda belirlenen oranda artırılmalıdır. Aralık 1999 tarihi itibariyle bir mahkumun günlük maliyeti yaklaşık olarak 3.272.000 TL' dir. Sadece iâşe maliyeti ise 1.319.000 TL. aylık 39.570.000 TL. ve yıllık olarak da 474.840.000 TL' dir.

4.11.4. İNFAZ HİZMETLERİNİN VERİMLİLİĞİNİ ARTIRACAK DİĞER ÖNERİLER

1- 2148 sayılı Kanunla getirilen ayda 6 günlük özel indirim kaldırılması, müşahede ve şartla tahliye koşullarının yeniden düzenlenmesi şartla tahliyenin kazanılmış bir hak gibi otomatik uygulanmasına son verilmesi gibi maddi infaz hukuku hükümlerinin günün koşullarına uygun hale getirilmesi amacıyla yeni bir İnfaz Kanunu Tasarısı hazırlanmalıdır.

2- YÖK'e bağlı Devlet üniversitelerinin hastanelerinde yeterli sayıda mahkum koğuşları yapılmalıdır. Devlet hastanelerindeki mahkum koğuşları sayıca ve nitelik olarak yeterli hale getirilmelidir.

3- Ceza infaz kurumlarında sağlık, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin daha verimli bir hale getirilebilmesi için Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığının daha çok katkıları sağlanmalıdır.

4- Ceza infaz kurumlarının dış korunmasıyla görevli olan jandarma personelinin görev sırasında işlediği suçların adli görev sayılmasını sağlayacak yasal düzenleme yapılmalıdır.

4.12. SONUÇ

İnsan haklarına dayalı ve hukuka uygun olarak kamu düzeninin korunması, adalet hizmetlerinin etkinliğine bağlı bir husustur. İnfaz hizmetlerindeki eksiklikler ve aksamalar, doğrudan adalet hizmetlerine duyulması gereken güveni sarsacak ve sonuç olarak kamu düzeninin bozulmasına neden olacaktır. Belirtilen nedenle infaz hizmetlerinin etkinliğinin artırılabilmesi için; mevzuatın değiştirilmesi, fiziki altyapı eksikliklerinin giderilmesi, merkez ve taşra teşkilat yapısının güçlendirilmesi, mali kaynak yaratılması ve teknik alanda birçok önlemin alınması gerekmektedir.

Bu değişiklikler yapılmadığı ve gerekli önlemler alınmadığı takdirde, bugün olduğu gibi kamuoyunun beklentisi karşılanmamış olacak ve mevcut sorunların boyutu daha da büyüyecektir.

Yıllık Uygulama Programlarının ve Bütçe Kanunlarının hazırlanmasına esas teşkil eden Beş Yıllık Kalkınma Planları bu açıdan önem taşımaktadır. Kalkınma Planlarında adalet ve infaz hizmetlerinin etkinliği hususunda hedefler net olarak belirlenmedikçe, etkinliğin artırılması için gerekli yatırımların yapılabilmesi mümkün olamayacaktır. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde adalet ve infaz hizmetlerine gereken önemde yer verilmesi, bu sorunun çözümünde en önemli katkıyı sağlayacaktır.

IV. BÖLÜM :

İDARİ YARGIDA ETKİNLİK

1. MEVCUT DURUM

1868 yılında "Şurayı Devlet" adı ile kurulmuş bulunan ve 1924 Anayasasıyla Anayasal bir kurum haline getirilen Danıştay 1961 ve 1982 Anayasasında Yüksek İdare Mahkemesi olarak yerini almıştır.

6.1.1982 tarihinde kabul edilen 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun ile idari yargı yapılanması bugünkü halini almıştır.

Çeşitli merkezlerde 25 adet bölge idare mahkemesi, 48 adet idare mahkemesi, 55 adet vergi mahkemesi kurulmuş olup, başkanların dışında bölge idare mahkemelerinde 37 üye, idare mahkemelerinde 233 üye ve vergi mahkemelerinde 235 üye görev yapmakta, tüm idari yargıda ise Danıştay hariç 639 hakim bulunmaktadır.

İş durumu yönünden konu incelendiğinde;

Bölge İdare Mahkemelerinde:

Yılı	Devir	Yeni	Bozulup Gelen	Karara Bağlanan	Devir
1995	7693	14458	-	17357	4794
1996	4794	9671	-	12451	2014
1997	2014	6891	-	8905	685
1998	658	4915	-	4994	579

İdare Mahkemelerinde :

Yılı	Devir	Yeni	Bozulup Gelen	Karara bağlanan	Devir
1995	43110	62834	5534	66937	44541
1996	44541	51121	4439	59516	40585
1997	40585	49503	4082	60296	33874
1998	33874	53466	4463	59840	31963

Vergi Mahkemelerinde:

Yılı	Devir	Yeni	Bozulup Gelen	Karara Bağlanan	Devir
1995	45621	50352	3858	60927	38904
1996	38904	42351	4000	58247	27008
1997	27008	35756	4418	48103	19079
1998	19079	35425	3768	40214	18058

Ortalama olarak bölge idare mahkemesi başına birikmiş 23 dosya, idare mahkemesi başına 695 dosya, vergi mahkemesi başına 347 dosya kaldığı, diğer taraftan 1998 yılında ortalama mahkeme başkanları hariç idare mahkemelerinde hakim başına 256 dosyanın vergi mahkemelerinde ise 171 dosyanın çözüme ulaştığı anlaşılmış olup, netice itibarıyla açılmış davaların tekemmülü ile birlikte kısa sürede çözüme kavuşturulduğu ve bu haliyle bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinin kuruluş amacına ulaştığını söylemek mümkündür.

Danıştay Yargı Görevini:

1- Bakanlar Kurulu Kararlarına, müşterek kararnamelere, Başbakanlıkça alınan kararlara, bakanlıkların düzenleyici işlemleri ile kamu kuruluşlarınca çıkarılan ve ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere, Danıştay idari dairelerince verilen kararlar üzerine uygulanan işlem ve eylemlere, birden çok idare ve vergi mahkemesinin yetki alanına giren işlere, yabancı ülkelerde görevli makamlarca alınan kararlara, Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu kararlarına, Yüksek Öğretim Kurulu, Yüksek Öğretim Denetleme Kurulu, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, Üniversitelerarası Kurul kararlarına, karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları ile tahkim yolu öngörülmeven kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlamak, il özel idarelerinin seçilmiş organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri hakkındaki talepleri incelemek ve karara bağlamak,

2- Temyiz mercii olarak idare ve vergi mahkemeleri ile Danıştay dava dairelerinin nihai kararlarını temyizden incelemek ve karara bağlamak

suretiyle yapmaktadır.

Danıştay Dava Dairelerinde bulunan dosya sayısı :

Yılı	Önceki Yılandan Devir	Yeni Gelen	Çıkan	Kalan
1996	53090	60924	55281	58733
1997	58733	58027	52182	64578
1998	64578	56968	53544	68002
1999	68002	52334	42345	77991

(Ekim 1999 sonu itibariyle)

İş durumundan da görüleceği üzere Ekim 1999 sonu itibariyle 24.769 vergi davası, 47.441 idari davanın çözümlenmesi beklenmekte olup idari davaların 19.831 adedi kamu görevlilerine ait mevzuattan doğan uyuşmazlıklara ilişkin davalardır.

2. ÖNERİLER

Genel olarak bakıldığında idari yargıda iş hacminden dolayı meydana gelen gecikmeler ve tıkanıklıkların Danıştaydaki birikimden kaynaklanmakta olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Danıştayın temyiz incelemesine esas olan bazı idari uyuşmazlıklar, niteliğine göre ayrılarak ve vergi mahkemelerinin tek hakimli olarak verdiği nihai kararların parasal sınırları artırılarak bölge idare mahkemelerinin itiraz incelemesine tabi kılınmakla Danıştayın iş yükünü azaltmayı amaçlayan "Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun", "İdari Yargılama Usulü Kanunu" ve "Danıştay Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" tasarılarının kanunlaştırılması gerekmektedir. Bütün bunların yanı sıra, yargı yerlerinin ağırlıklı olarak insan faktörüne dayalı bir şekilde faaliyet gösteren kuruluşlar oldukları göz önüne alındığında hizmetin gelişmesini sağlayabilme yolunun insan gücünün kalitesinin artırılmasından ve teknolojinin insan gücüne yardımcı olarak geliştirilmesinden geçtiği açıktır.

İnsan Gücünün Kalitesinin Artırılması;

1- Hakim ve Savcılar

Mesleğe kabul edilecek hakim ve savcılar için yeterlilik ve yarışma sınavlarının, üniversite mezuniyet dönemleri göz önüne alınarak her yıl yapılması gerekmektedir. Bu yolla dönemlerinin başarılı öğrencilerini seçme olanağı sağlanacağı gibi, ideali hakimlik ve savcılık mesleği olan başarılı öğrencilere bu mesleğin yolu açılacaktır. Öte yandan uzun vadeli bir program dahilinde her yıl mesleğe kabul edilecek bu kişilerin mesleğe entegrasyonlarındaki başarı da artacaktır.

İdari yargıdaki hakimlerin mezun oldukları fakültele bakıldığında hakimlerin bir kısmının hukuk fakültesi, bir kısmının ise hukuk bilgisine programlarında yeterince yer veren yüksekokullardan mezun oldukları görülmektedir.

Bilindiği üzere, bugün bir çok fakültenin müfredatında hukuk dersleri bulunmaktadır. Ancak, hukuk dersleri de okutulan bu fakültelerin hangilerinin hukuk bilgisine programlarında yeterince yer verdiği hususunda bir açıklık bulunmamakta, bu durum hakimlik mesleğinin hukuk nosyonundan uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Bu itibarla, idari yargıda görev alacak hakim ve savcılarının hukuk fakültesi mezunu olmaları yolunda yasal bir düzenleme getirilmelidir¹.

Yapılacak olan yeterlilik sınavının barajı yükseltilmeli, yarışma sınavında ise (ilk 5 yıl için) yabancı dil tercih şartı olarak getirilmelidir.

Yeterlilikleri sınavla saptanmış olan kişilerin staj dönemindeki eğitimleri, bilgi artırmaya yönelik olmasından öte, hakim ve savcılık mesleğine uyum sağlamalarına yönelik olmak üzere yargılama yeteneklerini artırıcı grup tartışmalarına dayalı olmalı, bu bazda, Yüksek Adalet Akademisi kuruluncaya kadar Adalet Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı ile yüksek yargı organlarında programlar oluşturulmalıdır.

Avukatlık stajında bölge idare mahkemelerinde de staj yapılması kurala bağlanmalıdır.

Meslek mensuplarının eğitim kalitesinin artırılmasının yanı sıra, mesleğe ilginin artırılmasını teminen, mali ve sosyal haklarda iyileştirilme yapılarak meslek özendirici bir duruma getirilmeli, hakimlerin sosyal statülerinin korunması amacıyla ekonomik koşullarında olumlu düzenlemeler yapılmalıdır.

2- Diğer personel

Yargı yerlerinde teknik hizmetler, sağlık hizmetleri, yardımcı hizmetler dışındaki kalem hizmetlerinin yürütülmesiyle ilgili olarak çalışacak personelin tamamının Adalet Hizmetleri Yüksek Okulu mezunu olmalarını sağlamak esastır. Bu amaca yönelik olmak üzere ilk beş yılda bir program dahilinde her yıl mezuniyet dönemlerine uygun olarak sağlanacak

---

¹ Komisyon üyesi Erkan CANTEKİN'in konunun "idari yargıda görev alacak hakim ve savcılarının bitirmeleri gereken fakültelerin ve öğrenimini görmeleri gereken ders ve saatlerin açıkça belirlenmesi için yasal bir düzenleme getirilmelidir" şeklinde ele alınması gerekeceği yolunda ayrışık oyu mevcuttur.

kontenjana dahil olanların, müracaatın fazla olması halinde sınav yapılarak, ilgili kadrolara atanmalarının sağlanması gerekmektedir.

V. BÖLÜM:

ASKERİ YARGIDA ETKİNLİK

1. ASKERİ CEZA YARGISI

Askeri mahkemeler Anayasanın 145. maddesinde yer alan ilkelere paralel bir biçimde yapılanmıştır.

Anayasanın 145. maddesi uyarınca "Askeri Yargı", askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin askeri olan suçları ile bunların asker kişilerin aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler. Askeri mahkemeler, asker olmayan kişilerin özel kanunda belirtilen askeri suçları ile kanunda gösterilen görevlerini ifa ettikleri sırada veya kanunda gösterilen askeri mahallerde askerlere karşı işledikleri suçlara da bakmakla görevlidirler.

Askeri mahkemelerin savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları, kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adli yargı hakim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir.

Askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askeri hakimlerin özlük işleri, askeri savcılık görevlerini yapan askeri hakimlerin mahkemesinde görevli buldukları komutanlık ile ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı, askerlik hizmetinin gereklerine göre kanunla düzenlenir. Kanun ayrıca, askeri hakimlerin yargı hizmeti dışındaki askeri hizmetler yönünden askeri hizmetlerin gereklerine göre teşkilatında görevli buldukları komutanlık ile olan ilişkilerini de gösterir.

Görüldüğü üzere, 1982 Anayasası askeri mahkemelerde adli yargı hakim ve savcılarının görevlendirilmelerinin yasa ile düzenleneceği hükmünü getirmiştir. Bu yolla, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa 08.10.1980 ve 08.12.1980 tarihli ve 2310 ve 2354 sayılı Kanunlarla eklenen ve adli yargı hakim ve savcılarının sıkıyönetim mahkemelerinde görevlendirilmelerine imkan tanıyan Ek 2 ve Ek 5. madde hükümlerinin Anayasaya aykırılığı şüphesi ortadan kaldırılmıştır.

1961 Anayasasının yürürlüğe girdiği sırada askeri mahkemelerin kuruluşunu düzenleyen ve "Adli Amirlik" sistemi esasına dayanan Askeri Yargılama Usulü Kanunu, esas itibarıyla Anayasanın benimsediği statüye uymadığından, 25.10.1963 tarihinde kabul edilen, 26.10.1963 gün ve 11541 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bunun yanı sıra, 26.10.1963 tarihinde kabul edilip, aynı gün Resmi Gazetede yayımlanan 357 sayılı Askeri Hakimler Kanunu ise yürürlüğe konulan bir diğer Kanun olmuştur.

Askeri yargının işleyişinde mevzuat ve uygulamadan doğan sorunlara gelince, bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1- 353 sayılı Askeri Yargılama Usul Kanununun itiraz olunabilecek kararlar başlıklı 202. maddesi "İtiraz, bu Kanunda açıkça gösterilen hallerde kararlara veya askeri mahkeme kararlarına karşı yapılabilir." hükmüne yer vermektedir.

Söz konusu madde ile kanuni itiraz yolu tahdidi bir tarzda düzenlenmiş bulunmaktadır. 202. maddedeki sınırlayıcı durum zaman zaman mağduriyetlere yol açabilmektedir. Kanuni itiraz yolunun CMUK'ta olduğu üzere (m. 297-298) genel biçimde düzenlenmesi yoluna gidilmeli ve 353 sayılı Kanun ile CMUK arasında bu konuda bir paralellik sağlanmalıdır.

2- Askeri mahkemece yargılanmakta olan bir sanığın suçunun duruşma esnasında 477 sayılı Disiplin Mahkemeleri Kanununa girdiği anlaşıldığı hallerde, askeri mahkeme görevsizlik kararı vermemeli, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun bu hususa dair 262. maddesine benzer bir düzenleme Askeri Yargılama Usul Kanununa da mutlaka konulmalıdır.

3- 353 sayılı Kanuna "Bu Kanunda özel hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanır." şeklinde genel bir hüküm konulmasının usul yönünden pek çok sorunu çözeceği düşünülmektedir.

4- Helsinki Konferansında aday ülke statüsü verilen Türkiye ile ilgili olarak hazırlanan Avrupa Birliği Komisyonu raporunda, sivillerin askerler tarafından yargılandığı tek örneğin Türkiye olduğu, bu nedenle bu durumun düzeltilmesi gerektiği belirtilmiştir. Askeri yargının amacı, ordu içerisindeki disiplini bozan askeri kişilere gerekli müeyyideleri uygulayarak ordu içerisindeki düzen ve intizamı devam ettirmek olduğuna göre, Anayasal değişikliğe gidilerek barış zamanında sivil şahısların askeri mahkemelerde yargılanmalarını önleyecek bir sistem getirilmelidir.

5-Askeri Ceza Kanununda yapılacak bir değişiklik "sırf askeri suç-askeri suç" kavramlarını tanımlayıcı bir hüküm getirilmelidir.

2. ASKERİ İDARİ YARGI

Askeri idari yargı 1982 Anayasasının 157. maddesi ile 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununda düzenlenmiştir.

Bazı istisnalar dışında, Kanunda bir değişiklik bulunmadığı söylenebilir.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde işlem den doğan uyuşmazlıkların sonuçlanma süresi genelde bir yıl, eyleme bağlı uyuşmazlıkların sonuçlanma süresi ise bir ile iki yıldır. Bu sürelerin makul ve adil bir yargılama süresi sayılabileceği düşünülmektedir.

Bu açıklamaların ışığında, askeri idari yargıda bir gecikme söz konusu ise bunu, yargılama hukukunun nesnel kurallarına yüklemenin yanıltıcı olacağı söylenebilir. Uyuşmazlıkların sonuçlandırılmasındaki gecikmeleri başka nedenlerde aramak daha doğru olur. Bununla beraber aslında genel yargılama hukukunun ortak sorunları olan bazı konulara askeri idari yargıyı da ilgilendirdiği için değinmekte yarar görülmektedir.

1- Anayasanın 40. maddesinde "Kişinin resmi görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir" hükmü yer almaktadır. Ancak bu maddede belirtilen kanun henüz çıkarılmadığı için idarenin bu asli sorumluluğu öğretisi ve yargı kararlarında genel olarak benimsenmemekte, Anayasanın 129. maddesinin beşinci fıkrasındaki hüküm usul hükmü niteliğinde görüldüğünden kamu görevlisinin görev sırasındaki eylemlerinin yol açtığı zarardan dolayı şahsına karşı adliye mahkemelerinde dava açılabilir. Bu husus bir belirsizlik yaratmaktadır. Nitekim aynı türden davalara hem adli yargıda, hem de idari yargıda bakılması gibi hukuk açısından açıklanması mümkün olmayan bir durumla karşılaşmakta, görev tartışmaları nedeniyle davalar uzayabilmektedir. Bu itibarla kamu görevlilerinin sorumluluklarının usul ve esaslarını belirleyecek bir düzenlemenin oluşturulması yerinde olacaktır.

2- Görevsizlik kararı verilen dava dosyalarının görevli idare mahkemesine gönderilmesi sağlanmalıdır. 2577 sayılı Kanunun 9. maddesi ile 1602 sayılı Kanunun 41. maddesi hükmü

adli, idari ve askeri idari yargı mercilerinde açılan davaların görev noktasından reddi halinde, bu husustaki kararların ve bunlara karşı kanun yolları varsa süresi içinde olmak koşuluyla bu yollara başvurulması üzerine verilen kararların tebliğinden itibaren otuz gün içinde görevli idari yargı merciinde yeniden dava açılmasını gerekli kılmaktadır. Kanunda gösterilen süre içinde açılmayan dava, süreden reddedilecektir.

İdari yargıda diğer yargı mercilerinde olduğu üzere görevsizlik kararına bağlanan davaların görevli idari yargı merciine gönderilmemesi, ilgililerin görevli idari yargı yerinde yeniden dava açmakla karşı karşıya bırakılması uygulamada sorunlar yaratabilmektedir. İlgili, uyuşmazlığı idari yargının önüne götürmekle, hakkını dava ilişkisi içinde elde etmeyi yeğlemiş, devletin hakemliğine sığınmıştır. Kusuru, görevli yargı yerini isabetli şekilde seçmemektir. Dava görev yönünden reddedilip de, dosyanın idari yargı yerine gönderileceği ve davaya devam edileceği inancında olanların ve bu yüzden beklemede kalarak süreyi kaçıranların sayısı oldukça fazladır. Ayrıca bunun davaların uzamasına neden olduğu da kuşkusuzdur.

Şekli adalet yerine, gerçek adalet ön planda tutularak, görevsiz yargı yerinin görevsizlik kararı verdiği dava dosyalarını görevli idari yargı yerine göndermesi, sadece süreyi kaçırmaları önlemekle kalmayacak, usul ekonomisine de uygun olacaktır. Böylece genel idari yargı düzeni içinde görev nedeniyle reddedilen dava dosyalarının görevli mahkemeye gönderilmesi yolundaki uygulamaya, idari yargı da eklenmiş olacaktır.

3- Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin kurulduğu tarihlerde, idari yargı görevi sadece Danıştay tarafından yerine getirildiğinden 1602 sayılı Kanunda o tarihte yürürlükte bulunan 521 sayılı Danıştay Kanununa paralel hükümler getirilmiştir. İdare mahkemeleri ve vergi mahkemelerinin kurulması ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ile idari yargıya ilişkin yeni düzenlemeler yapılırken 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununda da değişiklik yapılmış ve idari yargı ile askeri idari yargıdaki yargılama usulünde paralellik sağlanmaya çalışılmış ancak 2577 sayılı Kanunda daha sonra yapılan değişiklikler 1602 sayılı Kanuna yansıtılmamıştır.

Bu nedenle 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununun 62. maddesinde yer alan, yürütmenin durdurulması kararlarının tarafların isteği ile yenilenmemesi halinde 90 günün sonunda keza yürütmenin durdurulmasına karar verilen dava dosyalarının tamamlandıkları tarihten itibaren 30 gün içinde karara bağlanmaması halinde kendiliğinden ortadan kalkacağına dair hükümlerin kanundan çıkarılması sağlanmalıdır.

4- 2577 sayılı Kanunun 28. maddesinde, Danıştay, bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinin kararlarının 30 gün içinde yerine getirilme zorunluluğu hükme bağlanmış iken, 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununda bu süre 60 gün olarak kalmıştır. 1602 sayılı Kanunda da bu konuda değişiklik yapılarak 30 günlük süre getirilmelidir. Bu suretle hem idari ve askeri idari yargılama usulü arasında paralellik kurulacak, hem de askeri idari yargı kararlarının en kısa sürede yerine getirilmesi sağlanmış olacaktır.

VI. BÖLÜM :

SONUÇ

SONUÇ :

Erkler ayrımı ve erkekler arasındaki maddi ve manevi eşitlik ilkeleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmalı, yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi ilkeleri ile bağdaşmayan Anayasa hükümleri değiştirilmelidir.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu yeniden yapılandırılmalı, demokratik ve saydam bir oluşuma kavuşturularak, çalışmalarının kural olarak açık, görüşmelerinin tutanakla tespit edilir durumda olması sağlanmalıdır.

3046 sayılı Bakanlıklar Kuruluş ve Görev Esasları Hakkındaki Kanunun 2. maddesi değiştirilerek Adalet Bakanlığı bu Kanunun kapsamı dışına çıkarılmalı, işlevlerine uygun, diğer bakanlıklardan farklı, atipik bir örgütlenme modeliyle yeniden yapılandırılmalıdır.

Çağın, ekonomik ve sosyal hayatın gerisinde kalmış yasalar elden geçirilerek düzenlenmeli, Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerin getirdiği yükümlülüklerle uygun değişiklikler toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla çağdaş değerlere göre yapılmalıdır.

Hukuk fakültelerindeki öğrenimin ve yargıçlık stajının uygulamaya dönük, daha etkili, geniş ve verimli olması için hukukçuların gelişmiş ülkelerin yayınlarını izleyebilecek düzeyde en az bir yabancı dil bilmelerini sağlayacak önlemler alınmalıdır. Lisansüstü eğitim yapanların yargıçlık ve savcılık mesleğine girişleri özendirilmeli, iyi yetişmiş hukukçuların yargıçlık ve savcılık mesleğini üstün tutmalarını sağlayacak önlemler alınmalı, bu çerçevede öncelikle yargıç ve savcılarının özlük haklarında iyileştirmeler yapılmalıdır.

Hakimler ve Cumhuriyet savcılarında yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi ve uzmanlık eğitimi nitelik ve nicelik itibarıyla artırılmalı ve meslekte yükselme, hakimlik teminatını zedelemeyecek bir biçimde buradaki başarıya da bağlı olmalıdır.

Yargıçların örgütlü suçlar, haksız rekabet, döviz işlemleri, sigortacılık, kara para aklama, sermaye piyasası suçları gibi alanlarda uzmanlaşması sağlanmalıdır.

Adalet personelinin meslek öncesi ve meslek içi eğitimleri sağlanmalı, uygun özlük hakları ile donatılmalıdır.

Adli personelin mesleğe kabulünde Adalet Meslek Lisesi ve Adalet Yüksek Okulu mezunlarına öncelik tanınmalıdır.

Mahkemelerin kuruluşu, yüksek mahkemeleri de kapsar biçimde yeniden oluşturulmalıdır. Mahkemelerin sayısı, kurulacakları yerler, görevlilerin sayısı, iş analizleri ve görev tanımlarına uygun norm kadrolar belirlenerek saptanmalı, iş yığılması olan yerlere kadro ve personel aktarımı gerçekleştirilebilmelidir.

Mahkemelerin kuruluşu mülki sisteme (il, ilçe) koşut olmaktan kurtarılmalı, dava sayısı ve coğrafi durum esas alınarak belirlenmeli, büyük şehir statüsündeki illerde Yargıtaydaki görev bölümüne koşut uzman mahkemeler kurulmalıdır.

Yargıya bilgi akışı sağlayan kurumlar ile yargıya yardımcı durumda bulunan kurumların, yargının gecikmesine neden olan yetersizlikleri giderilmeli ve gerekli etkin yaptırımlar getirilmelidir.

Adli Tıp Kurumunun yargı bağımsızlığı anlayışı içindeki özerk yapısının korunup güçlendirilmesine özen gösterilmeli, hizmetin yaygınlaştırılması amacıyla güncel teknoloji ile bilgi kullanımında yeterli sayı ve kalitede uzman ve yardımcı personel istihdamı için gereken maddi kaynak aktarımı sağlanmalıdır.

Adalet örgütünün teknolojik ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda teknik altyapı sorunları çözümlenmelidir.

Yargı organlarının kuruluş ve işlevleri uluslararası norm ve standartlara uygun hale getirilmeli, bu amaçla yargı erkine gayri safi milli hasıladan ve genel bütçeden ayrılan pay oranları artırılmalıdır.

Anayasanın, Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanamayacağı yönündeki 153. maddesine işlerlik kazandırılabilmesi için, gerekçeli kararların belirli bir sürede yazılmasını sağlayacak yasal düzenleme yapılmalıdır.

Yüce Divan sıfatıyla yaptığı yargılamalarda çıkabilecek sakıncaları önlemek amacıyla, Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan yetkileri kaldırılmalı, bu yetki, ceza yargılamasında uzmanlaşmış olan Yargıtay Ceza Daireleri Başkanlar Kuruluna verilerek, bu kararlara karşı bir yasa yolu belirlenmelidir.

Temel hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik olarak, yurttaşların Anayasa Şikayeti yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurmalarına olanak sağlayan bir yasal düzenleme yapılmalıdır.

Anayasa Mahkemesinin, doğabilecek zararların giderilmesinin mümkün olmadığı hallerde, yargılama sırasında dava konusu hükümlerin uygulanmasının durdurulması yönünde tedbir kararı verebilmesine olanak sağlayan anayasal bir zemin oluşturulmalıdır.

Anayasanın, Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının üzerinden on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulmasını engelleyen 152. maddesi değiştirilmeli, ülkenin dinamik yapısına uygun olarak bu süre kısaltılmalıdır.

Siyasal parti kapatma davalarında, savunma hakkının çağdaş değerler ölçüsünde kullanılmasını sağlayacak bir düzenleme yapılmalıdır.

Suçlar yeniden düzenlenmeli ve kimi eylemler suç olmaktan çıkarılmalı, suç oluşturan kimi eylemler yalnızca idari önlemlerle karşılanmalıdır.

Adli kolluk kurulmalıdır. Hazırlık soruşturmasının hızlı ve adil yapılması için gerekli önlemler alınarak duruşmaların makul sürede ve adil olarak sonuçlanması sağlanmalıdır. Suç yeri incelemesinde gereken bilimsel analizler standartlaştırılmalı ve bunun için gereken alt yapı bir plan içinde yürütülmelidir.

Ceza yargısının ve sonuçlarının etkinleştirilmesi ve suçlunun yeniden topluma kazandırılması amacıyla hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine uygulanacak ceza ve önlemler belirlenmeli, kamu hizmetlerinde çalıştırma gibi alternatif yaptırımlar değerlendirilmelidir.

Cumhuriyet savcılarının kamu davası açarken mevcut sistemde uyguladıkları "ithamda kanunilik" ilkesi yerine, belirli suçlar için "ithamda takdirilik" ilkesi benimsenmelidir.

Dava ve cezanın ertelenmesi, koşullu salıverme gibi durumlarda, sanığı ya da hükümlüyü toplumsal yaşamında izleyecek ve yeniden suç işleme ortamından uzak kalmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır.

Hukuk yargısında etkinliği sağlamak için rapor içeriğinde belirtilen yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Danıştayın temyiz incelemesine esas olan bazı idari uyuşmazlıklar, niteliğine göre ayrılarak ve vergi mahkemelerinin tek hakimli olarak verdiği nihai kararların parasal sınırları artırılarak Bölge İdare Mahkemelerinin itiraz incelemesine tabi kılınmasıyla, Danıştay'ın iş yükü azaltılmalıdır.

353 sayılı Askeri Yargılama Usul Kanununun itiraz olunabilecek kararlar başlıklı 202. maddesinde, kanuni itiraz yolu tahdidi bir tarzda düzenlendiğinden, mağduriyetlere yol açmaması için, kanuni itiraz yolu CMUK'un 297-298. maddelerinde olduğu gibi genel biçimde düzenlenmeli ve 353 sayılı Kanun ile CMUK arasında bu konuda bir paralellik sağlanmalıdır.

Askeri mahkemede görülen bir davanın, duruşma sırasında 477 sayılı Disiplin Mahkemeleri Kanununa girdiğinin anlaşıldığı hallerde, görevsizlik kararı verilmesini engelleyecek CMUK'un 262. maddesine benzer bir düzenleme Askeri Yargılama Usul Kanununa da konulmalıdır.

353 sayılı Kanuna, usul yönünden pek çok sorunu çözecek olan “Bu Kanunda özel hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanır” şeklinde genel bir hüküm konulmalıdır.

Askeri yargının amacı, ordu içerisindeki disiplini bozan askeri kişilere gerekli yaptırımları uygulayarak ordu içindeki düzen ve intizamı sürdürmek olduğundan, Anayasada değişiklik yapılarak, barış zamanında sivil kişilerin askeri mahkemelerde yargılanmaları önlenmelidir.

Askeri Ceza Kanununda yapılacak bir değişiklikle “sırf askeri suç-askeri suç” kavramlarını tanımlayıcı bir hüküm getirilmelidir.

Anayasanın 40. maddesi hükmüne işlerlik kazandıracak ve kamu görevlilerinin sorumluluklarının usul ve esaslarını belirleyecek yasal düzenleme yapılmalıdır.

Şekli adalet yerine, gerçek adalet ön planda tutularak, görevsiz yargı yerinin görevsizlik kararı verdiği dava dosyalarının görevli idare mahkemesine gönderilmesini sağlayacak yasal düzenleme yapılmalıdır.

1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununun 62. maddesi değiştirilmeli, 2577 sayılı Kanunda sonradan yapılan değişiklikler 1602 sayılı Kanuna yansıtılarak, Danıştay Kanunu ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ile paralellik sağlanmalıdır.

2577 sayılı Kanunun 28. maddesi, Danıştay, bölge idare, idare ve vergi mahkemelerinin kararlarının 30 gün içinde yerine getirilme zorunluluğunu hükme bağlamış iken, 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununda bu süre 60 gün olarak kaldığından, 1602 sayılı Kanunda değişiklik yapılarak 30 günlük süre getirilmelidir.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün “bağlı” bir kuruluş haline getirilmesi için hazırlanan Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Taslağı, tasarı haline getirilip, Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilmelidir.

Ceza infaz kurumlarının, hükümlüleri topluma yeniden kazandırıcı ve sistem dışına çıkılmasını önleyici yönde geliştirilmesi ve iyileştirilmesine, özellikle çocuk hükümlülerin ıslahı ve yetiştirilmesine önem verilmeli, tutuklu ve hükümlü hakları yasayla düzenlenmelidir. İnfaz hukukunun temel amacının suçlunun ıslah edilerek yeniden topluma kazandırılması olduğu ilkesinden hareketle, öncelikle infaz kurumlarında güvenliğin sağlanması ve akabinde hükümlülerin uygun tretman programıyla ıslah edilmesi hedeflenmelidir.

Maddi infaz hukuku hükümlerinin günün koşullarına uygun hale getirilmesi amacıyla yeni bir İnfaz Kanunu Tasarısı hazırlanmalıdır.

Ceza infaz kurumlarının fiziki alt yapı eksiklikleri tamamlanarak, modern araç ve gereçler ile takviye edilmesi ve bilgisayar kullanımının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Fiziki alt yapı konusunda rantabl olmayan 217 ilçe cezaevi kapatılmalı ve geriye kalan il ve ilçe cezaevleri orta güvenlikli cezaevleri kategorisine ayrılarak uygun iç ve dış güvenlik sistemleri ile donatılmalıdır.

Mevcut cezaevi binalarının hiç olmazsa daha küçük koşullara ve odalara dönüştürülmesi çalışmalarına mali yönden destek verilmelidir.

Mevcut ve gelecekteki kapasite yetersizliği sorununun aşılabilmesi için, yeni yatırımlar yapılması zorunludur. Ancak cezaevlerinin kapalı, açık ve çocuk ıslahevleri olarak üç gruba, kapalı cezaevlerinin de kendi içerisinde yüksek güvenlikli, düşük güvenlikli ve orta güvenlikli olmak üzere üç gruba ayrılmasına ve her cezaevinin ayrı ayrı mimari özelliklerinin, yapım ve işletim tekniklerinin bulunmasına göre, ülkemizin hangi tip cezaevine ne kadar ihtiyacı olduğu VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi için mutlak surette belirlenmelidir. Öncelikle yüksek güvenlikli cezaevleri için geliştirilen F tipi kapalı cezaevleri sayısının dönem sonuna kadar 25 e ulaştırılması gereklidir. Bu nedenle Bütçeye, her yıl yeterli ödenek konulmalıdır.

Cezaevlerinin dış korumasını yapan kuvvetlerin ya Adalet Bakanlığına bağlı olmasını ya da dış koruma hizmetlerinin adli görev sayılmasını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Personel eksikliğinin giderilmesi amacıyla sözleşmeli personel çalıştırılmalıdır. Ceza infaz kurumlarının özellikle sağlık, eğitim ve psiko-sosyal hizmet kadrolarındaki eksiklikleri tamamlanmalı, özellikle hizmet öncesi eğitim eksikliğinin giderilmesi için, personel eğitim merkezleri kurulmalıdır.

Ceza infaz kurumları personeli aynı zamanda güvenlikle ilgili görevleri de ifa ettiklerinden, mali ve sosyal haklarını, güvenlik hizmetlerinde görevli diğer personel ile aynı düzeye getirecek yasal düzenlemeler ivedilikle yapılmalıdır.

İnfaz teşkilatına tahsis olunan 31.175 kanuni kadrodan, 4.959 adedi boş bulunduğundan, ceza infaz kurumlarına yapılacak atamalar için, hizmetin özelliği de dikkate alınarak sürekli atama izni verilmelidir.

4301 sayılı Kanun gereği İşyurtları Kurumuna aktarılması gereken gelirler, Maliye Bakanlığınca her ayın sonunda ilgili hesaba yatırılmalı, bu konudaki 3-4 aylık gecikmelere son verilmelidir.

Bütçe Kanunları ile ceza infaz kurumlarına tahsis olunan ödenekler, sürekli olarak serbest bırakılmalı ve ödenek kısıtlamaları yapılmamalıdır. 4301 sayılı Kanun gereğince, tutuklu ve hükümlülerin iâşe bedelleri de herhangi bir kısıntıya tabi tutulmaksızın yasada belirlenen oranda artırılmalıdır.

Açık ya da düşük güvenlikli cezaevlerinden başlamak üzere, ceza infaz kurumlarının ya da infaz hizmetlerinin bir bölümünün özelleştirilmesi konularında ABD ve İngiltere'deki uygulamalar da dikkate alınarak, mevzuatın uygunluğu ve yararlılık bakımından gerekli araştırmalara dönem içerisinde başlanmalıdır.

VII. BÖLÜM:

ADALET HİZMETLERİNDE ETKİNLİK ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU EKLERİ

EK:1**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER YARGI BAĞIMSIZLIĞININ TEMEL İLKELERİ**

Birleşmiş Milletler 7. Suç Sorunları Kongresi, 28 Ağustos-6 Eylül 1985 tarihleri arasında Milano’da yaptığı toplantıda, “Yargı Bağımsızlığının Temel İlkeleri” başlığı altında bir kurallar dizisi kabul etmiştir. Söz konusu kurallar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 13 Aralık 1985 tarih ve 40/146 sayılı kararıyla onaylanmış ve Genel Kurul, üye devletleri milli mevzuatları ve uygulamalarında bu kurallara uymaya ve Genel Sekretere 5 yılda bir uygulama sonuçları hakkında rapor vermeye davet etmiştir.

Temel ilkeler, devletin yargı bağımsızlığını sağlamasını ve bunun için, öngörülen ilkelere anayasalarda veya kanunlarda yer verilmesini öngörmektedir. Adalet, herkesin yetkili, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede adil bir şekilde yargılanmasını gerektirir. Nitekim bu husus, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 10., Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 14. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddelerinde de belirtilmiştir. Bağımsız bir yargı, adil yargılama hakkının vazgeçilmez bir teminatıdır.

Söz konusu Kongre bu konuda aşağıda tam çevirisi verilen kuralları kabul etmiştir.

Yargı bağımsızlığının temel ilkeleri

Birleşmiş Milletler Şartının, adaletin ancak insan hakları ve temel hürriyetlerin ayırım gözetmeden uygulanmasının teşvik edilmesi maksadı ile işbirliği yapılarak muhafaza edilebileceği görüşünü teyit ettiği göz önüne alınarak,

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde, özellikle kanun önünde eşitlik, masumluk karinesi ve kişinin kanunla kurulmuş, yetkili, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede kamuya açık olarak adil bir şekilde yargılanma hakkına yer verildiğini tespit ederek,

Yargının her ülkede bu ilkelere uygun olarak teşkilatlanması ve bunların tam olarak gerçekleştirilmesi için bütün çabaların gösterilmesi gerektiğine inanarak,

Yargı görevinin ifasını düzenleyen kuralların, hakimlerin bu ilkelere uygun davranmasını sağlama amacına yönelik olması gerektiğine işaret ederek,

Hakimlerin, vatandaşların hayatı, hürriyeti, hak ve görevleri ve malları hakkında nihai karar verme görevi ile yükümlü oldukları düşünülerek,

Birleşmiş Milletler 6. Suç Sorunları Kongresininin 16 sayılı kararında, Suç Sorunları Komitesini, hakim ve savcılarının bağımsızlığı, seçimi, mesleki eğitimi ve statüleri konusunda rehber kurallar hazırlamaya davet ettiğini not ederek,

İlk önce hakimlerin yargı sistemindeki rolleri, seçimleri ve eğitimi konularına önem verilmesi gerektiğini düşünerek,

Üye devletlere yardımcı olmak amacıyla aşağıdaki temel ilkeleri kabul etmiştir. Bu ilkeler, özellikle profesyonel hakimler düşünülerek hazırlanmıştır. Ancak elverdikleri ölçüde meslekten olmayan hakimler hakkında da uygulanabilir.

Yargı bağımsızlığı

Yargı bağımsızlığı, ülkenin anayasası veya kanunlarında yer verilmek sureti ile Devlet tarafından teminat altına alınacaktır. Yargı bağımsızlığına riayet ve onu gözetmek, bütün resmi ve diğer kurumların görevidir.

Yargı, önündeki işler hakkında tarafsız, olayın özelliklerine ve hukuka uygun olarak hiçbir kısıtlamaya etki, baskı, tehdit ve her ne sebeple olursa olsun hiçbir taraftan müdahaleye maruz kalmadan karar verecektir.

Yargı, adli nitelikteki bütün konular hakkında yargı yetkisine ve karar verilmek üzere kendisine sunulan bir davanın kanun çerçevesinde kendi yetkisine girip girmediği konusunda münhasır karar verme yetkisine sahip olacaktır.

Davaya yetkisiz veya uygunsuz olarak müdahale edilemeyecek ve adli kararlar yeniden gözden geçirilemeyecektir. Bu ilke, yetkili makamların kanunlara uygun olarak kararın gözden geçirilmesi için kanun yollarına başvurabilme hakkını etkilemez.

Herkes, yerleşmiş muhakeme usulü kurallarını uygulayan düzenli mahkemelere başvurma hakkına sahiptir. Düzenli mahkemelerin yargı yetkisine giren konularda bu yetki bertaraf edilerek başka mahkeme kurulamayacaktır.

Yargı bağımsızlığı ilkesi yargılamanın adil bir şekilde yapılmasını ve tarafların haklarına riayet edilmesini gerektirir.

Yargının görevini amacına uygun bir şekilde yapabilmesi için uygun kaynakların sağlanması, her üye Devletin görevidir.

İfade ve dernek kurma hürriyeti

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine uygun olarak, hakimler de diğer vatandaşlar gibi, düşünce ve ifade hürriyeti ve toplanma ve dernek kurma hürriyetine sahiptir. Ancak, bu hakların kullanılmasında hakimler daima görevlerinin fazilet ve tarafsızlığını ve yargı bağımsızlığını muhafaza edecek şekilde davranmak zorundadır.

Hakimler, menfaatlerini savunmak, mesleki eğitimlerini geliştirmek ve bağımsızlıklarını korumak amacı ile serbest bir şekilde dernek kurmak veya kurulmuş bir derneğe üye olmak hakkına sahip olacaklardır.

Yeterlik, seçim ve eğitim

Hakimlik mesleğine, yeterli hukuk eğitimi görmüş, yetenekli ve kişilikli bireyler seçilecektir. Seçim yönteminde, amaca aykırı düşüncelerin rol oynamasını engelleyecek tedbirler alınmalıdır. Hakimlerin seçiminde, bir kişiye karşı ırk, renk, cinsiyet, din, siyasi veya diğer fikirler, milli veya sosyal menşe ve mal varlığı gibi düşüncelerle hiçbir ayırım yapılmayacak; ancak hakim adayının ülke vatandaşı olması şartı, ayrımcılık olarak nitelendirilmeyecektir.

Görev şartları ve süresi

Hakimlerin görev süreleri, bağımsızlıkları, güvenlikleri, aylıkları, görev şartları, emeklilik yaşı ve aylıkları, amacına uygun bir şekilde kanunla teminat altına alınacaktır.

Seçilmiş veya atanmış olsun hakimlerin zorunlu bir emeklilik yaşına veya sürelerinin dolmasına kadar görevde kalmaları teminat altına alınacaktır.

Hakimlik sıfatının kazanılması, objektif esaslara, özellikle kişilik, yetenek ve tecrübeye dayanmalıdır.

Bir mahkeme içinde bakacakları davalar açısından hakimler arasındaki iş bölümü yargının kendi iç işidir.

Meslek sırrı ve teminat

Yargı, kamuya kapalı olarak görülen davalar ve bu sırada edinilen gizli bilgiler bakımından meslek sırrı ile bağlı kalacak ve bunları açıklamaya zorlanmayacaktır.

Milli hukuk uyarınca, disiplin soruşturması, kanun yoluna başvurma veya Devlettten tazminat talep etme hakkı saklı kalmak üzere, hakimler hakkında görevlerini ifa sırasında almış oldukları yanlış kararlar dolayısıyla maddi tazminat davası açılmamalıdır.

Disiplin soruşturması, görevi durdurma ve göreve son verme

Bir hakim hakkında adli veya mesleki yeteneği konusunda yapılan herhangi bir itham veya şikayet, uygun bir yöntemle, süratle ve adil bir şekilde çözümlenecektir. Hakim kendisini savunma hakkına sahip olacaktır. Olayın incelenmesi, hakim tarafından aksi talep edilmedikçe başlangıçta gizli tutulacaktır.

Hakimler ancak ehliyetsizlik veya kendilerini görevlerini yapmaktan alıkoyabilecek davranışları sebebiyle geçici veya sürekli olarak görevden alınabilir.

Geçici olarak görevden alma veya göreve son vermeye ilişkin işlemler, kökleşmiş yargı ilkeleri çerçevesinde yapılacaktır.

Disiplin işlemleri veya geçici olarak görevden alma veya göreve son vermeye ilişkin kararlar hakkında, bağımsız yargı organlarında kanun yoluna başvurulabilmelidir. Bu ilke, yüksek mahkemelerin kararları, yasama organının yüce divana sevk ve benzeri kararları hakkında uygulanmaz.

EK: 1- Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığının Temel İlkeleri (Ünal, Şeref, Doç. Dr.; Anayasa Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hakimlik Teminatı, TBMM Yay. Ankara, 1994; sayfa: 150)

EK:2**MİLLETLERARASI HAKİMLER BİRLİĞİ KURULUŞ BELGESİ VE STATÜSÜ****Madde 1**

Bir Milletlerarası Hakimler Birliği kurulmuştur.

Birliğin merkezi Roma'dır.

Madde 2

Birlik ne siyasi, ne de sendikal bir karaktere sahiptir.

Birliğin düzenli üyeleri, (6 Eylül 1953'de Kuruluş Belgesi ve Statüyü imzalamış bulunan milli birlikler ve birliklerin geçici komitelerinden başka) Merkez Konseyinin kararıyla kabul edilen, milli birlikler ve temsili milli gruplardır.

Merkez Konseyi, bazı birlikler veya milli grupları fevkalade üye olarak kabul edebilir.

Üyeler siyasi amaç güdemezler.

Madde 3

Birliğin amacı şunlardır:

-Yargı görevinin temel şartı olarak, yargı bağımsızlığını savunmak ve insan hak ve hürriyetlerini teminat altına almak,

-Yargı erkinin anayasal konumu ve manevi değerlerini korumak,

-Değişik ülkeler hakimlerinin birbirleriyle ve yabancı hukuk kuruluşlarıyla temas kurmasını sağlayarak, onlara yabancı hukukun uygulanması, bilgilerinin geliştirilmesi olgunlaştırılması ve birbirlerini anlamaları konularında yardımcı olmak,

-Milli, bölgesel veya evrensel kurumları ilgilendiren hukuki sorunları daha iyi bir çözüme kavuşturmak üzere birlikte çalışmalar yapmak.

Bu amaçlara aşağıdaki vasıtalarla ulaşılır:

-Çalışma konferans ve toplantıları düzenleyerek,

-Karşılıklı kültürel ilişkiler kurarak,

-Değişik ülkeler hakimleri arasında kuvvetli ve dostça ilişkiler kurulmasını cesaretlendirip teşvik ederek,

-Milli birlik ve gruplar arasında karşılıklı yardım ve bilgi alışverişini teşvikle, özellikle tatilde hakimlerin yabancı ülkelerde karşılıklı ziyaretlerini kolaylaştırarak,

-Ve Merkez Konseyinin onayladığı başka herhangi bir yolla.

Madde 4

Merkez Konseyi, Birliğin karar organıdır. Her düzenli üye Merkez Konseyinde bir veya iki temsilci ile temsil edilir.

Her temsilcinin bir oyu vardır. Bir üye ülkenin tek temsilci göndermesi halinde, o, iki oy kullanabilir.

Bir üye, Merkez Konseyinin bir toplantısında, adına oy vermek üzere başka bir üyeyi tevkil edebilir. Bu vekalet, üyenin mensup olduğu ülkenin diğer temsilcisi için de geçerlidir.

Üyelerin çoğunluğu hazır bulunmadığı veya temsil edilmedikçe geçerli karar alınamaz. İstisnai olarak taahhütlü mektupla da oy verilebilir.

Kararlar oyların çoğunluğu ile alınabilir. Yeni, düzenli veya fevkalade üye kabulü için oyların dörtte üçü gereklidir.

Fevkalade üyeler Merkez Konseyinde bir üye ile temsil edilir. Bu temsilci oturumlara katılabilir, fakat istişari nitelikte oya sahiptir. Birliğin bütün diğer komisyonlarında da aynı kural geçerlidir.

Merkez Konseyi, başkanın çağrısı üzerine, tercihen dönüşümlü olarak değişik üyelerin merkezlerinde en az iki yılda bir toplanır.

Madde 5

Milletlerarası Hakimler Birliğini dışarıya karşı Başkan temsil eder. Birliği o yönetir. Kendisinin beş başkan yardımcısı vardır; onlarla birlikte mümkünse en az iki yılda bir kez toplanacak Başkanlık Komitesini oluşturur.

Başkan yardımcılarında biri, Birinci Başkan Yardımcısı unvanını alabilir.

Birliğin icra organı Genel Sekreterliktir. Merkezi Roma'dadır. Genel Sekretere bir veya daha fazla genel sekreter yardımcısı yardımcı olur.

Yukarıdaki görevliler iki yılda bir Merkez Konseyi tarafından seçilir.

Birliğin Başkanı kendisine yardımcı olmak üzere, kendi ülkesi hakimleri arasından bir genel temsilci seçme yetkisine sahiptir. Bu temsilci, Birlik tarafından Başkanın doğrudan ve kişisel çalışma arkadaşı olarak kabul edilir ve Birliğin bütün toplantılarına katılır.

Madde 6

Birliğin içtüzüğü Merkez Konseyi tarafından onaylanır.

Madde 7

Merkez Konseyi, Birliğin faaliyetlerinden kaynaklanan giderlerin karşılanması için düzenli üyelerin Genel Sekreterliğe ödeyecekleri yıllık aidatı tespit eder. Konsey keza fevkalade üyelerin yıllık aidatlarını da belirler.

Genel Sekreterlik Merkez Konseyine her yıl fonların kullanılması hakkında hesap verir. Merkez Konseyinin toplanmadığı bir yılda bu hesap başkana verilir.

Her türlü harcamalar Başkanın onayına tabidir.

Madde 8

Tüzük, başkanın veya en az üç düzenli üyenin önerisi üzerine, Merkez Konseyi tarafından değiştirilebilir. Öneri, Merkez Konseyi toplantısından en az üç ay önce Genel Sekreterliğe verilmiş olmalıdır. Genel Sekreterlik öneriyi bir ay içinde Birliğin bütün üyelerine gönderir.

Merkez Konseyi tüzüğü ancak, Birliğin düzenli üyelerinin oylarının üçte iki çoğunluğu ile değiştirilebilir.

Her üyenin bir oyu vardır. Bir üye iki delege ile temsil ediliyorsa, oyu kullanacak delegenin ismi başkana bildirilmelidir.

Bir üye, Merkez Konseyinin toplantısında hazır bulunan başka bir üyeye, kendi namına oy kullanmak üzere vekalet verebilir. Bu vekalet, üyenin mensup olduğu ülkenin diğer temsilcisi için de geçerlidir.

Madde 9

İşbu tüzük, Almanca, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca olmak üzere dört orijinal metin halinde kabul edilmiştir.

Yorum güçlükleri halinde Fransızca metin esas alınacaktır.

Geçici Hüküm

6 Eylül 1953 te kabul edilmiş olan geçici statü iptal edilmiştir.

EK: 2- Milletlerarası Hakimler Birliği Kuruluş Belgesi Ve Statüsü (Ünal, Şeref, Doç. Dr.; Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hakimlik Teminatı, TBMM Yay. Ankara, 1994; sayfa: 148)

EK:3**AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN ADALETE BAŞVURUYU KOLAYLAŞTIRICI TEDBİRLER HAKKINDAKİ R (81) 2 SAYILI TAVSİYE KARARI**

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Yasasının 15.b maddesi uyarınca,

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. maddesi güvencesindeki adalete başvuru ve adil yargılama hakkının demokratik toplumun temel bir niteliği olduğunu düşünerek;

Yargılama usulünün ekseriya girift, zaman alıcı ve pahalı olması karşısında bireylerin ve özellikle ekonomik veya sosyal bakımdan zayıf durumda olanların, üye ülkelerde haklarını kullanırken karşılaştıkları güçlükleri göz önüne alarak;

Bakanlar Komitesinin (78) 8 sayılı Tavsiye Kararında yer alan etkili adli yardım ve danışmanlığın bu engellerin giderilmesine büyük ölçüde yardımcı olabileceğini düşünerek;

Kişinin adalete başvurusunu kolaylaştırmak doğrultusunda uygun görülen tüm davalarda usulün basitleştirilmesi için gerekli tüm tedbirlerin alınmasının yerindeliği yanında adaletin yerini bulduğunu sağlamanın gereğine inanarak;

Üye ülkeler hükümetlerini bu Tavsiye ekinde yer alan ilkelerin ileri düzeyde uygulanması için gerekli gördüğü tüm tedbirleri almaya ve vurgulamaya davet etmektedir.

Bireylerin haklarını mahkemelerde kanıtlamak için mevcut vasıtalar hakkında halkın aydınlatılması ile medeni, ticari, idari, sosyal ve mali işlerdeki adli yargılamanın basit, hızlı ve ucuz hale getirilmesi için üye Devletler gerekli tüm tedbirleri almalıdır. Bu amaçla, üye Devletler özellikle aşağıda yer alan ilkelerdeki hususlara özenle eğilmelidir.

1. Halkın Aydınlatılması

1-Mahkemelerin konusu ve yetki alanları ile yargılamanın başlatılması ve savunmanın yapılması hakkında halkın aydınlatılması için uygun tedbirler alınmalıdır.

2-Aşağıdaki hususlar hakkında mahkeme veya yetkili organ veya hizmetçe genel bilgi sağlanmalıdır.

a-İşin esası hakkında hukuki tavsiye taşımamak koşulu ile usul gerekleri,

b-Mahkeme kararlarına karşı kanun yollarına başvuru süresi, usul hükümleri ve bu amaçla gerekli olan belgeler,

c-Kararın infazı yolları ve mümkün olduğunda masraf miktarı.

2. Basitleştirme

1-Uygun olduğunda, yargılama öncesi veya sırasında tarafların uzlaştırılması ve ihtilafların dostane bir biçimde çözümlenmesini kolaylaştırıcı veya teşvik edici tedbirler alınmalıdır.

2-Hiçbir davacı, avukat yardımından yoksun bırakılmamalıdır. Bir tarafın belli bir davada birden fazla avukatın hizmetine gerek olmamasına karşın buna zorlanmasından kaçınılmalıdır. İşin niteliği göz önüne alınarak, adalete başvuruyu kolaylaştırmak amacıyla, şahsın davasını mahkemede bizzat takip etmesi şayanı kabul olduğunda, bir avukat tarafından temsil edilme zorunlu olmamalıdır.

3-Devletler tüm usul belgelerinin basitleştirilmesi, yargıda kullanılan dilin halkça ve her adli kararında taraflarca anlaşılır olmasını sağlayan tedbirleri almalıdır.

4-Taraflardan birisi yargılamayı takip edebilecek yeterli dil bilgisinden yoksun olduğunda, devletler tercüman sorununa özel ihtimam göstermeli ve ekonomik yönden zayıf olanların mahkemeye başvuru veya mahkeme dilini konuşma veya anlama konusundaki iktidarsızlığı nedeniyle yargılamada mahrumiyete duçar olması önlenmelidir.

5-Mahkemece resen veya tarafların istemi üzerine aynı dava için seçilen bilirkişilerin mümkün olduğunca sayıca sınırlı tutulması için tedbirler alınmalıdır.

3. Hızlandırma

1-Hukuki sorunların belirlenmesinde geçen sürenin asgariye indirilmesi için tüm tedbirler alınmalıdır. Bu amaçla hiçbir yararı olmayan eski usullerin giderilmesi, mahkemelerin yeterli personele kavuşturulması ve etkili şekilde çalışması ile mahkemenin en erken bir evrede işe el koyması sağlanmalıdır.

2-İhtilafsız veya ispatlanmış iddialara ilişkin nihai kararların gereksiz formalite, duruşmaya katılım veya masraf olmaksızın hızla alınması için gerekli düzenleme yapılmalıdır.

3-Temyiz yoluna başvuru hakkının gereksiz yere veya yargılama sürecini uzatmak üzere kullanılmasını önlemek için temyiz edilebilecek kararların geçici olarak infazı imkanına ve infaz edilinceye kadar tahakkuk ettirilecek faiz oranına özellikle eğilinmelidir.

4. Mahkeme Masrafı

1-Yargılamanın başlatılması şartı olarak işin mahiyeti icabı makul sayılamayacak derece bir harç Devlet adına depo ettirilmemelidir.

2-Mahkeme harçları, adaletin tecellisini açıkça engellediğinde mümkünse azaltılmalı veya kaldırılmalıdır. Mahkeme harç sistemi, basitleştirilmek üzere gözden geçirilmelidir.

3-Adalet başvuru bakımından bir engel olduğu ölçüde avukat ve bilirkişi ücretleri sorusuna da özellikle eğilinmelidir. Bu ücret miktarlarının şu veya bu şekilde kontrolü de sağlanmalıdır.

4-Özel durumlar ayırık olmak üzere, davayı kazanan taraf kural olarak yargılama sırasında ihtiyar ettiği makul masrafları, avukatlık ücreti de dahil kaybeden taraftan tahsil edebilmelidir.

5. Özel Usuller

1-Cüzi miktardaki para veya para değerindeki nizada, dava konusu miktara nispeten bir harç yatırmaksızın mahkemede yargılanmayı sağlayan bir usul vazedilmelidir. Bu amaçla, basit formlar ve gereksiz duruşmalardan kaçınılarak, temyiz hakkının sınırlandırılması söz konusu edilebilmelidir.

2-Aile hukukuna ilişkin usuller basit, hızlı, ucuz ve niza konusu hususların kişisel tabiatına saygıyı sağlayacak şekilde olmalıdır. Bu hususlar için, mümkün olduğunca özel işlem öngörülmelidir.

EK:3- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Adalet Başvuruyu Kolaylaştırıcı Tedbirler Hakkındaki R (81) 2 Sayılı Tavsiye Kararı (Yücel, M. Tören; Türkiye'de Yargının Etkinliği, Ankara, Bası Yılı yok; Bası Yeri yok, sayfa: 92)

EK: 4

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN ADALETİN İŞLEYİŞİNİ GELİŞTİRİCİ HUKUK YARGILAMA USULÜ İLKELERİ HAKKINDAKİ (84) 5 SAYILI TAVSİYE KARARI

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesiyle güvence altına alınan adalet başvuru hakkı her demokratik toplumun temel bir niteliği olduğundan;

Bakanlar Komitesinin (76) 5 ve (78) 8 sayılı adli yardım hakkındaki kararlarında yer alan tedbir ve ilkelerin uygulanması ile R (81) 7 sayılı Tavsiyedeki adalet başvurusu sağlayıcı tedbirler, vatandaşların adalet başvuru hakkını kullanmalarını kolaylaştıracağından,

Yalnız üye devletlerdeki hukuk yargılama usulünün bazı kuralları modern toplumun ihtiyaçları gerisinde kaldığı ve bu kuralların bazen istismar edildiği veya davaların uzatılmasına alet edilmesi nedeniyle adaletin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesine engel olarak belirmesinden,

Hukuk yargılama usulü geleneksel kurallarınca taraflara sağlanmış bulunan güvenceleri korur ve demokratik bir toplum için gerekli olan yüksek düzeydeki adalet icraatını muhafaza ederken, sadeleştirilmesi, daha esnek ve süratli hale getirilmesi gerektiğinden,

Bu amaç doğrultusunda taraflara sadeleştirilmiş ve daha seri yargılama yöntemleri sağlanması ve kendilerinin, istismarcı veya uzatıcı taktiklere karşı özellikle mahkemenin yargılamayı daha etkili bir biçimde yönetmesi için yetki ile donatılarak korunması lüzumlu görüldüğünden,

Avrupa Adalet Bakanlarının Mayıs 1980 tarihinde Lüksembourg'daki XII. Konferansında yer alan tartışmalar ile varılan sonuçlar göz önüne alınarak,

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Yasasının 15.b maddesi gereğince üye devletler hükümetlerine, Tavsiye Ekinde yer alan ilkeler ışığında yargılama usulünü geliştirmek için gerekli görülen tedbirleri benimsemesi veya teyit etmesini önermektedir.

Adaletin İşleyişini Geliştirici Hukuk Yargılama Usulü İlkeleri:

Birinci İlke

1-Yargılama, normalde iki duruşmadan fazla olmamalı; birincisi hazırlık niteliğinde ön duruşma ve ikincisi, delillerin ikamesi, iddia ve savunmaların dinlenmesi ve mümkün olduğunda hüküm vermek için olmalıdır. Mahkemece, ikinci duruşma için gerekli tüm adımların zamanında atılmış olması sağlanmalı ve ilke olarak yeni delillerin belirmesi veya diğer istisnai ve önemli durumlar dışında hiçbir talike izin verilmemelidir.

2-Taraflardan biri usule ilişkin tebligatı almasına karşın, kanun veya mahkemece öngörülen sürede gerekli usul işlemini yerine getirmediğinde, hakkında yaptırım uygulanmalıdır. Yaptırımlar duruma göre, bu usul işleminden yoksun bırakılma, tazminat, masraflara hükmetme, para cezası tayini ve davanın mahkeme listesinden çıkartılmasını da içerebilmelidir.

3-Mahkeme tanıkları celp edebilmeli ve haklı bir neden olmaksızın icabet etmemeleri halinde de uygun yaptırımlara (para cezası, tazminat vs.) hükmetmelidir. Bir tanığın yokluğunda ifadesine başvurmaksızın davanın devamına karar vermek mahkemenin yetkisindedir. Delillerin alınmasını kolaylaştırmak için uygun görülen durumlarda telefon veya video gibi modern teknik vasıtaların kullanılmasına imkan verilmelidir.

4-Bilirkişi geçerli bir neden olmaksızın raporunu mahkemeye vermediği veya geciktirdiğinde uygun yaptırımlar öngörülmelidir. Yaptırımlar, takdir edilen ücretten indirim, masraf veya zararın tazmini kadar, gereğine mahkemece veya bir meslek teşekkülünce hükmedilen disiplin tedbirleri şeklinde de olabilir.

İkinci İlke

1-Bir tarafın dayanaktan yoksunluğu belirgin olan davası hakkında mahkeme, basit usulle karar verebilmeli ve uygun olduğunda bu taraf hakkında para cezası veya diğer tarafın zararını tazmine hükmetmelidir.

2-Bir taraf usul işlemlerinde adil olmadığı ve usulü açıkça yargılamanın uzaması amacına kullandığında, mahkeme iddialar hakkında derhal karar verme veya para cezası, zararın tazmini veya usuli işlemin iptaline karar verme yetkisiyle donatılmalı; özel davalarda avukatın yargılama masrafını tediye mecburiyeti getirilmelidir.

Üçüncü İlke

Mahkeme, en azından ön duruşmada ve mümkün olduğunca tüm yargılama süresince, tarafların eşit işlem görme hakkı da dahil tüm haklarına saygı gösterirken, yargılamanın süratle gelişmesini sağlamak için aktif bir rol oynamalıdır. Özellikle, tarafların gerekli açıklamayı yapmasını sağlamak üzere mahkemenin bizzat tarafların menfaatleri dışındaki

menfaatlerin söz konusu olduğu davalarda delil istemesi, delillerin alınmasını kontrol, muhtemel ifadesi davaya etkili olmayacak tanığı hariç tutmak, belli bir vakıa hakkındaki tanık sayısının kabarık olması halinde ise bunu sınırlamak yetkisi olmalıdır. Bu yetkiler yargılamanın amacına ters düşmeyecek şekilde kullanılmalıdır.

Dördüncü İlke

Mahkeme kanunla açıkça belirtilmiş davalar dışında kalanlar için en azında ilk bakışta davanın niteliğine göre sözlü veya yazılı yargılama usulünü veya her ikisinin birlikte kullanımına karar verebilmelidir.

Beşinci İlke

Kanunda aksi öngörülmediği takdirde, taraflar iddia, defî veya savunmalarını ve özellikle delillerini yargılamanın mümkün olan en erken safhasında ve herhalde ön hazırlık safhasının varlığı halinde bunun bitiminden önce sunmalıdır. İtiraz üzerine, mahkeme aşağıdaki haller dışında ilk safhada sunulmayan vakıaları normal olarak kabul etmemelidir.

- 1-Bunların ilk safhada bilinmemesi,
- 2-Bunları sunan kişinin ilk safhada yargılamaya taraf olmaması,
- 3-Bunların kabulü için bazı özel nedenlerin bulunması.

Altıncı İlke

Karar, yargılamanın sonunda veya ondan sonra mümkün olan kısa sürede ittihaz olunmalıdır. Karar mümkün olduğunca açık olmalıdır. Taraflarca ileri sürülmüş olan tüm iddialar hakkında açıkça veya zımnî olarak karar verilmelidir.

Yedinci İlke

Karar sonrası kanun yollarının istismar edilmesini önleyici tedbirler alınmalıdır.

Avrupa Konseyi üye devletlerinde yüksek mahkemeye başvuru temel bir hak olarak tanınmış ise de, temyiz belirli kısıtlamalardan yoksun bırakılamaz. Adalet başvurusu kolaylaştırıcı tedbirler konusundaki R (81) 7 sayılı Tavsiye Kararının 10. ve 15. ilkeleri uyarınca, bu kısıtlamalar, yargılama süresini ve masrafını, müddeabih özellikle ufak bir miktar olduğunda, sınırlamak veya sırf yargılamayı uzatmak amacına yönelik temyizi önlemek ihtiyacı ile haklı görülmektedir.

Yukarıda anılan Tavsiye Kararında kanun yollarının istismarına karşı iki tedbir vardır: Kararların muvakkat olarak tenfizi ve mahkemece hükmedilen miktara meri faiz oranlarının tenfiz öncesinde uygulanmasıdır. Hiç kuşkusuz uygulamada temyiz hakkına konulan bazı kayıtlar temyizin sınırlandırılması olarak işlev görmektedir. Böylece ekseri devletlerin hukuk sistemlerinde temyiz mahkemelerinin ufak miktarlara ilişkin başvurularla yüklü hale gelmemesi için minimum miktarlar vazedilmiştir. Yalnız, para değerindeki düşmeler sonucu bu miktarların tesiri azalmaktadır. Bazı devletlerce bu tür ayarlama işlemi idari kararlar olurken, diğerlerinde yasama tasarrufu ile gerçekleştirilmektedir. Yasama yöntemi periyodik revizyonları zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, bu türden ayarlama için basitleştirilmiş bir usul veya objektif ekonomik baza dayalı bir kural söz konusu olmalıdır.

Sekizinci İlke

1-Aşağıda yer alan davalara ilişkin çekişmeleri süratle halletmek için ek olarak özel kurallar veya kurallar demeti vazedilmelidir.

a-Müstacel davalar,

b-Tartışma konusu edilmeyen hakka ve ufak müddeabihlere ilişkin davalar,

c-Trafik kazaları, işveren-işçi, ev sahibi-kiracı meseleleri, aile hukukunun belirli konuları, boşanma, çocukların korunması ve özellikle nafaka ile nafakanın yeniden değerlendirilmesi davaları.

2-Bu amaç için aşağıdaki tedbirlerden biri veya bir kaçına başvurulabilir: Davanın basit yöntemlerle açılması; hiç duruşma yapılmaması veya yalnızca bir duruşma veya durum gerektirirse ön hazırlık duruşmasının öngörülmesi; davaya göre münhasıran yazılı veya sözlü yargılama; belirli savunmaların yasaklanması veya sınırlandırılması; delile ilişkin daha esnek kurallar getirilmesi; hiç talik yapılmaması veya yalnızca kısa süreli talike yer verilmesi, bir mahkeme bilirkişisinin mümkün olduğunca yargılamanın başlangıcında resen veya tarafların talebi üzerine tayin edilmesi; davanın yürütülmesi ile delillerin istenilmesi ve alınmasında mahkemenin aktif rol oynamasıdır.

3-Bu özel kuralların uygulanması, duruma göre zorunlu olabileceği gibi tarafların başvurusuna veya rıza göstermesine de bağlı olabilir.

Dokuzuncu İlke

Adli makamlara, etkinliğe en elverişli koşullarda adalet icrası ve özellikle hukukun çeşitli kaynaklarına başvuru ile adalet idaresini hızlandırma için en modern teknik imkanlar sağlanmalıdır.

(Dokuzuncu ilke dar anlamda hukuk yargılama ilkesi olarak gözükmese de, hukuk yargılamanın daha süratle idaresi, hakimler ile diğer yardımcı personelin uygun teknik vasıtalarla yararlanması halinde mümkün olacaktır. Bu vasıtalar arasında adli organların idaresi bakımından üzerinde durulması gereken ilk husus bilgisayar kullanımı, ikinci ise, önemli alanda veri bankalarıdır. Ulusal ve uluslararası hukukta yer alan yürürlükteki yasa metinlerinin gün geçtikçe kabarık hale gelmesi sonucu hakimlerin ve avukatların görevleri gittikçe zorlaşmakta, belirli bir davada uygulanacak tüm hukuk kurallarını bulabilmek uzun zaman almak yanında oldukça güç de olmaktadır. İşte bu nedenlerle, hukukun çeşitli kaynaklarına rahatlıkla başvuru imkanı sağlayacak bilgi işlem merkezinin kullanımı çok önemli görülmektedir.)

EK: 4- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Adaletin İşleyişini Geliştirici Hukuk Yargılama Usulü İlkeleri Hakkındaki (84) 5 Sayılı Tavsiye Kararı (Yücel, M. Tören; Türkiye'de Yargının Etkinliği, Ankara, Bası Yılı yok; Bası Yeri yok, sayfa:95)

EK:5**AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN CEZA ADALETİNİN SADELEŞTİRİLMESİ HAKKINDA (87) 18 SAYILI TAVSİYE KARARI**

Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyi Yasasının 15.b maddesi uyarınca, Avrupa Konseyinin amacının üyeleri arasında daha fazla birlik sağlamak olduğunu hatırlatarak;

Ceza adaletinin işleyişini hızlandırma ve sadeleştirme işleminde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde özellikle 5. ve 6. maddelerindeki gereklerin göz önünde bulundurulmasını düşünerek;

Mahkemelere intikal eden iş yükünün kabarıklığı ve özellikle hafif cezaları gerektirenler ile ceza yargılamasındaki uzamanın neden olduğu sorunlara bakarak, suçlara karşı tepkideki gecikmelerin ceza hukukunu zayıflattığı ve uygun adalet idaresini etkilediğini görerek;

Ceza adaletindeki gecikmelerin, özel kaynakların tahsis edilmesi ile bu kaynakların verimli kullanımı yanında suç siyasetinde önceliklerin biçim ve içerik yönünden açıkça belirlenmesi bağlamında;

1-İthamda takdirilik ilkesini uygulayarak,

2-Hafif suçlar ile kitle suçları için şu tedbirlerin öngörülmesi;

a-Ceza kararnamesi,

b-Savcılığa alternatif olarak yetkili makamlarca ceza işlerinde mahkeme dışı anlaşmalar sağlanması,

c-Sadeleştirilmiş usuller ve

3-Normal adli usullerin basitleştirilmesi ile giderilebileceğini ele alarak;

Avrupa Adalet Bakanlarının 10 Eylül 1981 tarihli Montreaux toplantısı sonuçlarına bakarak; üye ülkeler hükümetlerine, kendi anayasal ilkeleri veya hukuki geleneklerini göz önünde bulundurarak aşağıda belirtilen ilkeleri uygulamak üzere uygun görülecek tüm tedbirleri almayı tavsiye etmektedir:

I. İthamda takdirilik**a. İthamda takdirilik ilkeleri**

1-Tarihsel gelişme ve anayasa elverdiğinde ithamda takdirilik ilkesi getirilmeli veya uygulama alanı genişletilmeli, aksi takdirde aynı amaca yönelik tedbirler geliştirilmelidir.

2-Takdiri nedenlerle takipsizlik kararı verme yetkisine yasada yer verilmelidir.

3-Bu ilke ışığında ancak savcılıkça suçluluğa ilişkin yeterli delil olduğunda takipsizlik kararı verilebilir.

4-Bu ilke kamu yararı gibi genel bir temele dayalı olarak uygulanmalıdır.

5-Bu yetkinin kullanımında, yetkili makam iç hukuka uygunluk bağlamında tüm vatandaşların yasalar önünde eşitliği ilkesi ile ceza adaletinin bireyselleştirilmesi ve özellikle;

-Suçun ciddiyeti, tabiatı, koşullar ve sonuçları,

-Zanlının kişiliği,

-Mahkemece hükmedilecek olası yaptırım,

-Mahkumiyetin suçlu üzerindeki etkileri,

-Ve mağdurun durumu.

6-Takipsizlik kararı, yalın ve basit olabileceği gibi ihtar veya ikazla veya zanlının bazı koşullara örneğin davranış kuralları, nakdi ödeme, mağdurun tazmini veya gözetimli ertelemeye tabi tutulması koşulu ile verilebilir.

7-Şartlı takipsizlik kararı söz konusu olduğunda, zanlının rızası alınmalıdır. Bu rızanın yokluğunda, savcılıkça başkaca bir nedenle itham düşünülmedikçe zanlı hakkındaki takip sürdürülmelidir. Kararlaştırılan tedbire itiraz edilmediği veya öngörülen koşula uyulduğunda 6. paragrafta ön görülen rıza var sayılır. Rızanın bilinçli olarak serbestçe ve hiçbir zorlama olmaksızın verilmesini sağlayıcı kurallar vazedilmelidir.

8-Genel olarak, takipsizlik kararı itham için yasal süreyle sınırlı olmak üzere geçici veya nihai olabilir.

9-Şartlı takipsizlik kararı verilmesi halinde, bu karar kişinin mükellefiyetini yerine getirmesiyle son bulur. Zanlı suçunu itiraf etmedikçe, karar mahkumiyete denk bir işlem görmeyeceğinden sabıka oluşmayacaktır.

10-Takipsizlik kararı, mümkün olduğunda müştekiye tebliğ edilmelidir.

11-Mağdur suç nedeniyle gördüğü zararı, hukuk veya ceza mahkemesinde tazmin cihetine gidebilmelidir.

12-Karar basit bir takipsizlik şeklinde ise, zanlıya tebligat gerekli değildir.

b. İthamda takdiriliğe benzer amaçlı tedbirler

Tarihsel gelişme ve anayasa doğrultusunda ithamda kanunilik ilkesini uygulayan devletlerce ithamda takdiriliğe benzer amaçlı tedbirler tanıtıldığında ve kullanımı genişletildiğinde;

1-Kamu davasının şarta bağlı olduğu dava sayısı genişletilmeli, özellikle kamu yararı egemen olmadığında, ithamın mağdurun istemi veya rızası şartına bağlanabilmesi sağlanmalı,

2-İthamda takdirilik sistemi için savcılıkça uygulanan usule benzer şekilde kullanılmak üzere hakimlere şartlı olarak erteleme veya sonlandırma yetkisi yasal olarak verilmelidir.

II. Ceza Kararnamesi, mahkeme dışı çözümler ve basit usuller

a. Hafif suçlar bakımından suç olmaktan çıkarma ve ceza kararnamesi

İdari ve cezai suç ayrımı yapan hukuk sistemlerinde, hafif suçlar olması kaydıyla özellikle trafik, vergi ve gümrük yasalarındaki kitle suçlarını idari para cezasına dönüştürmek için gereken yapılmalıdır.

Bu suçlar için maddi unsur manevi unsura göre öncelik arz ettiğinden, hakimin hizmetini gerektirmeyecek ceza kararnamesi veya yazılı usuller devletlerce kullanılmalıdır.

Zorlayıcı hiçbir fiziki tedbire, öncelikle hürriyetten yoksunluğa başvurulmamalıdır.

Uygulanan yaptırım türü nakdi olmalı ve nispeti yasal olarak saptanarak sabit veya maktu bir miktar olmalıdır. Hürriyetten yoksunluk dışındaki hak kısıtlamaları veya mahrumiyeti ancak yasal olarak öngörülen davalar için vazedilebilir.

Bu nakdi cezalar, suçu saptayan görevli tarafından mahallinde tahsil edilmeli veya sonradan yetkili idari veya adli makamca tahsili için otomatik veri işleme metodu ile tebligat ve tahsili işlemi yürütülmelidir.

Teklif niteliğindeki bu usul açık veya dolaylı kabul şeklinde para cezasını ödeme veya anlaşmaya uyarlı yaptırma uymaya tabi tutulmalıdır.

Bu teklifi kabul veya buna uyumlu davranmak aynı sübutla ithamı önleyecektir. (ne bis in idem).

Bu usul zanlının davasını yetkili adli makam önün getirmek hakkını bertaraf etmemelidir.

b. Mahkeme dışı çözümler

Anayasal gerekler ışığında üye ülkeler özellikle hafif suçlar için aşağıdaki ilkeler çerçevesinde yetkili makamların mahkeme dışı çözümlerine imkan verici şekilde yasaları gözden geçirmelidir.

Zanlıya önerilecek koşullar ve özellikle aşağıda sıralananlar yasalarca belirlenmelidir;

- Bir miktar paranın devlete veya bir kamu veya hayır kurumuna ödenmesi,
- Suçla edinilen eşya veya menfaatin iadesi,
- Çözüm öncesi veya onun bir kısmı olarak mağdura uygun bir tazminatın verilmesi.

Bu teklifi yapacak makamın yetkisi ile suç kategorileri yasaca belirlenmelidir. Yetkili makam, zanlının menfaatine olarak, yapılan teklife zanlıca vaki olası itirazlara göre teklifi değiştirebilmelidir.

Makamlarca mahkeme dışı çözümlere özgü durumlar ile yasalar önünde eşitlik ilkesi gereğince mahkeme dışı çözümler için ödenecek miktarlar tablosu ve rehber kurallar

belirlenmelidir. Bu amaçla anılan durumlar, rehber kurallar ve ödenecek miktarlar için tablolar yayınlanmalıdır.

Mahkeme dışı çözüm teklifi kabul etmek istemeyen zanlı, teklifi serbestçe göz ardı veya reddedebilmelidir.

Mahkeme dışı çözüm teklifinin zanlıca kabul ve şartlarının ifası itham hakkını kesin olarak bertaraf eder.

Makamlarca mahkeme dışı çözüm yetkilerinin nasıl yerine getirildiği zanlıların ismi belirtilmeksizin yıllık raporlarda yer almalıdır.

c. Davanın durumları gereği hafif nitelikteki işlere özgü basit usuller

Hafif suçlarda maddi gerçeğin iyice saptanmış ve zanlının suçu işlediğine kesin gözle bakılması halinde, ceza kararnamesi usulünde olduğu gibi adli makamca yazılı usulle, duruşma yapılmaksızın hüküm niteliğinde karar verilmelidir.

Ceza kararnamesi, zanlının bu kararnameyi kabul etmesinin sonuçları hakkında bilgilenmesi için açıklamayı içermelidir. Kendisine arzu ettiğinde hukuki danışmanlık için makul bir süre tanındığı açık bir dille duyurulmalıdır.

Ceza kararnamesine konu olabilecek yaptırımlar, hürriyeti bağlayıcı ceza dışında para cezası ile hak kaybına inhisar ettirilmelidir.

Sanığın cezai talimata rızası açık veya zımni olabilir ve bu durum kararnameyi mahkemece normal olarak verilen hüküm değerinde tüm hukuki sonuçları ile (ne bis in idem ilkesinin uygulanması, infaz kabiliyeti, adli sicilde sabıka tesisi) geçerli yapar.

Sanığın cezai talimata, sebep göstermeksizin yapabileceği itiraz, talimatı ipso facto geçersiz yapmakta ve normal usuli işlemlere başvuru gereğini ortaya koymaktadır.

Cezai talimattan bağımsız olarak zanlının alternatif yaptırıma hükmedilmesini istemesi halinde savcının itiraz etmemesi, hakimin de bu talebi tavsiyeye şayan görmesi halinde duruşma yapılmadan karar verilebilmelidir.

III. Normal adli usullerin basitleştirilmesi

a. Duruşma öncesi ve duruşmada adli soruşturma

Adli makamca dava mahkemeye intikal etmeden yapılan soruşturmalar sanık için bir güvence ise de, genelleştirilmemeli veya zorunlu olmamalıdır.

Adli makamca yapılacak böyle ön soruşturmalar dava hazırlığının tamamlanması ile sonradan zanlının suçluluğu veya masumiyetini tespit bakımından yararlı olacak davalara inhisar ettirilmelidir.

Adli makamca ön soruşturmanın yararlı olup olamayacağı, kolluk kovuşturmaları, davanın ağırlığı, giriftliği ve sanık tarafından maddi gerçeklere karşı çıkılıp çıkılmadığı göz önüne alınarak belirlenmelidir.

Ön soruşturmada gereksiz formalitelerden kaçınarak, özellikle sanığın maddi gerçeklere karşı çıkmadığı davalarda tanıkların formel olarak dinlenmesinden kaçınılmalıdır.

İlgili adli makam, ön soruşturmayı yararlı görmediğinde dava doğrudan mahkemeye gönderilmelidir.

Adli soruşturmaya yer verilen sistemlerde bunun giderilmesi için üç aşamalı güvence sağlanmalıdır.

Kolluk evresinde adli makam kolluk faaliyetlerini yönlendirmekte ve kontrol etmekte veya zanlının hakları geniş ölçüde göz önüne alınmaktadır.

Zanlılar kolluk kovuşturmaları tamamlanıp mahkeme önüne çıkarılmalarına kadar nezarete oldukları hallerde, bu eylem bağımsız bir veya birden fazla hakimce denetlenmelidir.

Duruşma sırasında, mahkeme ithamların geçerliliğini belirlemek için duruşmada etraflı soruşturma yapabilmeli ve yararlı gördüğünde ek kovuşturmalar için bağımsız bir adli makama görevlendirmelidir.

Anayasal ve hukuki gelenekler elverdiğinde, “suç ikrarı” usulü ile zanlı, sürecin erken bir evresinde aleni olarak kendine karşı yapılan ithamı kabul veya redde imkan vermek üzere hakim huzuruna çıkartılmalı veya benzer usuller ihdas edilmelidir. Bu tür davlarda, duruşma hakimi soruşturma sürecinden kısmen veya tamamen vazgeçerek doğrudan suçlunun kişiliğine eğilerek, yaptırıma ve uygun olduğunda tazmine hükmedebilmelidir.

-“Suç ikrarı” usulü mahkemece aleni duruşmada icra edilmelidir.

-Suçlu tarafından kendisine yapılan ithama karşı olumlu yanıt gelmelidir.

-“Suç ikrarı” usulünde yaptırıma hükmetme öncesinde hakime davanın taraflarını dinleme fırsatı verilmelidir.

Sanığın suçunu itiraf etme arzusuna rağmen duruşmada soruşturma sürecine devam edildiğinde, soruşturma duruşma öncesi yapılan usuli işlemler göz önüne alınarak maddi gerçeği saptamak üzere mutlak olarak gerekli olan adımlara inhisar ettirilmelidir. Özellikle adli makam önünde dinlenen tanıkların mümkün olduğunca yeniden dinlenmesinden kaçınılmalıdır.

b. Duruşma usulü

Suçlar nerede işlenmiş olursa olsun, her üye ülke yerasınca, farklı mahkemelerce birbirini takip eden kararların verilmesini önlemek için sanığa ait davaların birleştirilmesi sağlanmalıdır.

Duruşmada gereksiz tüm formaliteler giderilmelidir. Özellikle usuli işlemlerin geçersiz olabilmesi yalnızca kesin olarak tanımlanan hallerde, bu usul gereklerine riayetsizlik savunma veya ithamın menfaatlerine gerçek bir zarar verdiğinde söz konusu olabilecektir.

Üye ülkeler, en azından hafif suçlarda hükmedilecek yaptırımı da göz önüne alarak sanığın gıyabında davanın görülüp karara bağlamasına, sanığın bundan, uygun olarak,

duruşma tarihi ile kendisini hukuki olarak temsil edilmesi hakkından bilgilendirilmesi halinde yasal imkan verilmesi sağlanmalıdır.

c. Duruşma zabıtları ve adli kararların verilmesinde basitleştirme

Sanığın tutuklu olması halinde, mahkemece sınırları kesin olarak belirlenmiş bir zaman dilimi içinde karar verilmelidir.

Duruşma manyetik teybe kaydedildiğinde veya dosyadakilerden farklı yeni bir maddi gerçek görülmediğinde, duruşmanın yazılı zabıtları en aza inhisar ettirilmeli ve yalnızca özet zabıtla yetinilmelidir.

Anayasa izin verdiğinde, davaların ciddi olmaması veya tarafların mutabık kalması halinde mahkeme, hükmün yazılı olması mükellefiyetinden muaf tutularak dosyaya yalnızca saptananlar kaydedilmelidir.

Hükmün yazılı olması gerektiği diğer davalarda ise, kararda tarafların isimleri, temyiz veya hükmü infaz edecek yabancı makamlar için gerekli olan bilgiler, gerekçeler, suçluluğa ilişkin karar, yaptırım ve zarar gören için tazminat yer almalıdır. Hükümde soruşturma, maddi gerçekler ve tarafların iddiaları açısından yazılı olarak sundukları yazılı özet veya teyp kaydına atıfta bulunulmalıdır.

Hükmün geniş olarak aleni duruşmada okunması kuralı olduğunda da, bu kural yumuşatılarak örneğin mahkemenin -davanın heyet tarafından görülmesi halinde mahkeme reisinin yokluğunda bir hakimce- suçluluk, ceza ve tazmine ilişkin olanını yüksek sesle okumasına izin verilmelidir.

Kararlar ve davetiyelerin tebligatı postayı da içererek, basit, hızlı usullerle yapılmalıdır. Gerekli olduğunda adli sürecin başlangıcında, sanığın, tüm haberleşme ile tebligatların duruşma bitimine kadar gönderileceği resmi bir adres göstermesi mecbur tutulabilir.

d. Mahkemelerin oluşumu ve uzmanlaşma

Genel bir ilke olarak, üye ülkelerdeki anayasal ve hukuki gelenekler elverdiğince mahkemelerin oluşumu, isnat edilen suçun ciddiyeti, tabiatı, teknik ve giriftliği göz önüne alınarak tayin edilmelidir.

Duruşmaya profesyonel hakimler heyetince bakıldığında, heyetteki hakim sayısı en aza indirilmeli, davanın ciddiyeti izin verdiğinde duruşma tek hakimce yürütülmelidir.

Jürili duruşmalar ise, belirlenmiş çok ciddi suç türüne inhisar ettirilmelidir. Yargılama, jürinin görevini kolaylaştıracak şekilde düzenlenerek, başlangıçta mümkün olduğunca açık bir şekilde hüküm için üzerinde düşünecekleri hususlar ile ilgili yasalar jüriye bildirilmelidir.

Suçluluk sorusu, ister jüri veya profesyonel hakimler heyeti veya halktan seçilen kişilerin profesyonel hakimlerle verdiği kararla belirlensin karar, oy birliği mecburiyeti olmaksızın basit veya vasıflı ekseriyetle verilmelidir.

Ekonomik suçları içeren dava türlerinde teknik olarak oldukça girift olan delil toplanması, uygun eğitim, bilgi ve deneyim sahibi görevliler ile hakimlere verilmelidir.

Anayasa izin verdiğinde bu davalara, uygun olduğunda, bunların tabiat ve giriftliğinden kaynaklanan zorluklarla özel olarak baş edebilmek üzere kurulu itham ve soruşturma makamlarınca ve mümkünse mahkemelerce bakılmalıdır.

İtham, soruşturma ve davaların yargılanma makamlarına gerektiğinde sosyal psikoloji, tıp, psikiyatri, muhasebe, ekonomi, maliye veya adli tıp alanlarındaki yeter sayıda uzmanların yardımları sağlanarak suçun artan teknik yönü ve delil elde edilmesiyle baş edebilmeleri sağlanmalıdır.

EK: 5- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında (87) 18 Sayılı Tavsiye Kararı (Yücel, M. Tören; Türkiye'de Yargının Etkinliği, Ankara, Bası Yılı yok; Bası Yeri yok, sayfa: 103)

EK:6

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN CEZA ADALETİNİN YÖNETİMİ HAKKINDAKİ (95) 12 SAYILI TAVSİYE KARARI

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Yasasının 15.b maddesi uyarınca,

Hukukun üstünlüğüne dayalı her demokratik toplum için adil ve etkili ceza adaletinin bir ön koşul olduğunu ele alarak;

Son yıllarda Avrupa'daki ceza adaleti sistemlerinin karşılaştıkları dava sayısındaki artış ile davaların giriftliği, gereksiz gecikmeler, bütçe sınırlılığı ve kamuoyu ile personelin beklentilerindeki artışı göz önünde bulundurarak;

Bu zorluklara karşı dekriminalizasyon, depenalizasyon veya sistem dışına çıkarma, uzlaşma ve ceza usulünün sadeleştirilmesi gibi ceza siyasetlerinin katkısı olabileceğini hatırlatarak;

Suç Sorunları Avrupa Komitesince geliştirilen ceza adaletinin yönetimi hakkındaki raporda ortaya konulan özel yönetim ilkelerinin ceza adaletinin verimli ve etkili şekilde çalışmasına önemli katkıları olabileceğini düşünerek;

Ceza adaletinin verimlilik ve etkinliğini artırmak doğrultusundaki her girişim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan gereklilikler; öncelikle, sanık hakları, taraflar için yasal güvenceler ve yargı bağımsızlığına ilişkin olanların göz önünde bulundurulması gereğini vurgulayarak,

Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkındaki (87) 18 sayılı Tavsiye Kararı ile Hakimlerin Bağımsızlığı, Verimliliği ve Rolü hakkında (94) 12 sayılı Tavsiye Kararını algılayarak,

Üye devletler hükümetlerine,

-Yasa ve uygulamayı gözden geçirirken bu Tavsiye Kararı ekinde yer alan yönetim ilkeleri, stratejileri ve tekniklerini rehber edinmesini;

-Bu Tavsiye ile Avrupa Suç Sorunları Komitesince geliştirilen ceza adaleti yönetim raporunun yetkili makamların dikkatlerine sunulması ve bu makamlarca ceza adaleti kurumları işleyişinin analizi ile geliştirilmesi sürecinde bu metinlerin göz önüne alınmasını önermektedir.

(95) 12 sayılı Tavsiye Kararı Eki

I. Amaçların Belirlenmesi

Yönetim ilkeleri, stratejileri ve teknikleri ceza adaletinin verimli ve etkili işleyişine önemli katkılarda bulunabilir. Bu doğrultuda, ilgili kurumlar, iş yükü, maliye, fiziki yapı, insan kaynakları ve iletişim yönetimi için amaçlar belirlenmelidir.

Çeşitli kurumların amaçları, suç kontrolü ile ceza adaleti siyasetleri çerçevesinde koordine edildiğinde daha verimli ve etkili ceza adaletine kavuşulması oldukça kolaylaşacaktır.

II. İş Yükü Yönetimi

Ceza adaleti kurumlarının işleyişini ölçme, verimlilik ve etkinliğini değerlendirme ve faydalı değişiklikleri geliştirmeye yönelik düzenli ve devamlı takip usulleri tesis edilmelidir. Bu konulardaki ilerleme ya bir iç danışma birimi geliştirilerek veya dışarıdaki danışmanlara başvurularak sağlanabilir.

Ceza adaleti yönetimi, koşulların gelişmesi nedeniyle devamlı olarak her yerde aynı kurallara tabi tutulamaz. Bu nedenle, iş yükü ve kaynak planlamasında demografik, sosyal, ekonomik ve diğer koşullar ile değişim göstergeleri göz önüne alınmalıdır.

İş yükünün verimli şekilde yönetimi ile farklı kategorideki davaların uygun şekilde işleme tabi tutulması için ölçütler belirlenmelidir. Bunlar, adli ve diğer ilgili personelin işbirliği ile geliştirilmelidir. Bu standartlara gerekli uyum gösterisi için kurumlara olanca destek sağlanmalıdır.

Bu bağlamda, hakimler ve savcılarca davalar hakkında, sürecin ilk evresinden başlayarak farklılaştırılmış şekilde işleme imkan veren ayıklama teknikleri geliştirilmelidir.

İnsan unsurunun en iyi şekilde değerlendirilmesi amacıyla başka ajanlar tarafından yerine getirilebilecek görevlerinden hakimler ve savcılar kurtarılmalıdır.

III. Yapıların Yönetimi

Mevcut mümkün sistematik olarak tespiti, ihtiyaç değerlendirilmesi ve uzun dönemli planlama; yeni binalara yatırım, onların coğrafi konumu, eski binalardaki imkanlar temel unsurlardır. Bu çerçevede, ceza adaletinin çeşitli profesyonel ve profesyonel olmayan kullanıcılarının ihtiyaç ve beklentileri de göz önüne alınmalıdır.

Gizli kalmış veya yeterince kullanılmayan fiziki kaynaklar ile mümkün olan ekonomiyi harekete geçirmek üzerinde önemle durulmalıdır. Bu yaklaşım, örneğin bazı duruşmaların mekanların boş olduğu zamanlara kaydırılması, kurumların belli bir yörede yoğunlaştırılması veya mevcut tesislerin yeniden organize edilmesi şeklinde olabilir.

IV. Personel Yönetimi

Yönetimsel ilkeler, stratejiler ve tekniklerin tanıtılması için adli çevreye özgü kültür ve koşullar göz önüne alınmalı ve dayatma yerine ikna yöntemi kullanılmalıdır.

Personelin iyi derecede yönetilmesi yanında görevleri ile kişilerin uygun şekilde eşlendirilmesi için (personelin yetenekleri, eğitim, vs. kapsamak üzere) mesleki kayıtlar tesis edilmelidir. Bu kayıtlar yetkili kurumlarca sistematik olarak tutulmalı, gerektiğinde personel kendi kayıtlarını görebilmelidir.

Hakimler ve savcılar için hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programları, adliyeye özgü modern yönetim ilke ve uygulamaları içermelidir.

Kariyer geliştirilmesi yolundaki planlamalar, ileri seviyedeki ihtisaslaşmayla ve personele yeni beceriler ve uzmanlık kazandırılması için yaratılan fırsatlarla aktif bir biçimde takip edilmelidir. Çalışma koşulları, özellikle güçlük arz ettiğinde, özel bir denetime tabi tutulmalıdır.

V. Bilgi Yönetimi ve İletişim

Verilerin toplanması, korunması, kullanım ve dağıtılması için daha sağlıklı ve etkili sistemler devreye sokulmalıdır. Kişisel veriler için gerekli koruma sağlanmalıdır.

Bilgi teknolojisi, ceza adaletinde yer alan kurumlarının çalışması ve gerekleri ile bilgi kullanıcılarına uyumlaştırılmalıdır. Bu son gruptakilere kendilerinden beklenen gereklilik konusunda danışılmalıdır.

Ceza adaleti yönetiminde, her kurumun kendi içinde iyi derecede dahili iletişim tesis etmesi üzerinde önemle durulmalıdır.

Ceza adaletinde yer alan kurumlar, bilgi yayma siyasetine kendilerini fazlaca adanmalıdır. Ceza adaleti idaresinin çeşitli kurumları (merkezi, bölgesel ve mahalli), adli makamlar ile suç kontrolündeki diğer kurumlar arasındaki bilgi akışı hızlandırılmalı ve davaların sonucu hakkında bir feed-back sağlanmalıdır.

Halkla ilişkileri iyice geliştirmek üzere özellikle ceza adaleti kullanıcıları, medya, gönüllü kuruluşlar (örneğin mağdur dernekleri) vatandaşlar ve demokratik kurumların (parlamento, mahalli makamlar) özel ihtiyaçları üzerinde önemle durulmalıdır.

EK:6- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Ceza Adaletinin Yönetimi Hakkındaki (95) 12 Sayılı Tavsiye Kararı (Yücel, M. Tören; Türkiye'de Yargının Etkinliği, Ankara, Bası Yılı yok; Bası Yeri yok, sayfa: 110)

EK:7**AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ HUKUKİ VE TİCARİ DAVALARDA TEMYİZ SİSTEMLERİ VE USULLERİ İŞLEVİNİN GELİŞTİRİLMESİ HAKKINDAKİ (95) 5 SAYILI TAVSİYE KARARI**

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Yasasının 15.b maddesi uyarınca,

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince, İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunması Sözleşmesine ek 7 nolu Protokolün, taraflara, mahkumiyet veya hükmün bir yüksek mahkemece temyizden incelenmesi gerektiği belirtilerek;

Temyiz usullerinin yalnızca ceza davaları için değil, hukuki ve ticari davalar için de var olması gerektiği konusunda görüş birliğini ifade ederek;

Temyiz başvurularındaki artış ve temyiz süreci uzunluğunun yarattığı sorunlara bakarak;

Sözleşmenin 6. maddesi 1. paragrafında yer alan, herkesin makul sürede dinlenmesi hakkının bu sorunlardan etkilenebileceğini düşünerek;

Etkisiz veya yetersiz usuller ile taraflarca temyize başvuru hakkının kötüye kullanılmasının haklı gösterilmeyecek gecikmelere neden olduğu ve adalet sistemine gölge düşürdüğünü bilerek;

Etkili temyiz usullerinin davaya taraf olanlar ve adalet yönetiminin yararına olduğuna inanarak;

Adaletle Başvuruyu Kolaylaştırıcı Tedbirler üzerine (81) 7 sayılı Tavsiye, Adaletin İşlevini Geliştirmeye Yönelik Hukuk Usulü İlkeleri üzerine (84) 5 sayılı Tavsiye, Mahkemelerdeki İş Yükünü Önleyici Azaltıcı Tedbirlere ilişkin (86) 12 sayılı Tavsiye ve Fakru Zaruret İçinde Olanların Hukuka ve Adaletle Etkili Başvurusu üzerine (93) 1 sayılı Tavsiyeyi dikkate alarak;

Üye devletler hükümetlerine hukuki ve ticari davalardaki temyiz sistemleri ve usullerini geliştirmek üzere gerekli gördükleri tüm tedbirleri ve özellikle aşağıda yer alanları, durum gereğine göre, benimsemelerini veya güçlendirmelerini tavsiye etmektedir.

I. Genel İlkeler**Madde 1: Adli denetim hakkı**

a-İlke olarak, aşağıdaki bir mahkemece (ilk derece mahkemesi) verilen her kararın bir yüksek mahkeme (ikinci derece mahkeme) tarafından denetimi mümkün olmalıdır.(HUMK m.427.I).

b-Bu ilkeye getirilecek istisnalar hukukta var olmalı ve adaletin genel ilkeleri ile uyumlu olmalıdır.

c-Taraflara, temyiz hakkı ile temyiz süresi gibi bu hakkı nasıl kullanacakları konusunda bilgi verilmelidir. (HUMK m.388/4).

d-Birinci derecede görülen bir davaya bakan hakimlerin aynı davanın temyiz incelemesine katılmasına izin verilmelidir.

II. Adli Denetimde Sınırlamalar

Madde 2: İlk derece mahkemesi seviyesinde alınan tedbirler

a-İlke olarak usule ilişkin hususlar ilk derece mahkemelerinde halledilmelidir. Tüm olası iddialar, olgular ve kanıtlar ilk derece mahkemesine sunulmalıdır. Devletler bu amaçla yasa çıkarmayı ve diğer tedbirleri benimsemeyi düşünmelidirler.

b-Taraflara temyiz hakkını kullanıp kullanmamayı değerlendirme imkanı vermek ve mümkün olduğunda temyiz sınırlamak üzere ilk derece mahkemesi kararlarının kolayca anlaşılabilir dilde yazılı, açık ve eksiksiz bir derecesi olması yasaca öngörülmelidir. (HUMK m.388). İlke olarak itiraz edilmeyen hususlara ilişkin kararlar veya jüri kararlarında gerekçe gösterilmez.

c-İlk derece mahkemesi, uygun davalarda, kaybeden taraf için tamiri imkansız veya ciddi bir zarara neden olmadıkça ve sonraki evrede adaletin yerini bulmasını imkansızlaştırmayacaksa, geçici icraya izin verebilmelidir. (HUMK m.443).

Madde 3: Temyiz hakkı dışında bırakılanlar

Uygun işlerin yalnızca ikinci derece mahkemelerce görülmesini sağlamak üzere devletler aşağıdaki tedbirlerden biri veya tümünü göz önüne almalıdır:

a-Belirli dava türleri, örneğin ufak müddeabihlerin hariç tutulması (HUMK m.432, IV),

b-Temyize başvuru için mahkemece izin verilmesi (HUMK m.432, IV),

c-Temyiz hakkının kullanılması için belli bir süre sınırlama getirilmesi (HUMK m.432,437,440),

d-Usule ilişkin hususlarda temyiz hakkının, davanın esasına ilişkin temyize talik edilmesi.

Madde 4: Temyiz sisteminin kötüye kullanılmasını önleyici tedbirler

Temyiz sistemi veya usulün kötüye kullanılmasını önlemek için devletler aşağıdaki tedbirlerden biri veya tümünü göz önüne almalıdırlar:

a-Temyize başvuru erken bir evrede gerekçeli nedenlerini göstermesi ve ne istediklerini belirtmesi zorunluluğu (HUMK m.435/6,428),

b-Temyiz başvurusunun belirgin olarak asılsız, mantıksız veya kötü niyetli olduğunun ikinci derece mahkemece anlaşılması üzerine basit bir şekilde örneğin diğer tarafa duyuru yapmaksızın redde karar verebilmesi (Yargıtay Kanununun m.40, III,IV), bu davalarda para cezası gibi uygun yaptırımların öngörülebilmesi (HUMK m.444),

c-Hükmün derhal icra edilebilmesi halinde, yalnızca icranın temyiz başvurusunda bulunan için tamiri imkansız veya ciddi bir zarara neden olacağı veya sonraki evrede adaletin gerçekleşmesini imkansızlaştırması halinde icranın tehirine izin verilmesi ve durumda hükümdeki miktara uyarlı teminatın sağlanması (HUMK m.443),

d-Hükmün derhal icra edilebilmesi halinde, temyiz başvurusunda bulunan hükmün gereğini yerine getirmede, yeterli teminat gösterilmediği veya ilk derece ya da ikinci derece mahkemece icranın tehirine karar verilmediği takdirde temyiz incelemesinin reddine karar verilmesi,

e-Bir tarafın kusuruyla gereksiz gecikmeye neden olması halinde, bu tarafın gecikmeden kaynaklanan ilave harcı ödemesi.

Madde 5: İkinci derece mahkemede incelemenin kapsamını sınırlayan tedbirler

Temyize konu edilen hususların ikinci derece mahkemece incelenmesini sağlamak üzere devletler aşağıdaki tedbirlerden biri veya tümünü göz önüne almalıdır:

a-Mahkeme veya tarafların ilk derece mahkemesince saptanan bulguların bazılarını veya tamamını kabul etmeye yetkili olması,

b-Tarafların davanın belirli hususlarıyla sınırlı bir karar verilmesini isteyebilmesi,

c-Temyize başvuru için izin gerekli olduğunda, mahkemenin temyiz kapsamını örneğin hukuki sorunla sınırlandırmaya yetkilendirilmesi,

d-İkinci derece mahkemece, yeni durumlar ortaya çıkmadıkça veya birinci derece mahkemece neden sunulmadığına ilişkin iç hukukta yer alan diğer mazeretler olmadıkça temyiz evresinde yeni iddia, bulgu veya kanıtların tanıtılmasına ilişkin sınırlamalara yer verilmesi,

e-Mahkemenin her davaya göre kendiliğinden saptayacağı tutum dışında, temyiz incelemesinin temyiz başvurusundaki gerekçeli nedenlerle sınırlı tutulması.

III. TEMYİZ SİSTEMLERİ VE USULLERİ İŞLEVİNİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN DİĞER TEDBİRLER

Madde 6: Temyiz usulleri etkinliğini geliştirme tedbirleri

Temyizlerin hızla ve etkin bir biçimde dinlenmesi için devletler aşağıdaki tedbirlerden biri veya tümünü göz önüne almalıdır:

a-Davalara bakmak üzere gerektiğinden fazla hakim kullanılmamalıdır. Tek hakim örneğin aşağıdaki işlerden bazıları veya tümüne bakabilir:

Temyize başvuru için izin verilmesi sistemi,
Usule ilişkin başvurular,
Ufak davalar,
Taraflar öyle istediğinde,
Dava belirgin şekilde asılsız ise,

Aile davaları,
Müstacel davalar.

b-Birinci derece mahkemede işlem görmüş davalarda, taraflar arasında teati edilerek layiha sayısının gerekli minimumla örneğin her tarafın yalnızca bir kere cevap layihasını ikinci derece mahkemeye verebilmesiyle sınırlandırılması (HUMK m.433),

c-Sözlü usule ikinci derece mahkemede yer veren devletlerde, mahkeme gerekli görmedikçe tarafların duruşmasız karar verilmesini birlikte isteyebilmesi,

d-Yazılı usullerin çokça kullanılmasını yeğleyerek veya kanıt özetleri veya yazılı layihalar kullanmak suretiyle sözle duruşma süresinin kesinlikle makul süreye çekilmesi,

e-Sözlü duruşmaya yer verildiğinde, mümkün olduğunca kısa sürede tamamlanması (sözlü duruşmanın yoğunlaştırılması) sağlanmalıdır. Mahkeme davayı duruşmada ele almalı ve duruşma sonrasında kararı hemen veya yasaca öngörülen kısa sürede vermelidir. (HUMK m.438)

f-Belgeler ve iddiaların teatisi örneğinde olduğu gibi sürelere kesin riayetini sağlanması (HUMK m.433 II); sürelere riayetsizlik halinde para cezası, temyiz reddi veya sürenin ilişkili olduğu konuyu nazara almamak örneklerinde olduğu gibi yaptırım öngörülmesi,

g-İkinci derece mahkemeye duruşma öncesi veya sırasında davanın gelişmesini düzenlemek üzere örneğin hazırlık araştırmaları veya tarafların anlaşmaya varmalarını teşvik için aktif bir rol verilmesi,

h-Müstacel davalara ilişkin hususların örneğin böyle bir davanın öncelikle görüşülmesini kimin talep edebileceği, bir davanın müstacel işlerden olabileceğini belirleyecek ölçütlerin neler olduğu ve böyle davalara bakmak üzere adli sistemde kimin yetkili olduğunun düzenlenmesi (HUMK m.438 VI),

ı-Mahkeme ve avukatlar ile davada yer alan diğerleri arasındaki temasların geliştirilmesi amacıyla ikinci derece mahkeme ve baroları kapsayan seminerler düzenlenmesi veya usulleri nasıl geliştirebileceklerini tartışma imkanı verilmesi,

i-İkinci derece mahkemenin yeterli teknik olanaklarla örneğin telefaks veya bilgisayarla donatılması ve benzeri olanakların birinci derece mahkemede de sağlanarak duruşma zabıtları ve kararların kolayca hazırlanması,

j-Mahkemede taraf avukatı olarak nitelikli avukat kullanımının geliştirilmesi.

IV. Üçüncü Derece Mahkemenin Rol ve İşlevi

Madde 7: Üçüncü derece mahkemeye yapılacak temyiz başvurularına ilişkin tedbirler:

a-İkinci derece mahkeme üzerinde denetim işlevini görmek üzere kurulu üçüncü derece mahkeme var olduğunda, bu tavsiyedeki hükümler, uygun görüldüğünde, bu mahkeme için de geçerli olacaktır. Bu tavsiyenin amaçları bağlamında, anayasa mahkemesi ve benzeri dahil edilmemiştir.

b-Devletler, üçüncü derece mahkemelere ilişkin tedbirleri düşünürken, davalara birinci ve ikinci derece mahkemelerce bakıldığını göz önünde bulundurmaldırlar.

c-Üçüncü derece mahkemeye temyizler, özellikle üçüncü kez adli inceleme gerektiren örneğin hukukun gelişmesini sağlayıcı veya hukuksal yorumda birlik sağlamaya katkısı olacak davalar için kullanılmalıdır. Bunlar kamusal önem taşıyan genel nitelikteki hukuki konularla da sınırlandırılabilir. Temyiz başvurusunda bulunan kişi, davanın bu amaçlara katkısı olacağına ilişkin nedenlerini belirtmeye mecbur tutulmalıdır.

d-Devletler, üçüncü derece mahkemenin bir davaya örneğin ilk derece mahkemesi gibi kararı vermek üzere veya ikinci derece mahkemenin by-pass yapılması usulüyle (sıçrama usulü) doğrudan bakmasını sağlayan bir sistem düşünebilirler. Bu usuller, özellikle sonuçta üçüncü derece mahkemeye gidecek hukuka ilişkin hususlar için uygun olabilir.

e-İkinci veya üçüncü derece mahkemece icranın tehirine karar verilmedikçe veya temyiz eden yeterli teminat vermedikçe ikinci derece mahkeme kararları icraya verilebilmelidir.

f-Temyiz için izne yer vermeyen veya üçüncü derece mahkemeye temyiz kısmen reddine imkan sağlamayan devletler üçüncü derece adli mahkemeyi gerektiren dava sayısını sınırlamaya yönelik sistemleri düşünebilirler. Üçüncü derece mahkeme incelenmesini davanın belli hususlarıyla, örneğin temyiz için izin verilmesi veya davanın ön inceleme sonrası temyiz kısmen reddi gibi sınırlamasına imkan veren özel nedenler yasada belirlenebilir.

g-İlke olarak, yeni bulgular veya yeni kanıt üçüncü derece mahkemede ileri sürülmeyebilir.